

ปรีดี พนมยงค์
รัฐบุรุษ
ผู้ไร้แผ่นดินจีน

โดย กองบรรณาธิการสยามใหม่

ปรีดี พนมยงค์

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พนมยงค์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike
BY NC SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อ
การค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

“...ท่านปกป้องไม่ให้เสีย พระเกียรติยศ แล้วความปกป้องของท่านอันนี้มีคนมาใช้เป็นหนามทิ่มตำอกท่านเอง มัน มีด สำหรับ คน ที่ ต้องการ ให้ มีด มัน สว่าง สำหรับ คน ที่ ต้องการ ให้ สว่าง....”

สัญลักษณ์ ศิวลักษณ์

“....ผมต้องหลั่งน้ำตาระลึกถึง “คุณงามความดีของท่าน” ท่านทำเพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ โดยแท้ แต่ถูกบิดเบือนเป็นอย่างอื่นไป...”

กส. ศรีสะเกษ

“.....ผมเห็น ควรให้มีการสร้าง
อนุสาวรีย์ให้กับผู้มีคุณูปการ อันยิ่งใหญ่
ให้กับประเทศไทย....”

สุวิมลศษศักดิ์

“.....ทำไมรัฐบาลไม่เห็นทำอะไรเลย
ทั้ง ๆ ที่ท่านมีคุณูปการอย่างใหญ่
หลวงต่อประเทศไทย...”

ครูคำ คั่นแทนา
นาหว้า นครพนม

“....อาจารย์ปรีดีเป็น..... เป็นรัฐบาล
รัฐบาลต้องรับผิดชอบ อะไรที่เกิดขึ้น
ใน หลวง ถุก ลอบ ปลง พระชนม์มันก็
ต้องพัวพันแน่ จะให้สะอาดหมด
มันยาก....”

หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช

“ขอแสดงความเสียใจ”

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์,

ปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษผู้ไร้แผ่นดิน

ปรีดี พนมยงค์ ยงยืน

ท่านคือเมล็ดข้าวของแผ่นดิน
จากท้องนาสู่ธานีไม่สิ้นสมัย
คือความงอกงามอำไพ
เลื้อยเนื้อเชื้อไขของชาวนา

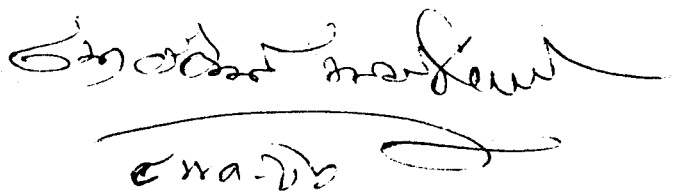
เลี้ยงคนเลี้ยงกามนัมนุชย์
ก้าวรุดก้าวล่านำหน้า
เพื่อคนที่จะเติบโตมา
เดินตามมรรคาคดองธรรม

ปัญญาคนพ้นทุกข์
ถึงคราวทวยชุกก็ถูกข่า
ปัญญาของแผ่นดินสีดำ
จอมจมจองจำจำใจ

คนดี^{๔๔}กคนต้องทนทุกข์^{๔๕}
คนทรามเสวยสุขสวัสดิเส^{๔๖}
สับปลับสับสนปนเป^{๔๗}
เจ้าเล่ห์เพทุบายร้ายกัมภีร์^{๔๘}

เมล็ดข้าวไกลลานไกลบ้านเกิด^{๔๙}
ประเสริฐสูงส่งศักดิ์ศรี^{๕๐}
ลมหอบข้าวหอมพร้อมพลี^{๕๑}
ปรีดี พนมยงค์ ยงยืน^{๕๒}

รัฐบุรุษอาวุโส^{๕๓}
แผ่นดินไทยไม่โตแต่เต็มต้น^{๕๔}
ข้าวงอกออกรวงร่วงพิน^{๕๕}
ครันครนคุณูปการท่านปรีดี^{๕๖}

๕๓๔-๖๖

ในนามกองบรรณาธิการสยามใหม่

ดอกไม้แห่งหลุมฝังศพ

บุคสมัยแห่งแผ่นดินยังทรุด
ผู้ปลอบปลุกก็สิ้นแล้ววิญญูณร่าง
ขมกุดจะซัดทอดทุกเส้นทาง
ไร้ทางทั้งสวรรค์และนรก
ประวัติศาสตร์อีกกหน้าจะจารึก
ดาวดวงจะกร่อนสีก็อกกสก
ตกจากฟ้าลงกว้างกว่าเพียงข้าฟก
พลัดน้ำตกไม่เคยตาบไปตามน้ำ
กระแสนรมนงานำสาบประวัติศาสตร์
ล้างธรรมบ้ำพินาตคือขอก้า
เม็ดเลือดต้องเดือดแดงจนเกรียมดำ
แต่เลือดคนแหละตอกข้ำเจตนารมณ

เลือดท่านปรีดี พนมยงค์
หลังลงโลมสายเคยสร้างสม
ให้แผ่นดินทบทำวความระทม
กลบ'อาม'ให้เลือนลาเป็นอาจินต์
ร้องจารึกเหนือรอยหลุมฝังศพ
อามิพบรอยแก่นของแผ่นดิน
แต่วิญญูณที่ฝังแน่นใต้แผ่นดิน
ข้อมจักษุชวีนของดอกไม้
ให้เข้มกลีบสู่ตะวันบรรเจิดจ้า
แต่มีสีแดงแต่งทาความยิ่งใหญ่
ออกทาบทำแห่งศักดิ์ศรีเสรีไท
บานออกชูเสรีชัยประชาชน

น้อมจิตคารวะแด่ท่านปรีดี พนมยงค์

ศรัทธา ลือชัย

กลุ่มวรรณกรรม "คลื่นใหม่" สงขลา

ปรีดี พนมยงค์
รัฐบุรุษผู้ไร้แผ่นดิน
โดยกองบรรณาธิการ สยามใหม่

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง มิถุนายน ๒๕๒๖

จัดจำหน่ายโดย

บริษัท ศึกษิตสยาม จำกัด

๓๐๓/๓ ซอยสันติภาพ ถนนนเรศ บางรัก

โทรศัพท์ ๒๓๓-๒๓๘๒ กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐

จัดพิมพ์

และพิมพ์ที่

สำนักพิมพ์อาทิตย์

๑๘/๑ ถนนประชาธิปไตย แขวงสะพานเฉลิมวันชาติ

กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๒๘๑-๐๘๗๓-๘

ปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษผู้ไร้แผ่นดิน

โดยกองบรรณาธิการ สยามใหม่

พ่อแห่งไท

วิญญานพ่อ ลาบับ ดับดวงแล้ว
สะท้อนแว่ว รำไห้ ระโหยหา
พ่อดำค่วน เร่งร้อน จรจากลา
มวลดประชา โศกสลด รันทดใจ

คุณูปการ พ่อสร้าง ไหญ่ยิ่งนัก
มอบด้วยรัก ปวงประชา ทุกสมัย
จกจำจด ตรึงจิต ตลอดไป
พ่อแห่งไท นาม “ปรีดี พนมยงค์”

กำเนิด

บิดา มารดา : นายเสียง กับ นางลูกจันทร์ พนมยงค์
วันเกิดและสถานที่เกิด : วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓
ณ บ้านหน้า วัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสกรี อำเภอ
กรงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ฐานะทางครอบครัว : แม่ว่าปู้และย่า (นายเกิด นางคัม)
จะอยู่ในฐานะผู้มีอันจะกิน เป็น คหบดี แต่เมื่อ
บุตรซึ่งมีหลายคนได้รับส่วนแบ่งมรดกไปประ กอบ
อาชีพของแต่ละคน บางคนก็รักษารฐานะ คหบดีไว้
ได้ ส่วนนายเสียงเป็นชาวนา ความเป็นอยู่จึงอด
คัดเยี่ยงชาวนาส่วนใหญ่ทั่วไป

การศึกษาเริ่มเรียนหนังสือที่บ้านครูแสง ใกล้
บ้าน เมื่อครูเสียชีวิตลงย้ายไปเรียนต่อที่บ้านหลวงปรางค์ฯ
(เปี่ยม) ที่อำเภอท่าเรือ เมื่ออ่านออกเขียนได้แล้วก็เข้า
เรียนที่โรงเรียนวัดรวก ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐบาลประจำ
อำเภอท่าเรือในสมัยนั้น ต่อมาย้ายไปเรียนจบประถมบริ
บูรณ์ที่โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรงเก่า

ในชั้นมัธยม นั้นได้ย้ายมาเรียนชั้นมัธยม เตรียม
 ทั่วตเบญจมาภิตร แล้วย้ายไปเรียนจนจบชั้นมัธยม ๖ ที่
 โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า เมื่อจบแล้วได้ย้ายไปเรียน
 ต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบ อีก ๖ เดือน

เนื่องจากอายุยังเพียง ๑๕ ปีเศษ เมื่อสำเร็จ
 มัธยมบริบูรณ์อายุไม่ถึงเกณฑ์ที่จะเข้าเรียนชั้นสูงขึ้น จึง
 กลับไปช่วยครอบครัวทำนาอยู่ ๒ ปี (พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๕๙)
 จากนั้นก็ไปเข้าโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม

พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เข้าวิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิต
 ได้แต่ขณะนั้นอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ เมื่อครบ
 แล้วในปีต่อมาจึงได้ เป็น สมาชิก สามัญ แห่ง เนติบัณฑิตย
 สภา ในปีเดียวกันนั้นเองก็ได้รับการคัดเลือกจากกระ
 รวงยุติธรรมได้ทุนไปศึกษาวิชากฎหมายในประเทศ ฝรั่งเศส

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ในฝรั่งเศส ก็ร่วมกับเพื่อน
 นักเรียนไทยตั้งสมาคมชื่อ สามัคยานุเคราะห์สมาคมได้
 รับเลือกเป็นเลขาธิการ (พ.ศ. ๒๔๖๓) และสภานายก
 (พ.ศ. ๒๔๖๔-๕)

ในปีสุดท้ายที่อยู่ในฝรั่งเศส ได้ร่วมกับเพื่อน
 อีก ๖ คน ประชุมก่อตั้งคณะราษฎร

เหตุการณ์ที่สำคัญซึ่งมีผลต่อมาตลอดชีวิต คือ
 ร่วมทำการกบฏวัน ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กับสมาชิกคณะ
 ราษฎรที่เบนทหารบก ทหารเรือ พลเรือน เปลี่ยนแปลง
 การปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบบ

การปกครองแบบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ อันนี้เป็นจุดเริ่มก้าวแรก ของการเดินทางในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗ ได้ริเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และได้ดำรงตำแหน่งผู้ประสานการ (หรือที่เรียก อธิการบดี ในปัจจุบัน) ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ รวม ๑๘ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๙๕)

นายปรีดีแก่่อสังยุกรรม ในวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ที่บ้านเขตอองโด้ ขานกรุงปารีส ฝรั่งเศส รวมสิริอายุ ๘๒ ปี ๑๑ เดือน ๒๒ วัน

ข้อปรีดี พนมยงค์ อาจจะมีความหมายต่าง ๆ ไปสำหรับแต่ละคน แต่ในฐานะที่เป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ ควบคู่ด้วยความมีศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตนั้น สิ่งที่ผ่านมาในการดำรงชีวิต และการทำงานตั้งแต่ต้นจนจบคือเรื่องทิสุนั้น ส่วนในด้านที่ยังมีบางคนเชื่อกำกล่าวหาว่านายปรีดีเป็นผู้เกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคต ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ นั้น แม้ในปัจจุบันยังจะมีได้เป็นทริและเข้าใจอย่างถูกต้องในวงกว้างทั่วไป แต่สิ่งที่ลึกลับในวันนั้นจักเป็นที่ประจักษ์ในวันหน้า

ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษผู้ไร้แผ่นดิน

บ่ายสองโมงตรง วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖
ตามเวลาในประเทศฝรั่งเศส ที่บ้านพักเลขที่ ๑๗๓ ถนน
อะริสติดคบริอง เขต ๕๒๑๖๐ ชานกรุงปารีส นายปรีดี
พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส อดีตนายกรัฐมนตรีและผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ วัย ๘๓ ปี ได้ถึงแก่กรรมอย่าง
กะทันหัน ด้วยโรคหัวใจวาย ข่าวนั้นแพร่สะพัดไปทั่ว
โลกด้วยการรายงานของสำนักข่าว เอพี. และในวันรุ่งขึ้น
หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยเกือบทุกฉบับ ได้เสนอข่าว
อันเศร้าสลดนี้ในทันที

ก่อนถึงวาระสุดท้ายของรัฐบาลอาวุโสผู้สูง ญาติ
มิตรและผู้ใกล้ชิดซึ่งรวมกันอยู่ที่บ้านพักดังกล่าว เปิดเผย
ว่า นายปรีดียังมีสุขภาพแข็งแรง และความทรงจำดีเยี่ยม

หลังจากรับประทานอาหารเช้าในวันนั้นแล้ว นายปรีดีได้เขียนหนังสือและออกกำลังกาย ตามปกติ ที่เคยปฏิบัติเป็นกิจวัตร จนกระทั่งถึงเที่ยงจึงเริ่มรู้สึกไม่ค่อยสบายมีอาการหน้ามืด และเกิดหัวใจวายในเวลาต่อมา สุดความสามารถที่ทุกฝ่ายจะช่วยเหลือได้ทัน

หากจะกล่าวถึงนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสผู้คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวในปัจจุบันนี้อาจจะไม่ค่อยมีโอกาสได้รู้จักท่านมากนัก เนื่องจากท่านจากประเทศไทยไปตั้งแต่ปี ๒๔๕๐ และกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ในปี ๒๔๕๒ เพื่อร่วมกับคณะนายทหารในกรณี “กบฏวังหลวง” และต้องหลบหนีออกไปอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากกระทำการไม่สำเร็จและจนกระทั่งบัดนี้ ท่านไม่มีโอกาสได้เหยียบพื้นแผ่นดินไทยอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่านอีกเลย

แต่สำหรับคนที่เคยผ่านยศสมยศ ๒๔๓๕ และสมยศหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว ส่วนมากมักจะคุ้นเคยกับชื่อเสียงของท่านผู้เป็นเป็นอย่างดี เพราะนอกจากท่านจะเป็นมันสมองสำคัญ ที่เรียกว่า “มาสเตอร์มายด์” ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ระบอบประชาธิปไตยแล้ว ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นายปรีดีซึ่งขณะนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลซึ่งกำลังประทับอยู่ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ท่านก็ยังเป็นมันสมอง และหัวหน้าองค์การลับ

กษัตริย์ “เสรีไทย” ฝ่ายพลเรือน โดยแอบติดต่อร่วมมือ
กับฝ่ายสัมพันธมิตร ทำการเคลื่อนไหวรวบรวมประชา
ชนไทยผู้รักชาติ เข้ารับการฝึกอาวุธการก่อวินาศกรรม และ
ทำการสู้รบแบบกองโจรกับกองทัพญี่ปุ่น ที่ยึดครองประ
เทศไทยโดยการสมยอมของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสง
ครามในขณะนั้น จนกระทั่งญี่ปุ่นได้ยอมจำนนต่อ ฝ่าย
สัมพันธมิตรไปยังผลให้ประเทศไทยไม่ต้องกลายเป็น ประ
ทศผู้แพ้สงครามตามญี่ปุ่นไปด้วย

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๔๓ ที่บ้านตรงข้ามวัดพนมยงค์ อันเป็นวัด
ประจำตระกูลของท่าน ตำบลท่าวาสกรี อำเภอรุ่งเกา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรนายเสียง นางลูกจันทร์
พนมยงค์มีพี่น้องรวม ๘ คน ท่านเป็นคนที่สอง โดยใน
ขณะนั้นพี่น้องทั้งหมดได้เสียชีวิตไปแล้ว และมีน้องชาย
ของท่านเพียงคนเดียวที่ สืบทายาททางการเมืองตามท่าน
คือ นายหลุยส์ พนมยงค์ หรือหลวงอรรถกิติถิการ

ท่านจบการศึกษาชั้นมัธยมที่ ๖ ที่โรงเรียน
เบญจมบพิตร เมื่อปี ๒๔๕๑ และมาเรียนกฎหมายจนจบ
เนติบัณฑิตที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เมื่อปี
๒๔๖๒ นับว่าท่านได้เป็นนักกฎหมายที่อายุน้อยที่สุดใน
เวลานั้น หลังจากนั้นได้ว่าความในคดีสำคัญหลายคดีและ
ชนะทุกกรณี เป็นที่ยอมรับกันในกระทรวงยุติธรรมว่าเป็น
ผู้ทรมานปัญญาปราดเปรื่องมาก จึงได้รับทุนไปเรียนกฎหมาย
ต่อยังประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี ๒๔๖๓ และจบปริญญาเอก

ทางกฎหมายที่กรุงปารีสเมื่อปี ๒๔๖๕ จึงเดินทางกลับมา
รับราชการที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา รับราช
การเรื่อยมาจนได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงประดิษฐ
มนูธรรม”

ช่วงที่ท่านอยู่ในระหว่างการศึกษาใน กรุงปารีส
ได้รู้จักกับนักเรียนไทยในปารีสหลายคนเช่น จอมพล ป.
พิบูลสงครามซึ่ง ขณะนั้นไปเรียนนายทหารปืนใหญ่ และ
พลโทประยูร ภมรมนตรี และในช่วงนั้นจากการที่ท่าน
ได้ศึกษาแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตย ของ
ตะวันตก จึงได้ร่วมมือกับเพื่อน ๔-๕ คนพูดคุยแลกเปลี่ยน
กันถึงสภาพการปกครองในประเทศไทย และมี
แนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตั้งแต่บัดนั้น แต่
ยังไม่บรรลุผล

การรวมกลุ่มของท่านกับนักเรียนไทย อยู่ใน
สายตาของทูตไทยในฝรั่งเศสมาโดยตลอด และถูกราชาน
พฤติกรรมมายัง พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้า อยู่หัวว่า
นายปรีดีและสมาคมนักเรียนไทย เป็นพวกบอลเชวิคเป็น
ชนิดิเคต ซึ่งข้อกล่าวนี้ไม่ต่างจากการถูกใส่ร้ายว่าเป็น
คอมมิวนิสต์เท่าไรนัก เนื่องจากขณะนั้นคำว่าคอมมิว
นิสต์ยังไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลาย ประกอบกับช่วงนั้นเลนิน
เพิ่งทำการปฏิวัติสำเร็จในรัสเซีย ข้อกล่าวหาว่าเป็นบอล
เชวิค ดูจะเป็นคำทิ่มแทงที่สุด

นอกจากนั้นเอกอัครราชทูตไทยยัง พยายามที่จะ
เสนอให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ส่งนายปรีดี กลับ

ประเทศไทยอีกด้วย แต่ไม่เป็นผล เนื่องจากท่านเป็นคน
เรียนดีมากและจะจบการศึกษาชั้นปริญญาเอกอยู่แล้ว จึง
มีผู้ใหญ่ในกระทรวงยุติธรรมหลายคนยังยับไว้ กล่าวกัน
ว่าท่านเป็นคนแรกที่สอบได้ Docteur de l'Etat ซึ่ง
เป็นดอกเตอร์ของรัฐได้รับการยกย่องเป็นอย่างมาก

หลังจากกลับมาประเทศไทย ท่านและกลุ่ม
เพื่อนนักเรียนเก่า ฝรั่งเศสรวม ทั้งผู้ที่มีแนวความคิดเดียวกับ
ท่านในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้มี
การรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา เช่นจอม
พลป. พิบูลสงคราม นายควง อภัยวงศ์ หลวงธำรง
นาวาสวัสดิ์ พระยาพหลพลยหเสนา พลโทประยูร ภมร
มุนี เป็นต้นและช่วงหนึ่งเองที่ ท่านได้ แต่งงาน กับคุณหญิง
พูนสุข พนมยงค์ ธิดาของพระยาชัยวิชิต

ปี ๒๔๗๕ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมกับคณะ
ราษฎร กระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนเป็นผล
สำเร็จ โดยท่านได้รับตำแหน่งในคณะราษฎรเป็นหัวหน้า
ฝ่ายพลเรือน โดยในระหว่างนั้นยังดำรงราชการอยู่ใน
กระทรวงยุติธรรม และเป็นคณะกรรมการกฤษฎีกาอีก
ด้วย และท่านเป็นผู้หนึ่งซึ่งร่วมร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก
(ชั่วคราว) จนกระทั่งถึงปี ๒๔๗๖ ท่านถูกกล่าวหาว่า
เป็นคอมมิวนิสต์ เพราะได้เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจสมุด
ปกเหลือง จึงถูกเนรเทศไปอยู่กรุงปารีส ๑ ปี และเมื่อ
รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาหมดอำนาจลงในสมัย
ของรัฐบาลพระยาพหลฯ จึงถูกเรียกตัวให้กลับมารับราช

การ โดยได้เป็นรัฐมนตรี ๓ กระทรวงใหญ่คือ มหาไทย
กลั และยุติธรรม

ผลงานทางการเมือง ในช่วงที่เป็นรัฐมนตรีใน
รัฐบาลพระยาพหลฯ ที่สำคัญคือ เป็นผู้เริ่มจัดตั้งเทศบาล
เจรจาแก้ไขสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับเรื่องชาวต่างประเทศ
ไม่จำเป็นต้องขึ้นศาลไทย ให้มาขึ้นศาลไทยได้สำเร็จ
สมัยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้ยกเลิก
รัชูปการหันมาเก็บอากรแสตมป์จากสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น
เหล้า บุหรี่ ซึ่งเพิ่มรายได้ของรัฐบาลสูงกว่าเดิมมาก และ
ผลงานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของท่านคือ เป็นผู้ก่อตั้ง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง

เมื่อปี ๒๔๘๔ เกิดสงครามเอเชียมหาบูรพาและ
ญี่ปุ่นได้บุกชนประเทศไทย ซึ่งขณะนั้นจอมพล ป. พิบูล
สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี นายปรีดีไม่เห็นด้วยกับ
นโยบายการเป็นมิตรกับประเทศญี่ปุ่น เมื่อท่านได้เป็นผู้
สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงตั้งขบวนการกู้ชาติเสรี
ไทยขึ้นจนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงคราม ท่านจึงได้รับการ
แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อปี ๒๔๘๘ และในปี ๒๔๘๙
เกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท
มหิดลท่านถูกกล่าวหาว่า มีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีการลอบ
ปลงพระชนม์ครั้นที่ท่านจึงสละตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไป

ต่อมาเกิดการรัฐประหารขึ้นในปี ๒๔๙๐ โดยมี
จอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นหัวหน้าคณะได้รับการสนับสนุน
จากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายปรีดีจึงต้องหลบ

หนีจากประเทศไทยพร้อมกับรัฐบาลของหลวง ชำรงนาวา
 สวัสดิภาพหลังจากเข้าร่วมลัทธิรัฐบาลจอมพล ป. แต่ไม่สำ
 เร็จในปี ๒๔๙๒ นายปรีดีจึงได้ลี้ภัยไปอยู่ประเทศจีนตั้งแต่
 บัดนั้น และเดินทางออกจากประเทศจีนเมื่อปี ๒๕๑๓ ไป
 อยู่บ้านพักส่วนตัวชานกรุงปารีส โดยมีบ้านหนึ่งบ้านนาญ
 จากระบบไทยจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

ตลอดระยะเวลาที่นายปรีดี ต้องระเหิดกระเหินอยู่
 ต่างประเทศ สิ่งที่เป็นความหวังของท่านก็คือ การได้กลับ
 มาสู่ประเทศไทย และขอให้วาระสุดท้ายของชีวิตได้มอง
 เห็นปิตุภูมิของตัวเอง แต่ท่านก็ไม่สามารถทำอย่างที่ต้อง
 การได้ เนื่องจากยังมีกลุ่มที่คอยขัดขวางและสูญเสียประ
 โยชน์จากการกระทำของท่านอยู่อย่างมาก ซึ่งคนเหล่านั้นยัง
 คงมีอำนาจอยู่วงการเมืองในปัจจุบัน

สำหรับภรรยาของท่านคือท่านผู้หญิงพูนศุขยังมี
 โอกาสเดินทางเข้าในประเทศไทยได้ โดยเมื่อปีที่แล้วท่าน
 ผู้หญิงพูนศุข ก็ได้มาร่วมงาน “กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย” ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย ส่วน
 บุตรของท่านซึ่งมี ๖ คนเสียชีวิตไปแล้ว ๑ คนคือ นาย
 ปาล พนมยงค์ ที่เหลือคือนางลลิตา นางสุดา นายสุขปรีดา
 นางคุณฤ และนางวาณี ซึ่งเดินทางเข้าออกประเทศไทย
 อยู่เสมอ

กระบวนไต่ร้ายป้ายสีนายปรีดี ยังคงแสดงออก
 อย่างต่อเนื่องตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการเขียนโจมตีทาง
 หน้าหนังสือพิมพ์ หรือการออกเอกสาร ใบปลิว โจมตี

ท่าน ซึ่งเนื้อหาทั้งหมดพุ่งเข้าไปที่กรณี การ สวรรคต ของ
รัชกาลที่ ๘ โดยเอกสารโจมตีนายปรีดีทุกชั้นจะพยายาม
โยงกรณีไปเอาผิดกับนายปรีดีแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งท่านก็
ได้ฟ้องร้องต่อศาลในเรื่องนี้มานับครั้งไม่ถ้วน และเป็นท
ประจักษ์ชัดว่าท่านได้รับความยุติธรรมจากศาลเป็นผู้ชนะ
คดีทุกครั้งไป จนกระทั่งผู้กล่าวหาท่านต้องขอขมากับท่าน
อยู่เสมอ รวมทั้งหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช และ
หนังสือพิมพ์สยามรัฐด้วย

ผลงานของท่านภายหลังจากลี้ภัยไปอยู่ ต่างประ
เทศ ไม่ค่อยปรากฏออกมามากนัก งานเขียนส่วนใหญ่
ของท่านเป็นรูปของการบันทึกและแสดงความคิดเห็นเกี่ยว
กับเหตุการณ์บ้านเมือง เมื่อบทผ่านมาในโอกาสครบรอบ
๕๐ ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านได้กล่าวสุน
ทรพจน์ ในนามของผู้ร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
๒๔๗๕ ออกทางสถานีวิทยุ บีบีซี กรุงลอนดอน โดยเนื่อ
หาของสุนทรพจน์ ยังคงยืนยันในหลักการที่แท้จริงของ
การปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องให้ประชาชน
มีสิทธิมีเสียงเป็นเจ้าของประเทศ โดยปราศจากการบีบ
บังคับจากผู้มีอำนาจในบ้านเมือง

และเอกสารประวัติศาสตร์ชั้นล่าสุดของท่าน ก็
ดูเหมือนจะถูกบันทึกอยู่ในสุนทรพจน์ดังกล่าวนี้ และที่
น่าสนใจที่สุดก็คือ การเล่าถึงเรื่องราวในประวัติศาสตร์
๒๔๗๕ ไว้อย่างชัดเจน ท่านได้กล่าวย้อนว่า

“...ในบรรดาเหตุหลายประการ ซึ่งเกื้ออาจารย์

ศาสตร์ จึงทำให้สมาชิกส่วนมากขาดความระมัดระวังต่อ
การที่สมาชิกจำนวนหนึ่ง^{ซึ่ง}ใน ชาก ทรศนะ เผด็จการ ทาส
ศักดินา ^{ซึ่ง}เป็นการใช้ “โตอิกวิวัฒน์” ต่อการอิกวิวัฒน์ ^{ซึ่ง}
ตัวเองเคยพลีชีพพร้อมกับคณะ

ประการที่สอง คิดแต่เพียงเอาชนะทางยุทธวิธี
ในการยึดอำนาจรัฐเป็นสำคัญ โดยมีได้คิดให้รอบคอบว่า
จะรักษาชัยชนะนั้นไว้ได้อย่างไรโดยไม่ถก “การโตอิก
วิวัฒน์” ซึ่งจะทำให้ชาติต้องเดินถอยหลังเข้าคลอง

ประการที่สาม นอกจากที่หน้าหน้าคณะราษฎร
๓ ท่าน คือพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช
และพระยาฤทธิอัคเนย์ มีความรู้ความชำนาญการทหาร
สามารถนำคณะยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ส่วนสมาชิก
หลายคนแม้มีความรู้ ทางทฤษฎี เกี่ยวกับการ สถาปนาประ
เทศ แต่ขาดความชำนาญในการปฏิบัติและขาดความชำ
นาญในการติดต่อกับราษฎรอย่างกว้างขวาง

ประการที่สี่ การเชิญข้าราชการเก่ามาร่วมบริ
หารประเทศนั้น หวังให้ท่านเหล่านั้นก้าวหน้ามาก เกินไป
กว่าที่ท่านจะทำได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่าง
รุนแรงในขบวนการอิกวิวัฒน์ ถึงกับมีการปิดสภาและงด
ใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

ผลงาน การเขียน อีกชั้น หนึ่ง ที่ไขข้อ กังขาทาง
ประวัติศาสตร์ที่ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระ
ราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทยเพราะอุบายกับ
จากคณะราษฎร โดยท่านได้เขียนไว้ในบทความของ

“วิธีส่งเสริมราษฎรสนใจประชาธิปไตย” โดยเขียนที่กรุง
ปารีสเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖ ถึงนายสัญญา ธรรม
ศักดิ์ นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ใจความตอนหนึ่งกล่าวว่า”
.... มีบางคนโฆษณาหลอกลวงให้ชนรุ่นใหม่ หลงเข้าใจผิด
ว่า พระปกเกล้า ฯ จำใจต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญ
๑๐ ธันวาคม ประดุจเป็นลัญจกรประดับบนรัฐธรรมนูญ
ฉบับนั้น ทศกัณฐ์ราษฎรทุลเกล้าฯ ถวายผมขอชี้แจงความจริง
ว่านอกจากจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระ
ราชกระแส และทรงยกทรงพระราชปราชญ์ประกอบรัฐ
ธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมแล้ว ยังมีการปฏิบัติที่แสดงว่าพระ
องค์เต็มพระทัย

ผู้หมกมุ่นอยู่เมื่ออายุจะมากแล้ว ซึ่งเป็นการ
การชนผู้ใหญ่ในพระราชสำนัก และนายทหารรักษาพระ
ราชวังสมัยนั้นคงยังจำกันได้ว่า ก่อนถึงวันพระราชพิธี
พระราชทานรัฐธรรมนูญ พระองค์ได้เสด็จฯ ไปที่พระที่นั่ง
อนันตสมาคมเพื่อทรงบัญชาการด้วยพระองค์เองว่า พิธี
นั้นควรจัด อย่างไร และได้ โปรดเกล้า ฯ ให้ พระยามโน
ปกรณ โนติธาดาพระยาพล ฯ และผมไปเฝ้าด้วย แล้วได้
ทรงบัญชาการซ่อมพิธี นี่ก็แสดงชัดแจ้งว่า มิใช่พระองค์
ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยถูกบังคับ หรือโดยเสีย
ไม่ได้ก็จำต้องพระราชทาน....”

ด้วยบทบาททางการเมืองในอดีต ของ ท่าน ที่ส่งเสริม
ผลสะท้อนในระดับสูงต่อประชาชน รวมทั้งความผลิต
ผลของคณะราษฎร ทำให้ท่านเป็นเป้าถูกวิจารณ์โจมตี

จากนักวิชาการและนักเขียนรุ่นใหม่มากมาย แต่ก็เหมือน
ดั่งเมฆดำทะมึนทึบดบังแสงสว่างได้เพียงชั่วคราว

นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เคยเขียนถึงท่านไว้
เมื่อราวปี ๒๕๑๕ ในหนังสือ “ชาวบ้าน” ว่า กรณีการ
ประหารนักโทษการเมือง ๑๘ คนในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี นายสุลักษณ์ได้เขียนกล่าว
โทษนายปรีดีว่า “แม้นายปรีดีจะไม่ได้สั่งประหารคน ๑๘
คน ที่หาความผิดมิได้ แต่เวลานั้นนายปรีดีก็เป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงมหาดไทย”

กรณีแถลงการคณะราษฎร ที่กล่าวโจมตีระบบ
เจ้านายสุลักษณ์วิจารณ์ว่า “นายปรีดีเหมือนปลูชนทั้ง
หลายนั้นเองก็ชอบเจ้าที่สรรเสริญเยินยอ ยกย่องตนเอง
แต่ถ้าเจองค์ไหนรู้เท่าทันพฤติกรรมตน หรือเกลียดชัง
ตน ตนก็ยอมรังเกียจอยู่เอง เมื่อพระบาทสมเด็จพระปก
เกล้าและเจ้านาย ตลอดจนขุนนาง ข้าราชการ ที่ไม่ใช่พวก
คณะราษฎรที่มาสวสนาอยู่เต็มเปี่ยม นายปรีดีจะรังเกียจ
ไหม ถ้าไม่ เหตุใดจึงเขียนข้อความนี้ได้เล่า”

กรณีสวรรคต นายสุลักษณ์กล่าวว่า “สำหรับ
กรณีสวรรคตนั้น ถึงอย่างไรนายปรีดีก็ต้องรับผิดชอบ
เพราะเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในเวลานั้น”

แต่ต่อมาขอกล่าวหาเหล่านั้นไม่สามารถทำให้นาย
ปรีดีต้องมัวหมองเลย เนื่องจาก เรื่องเช่นนั้น ได้รับการ
พิสูจน์แล้วว่าครั้งแล้วครั้งเล่า จึงไม่มีผลแต่ประการใด นอกจาก
นั้นต่อมาเมื่อปี ๒๕๒๕ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ กลับยกย่อง

นายปรัดลงในคอลัมน์จดหมายถึง บรรณาธิการ หนังสือ
ศิลปวัฒนธรรมปีที่ ๔ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ ว่า

“ผมเองก็เคยมีความกินแหนงแคลงใจ นายปรัด
พนมยงค์มาก่อน เหตุเพราะเรื่องข่าวลือและพงศาวดาร
กระซิบตลอดจนการล้างสมองจากชนชั้นปกครอง มา นาน
ทั้งยังเชื่อ สถาบัน ศาสดา อย่าง พิณิจ พิจารณาอีก ด้วย จน ถึง
กับจ้วงจาบหยาบซำลวงเกินท่านผู้ขึ้นไปด้วยอหังการ....”

“....จนต้องมึจดหมายไปขอขมาท่าน หวังว่าคน
ที่เรียนหนังสือในกรณีสวรรคต จะบังเกิดความสว่างขึ้นได้
ไม่เร็วก็ช้า ดังเช่นตัวผมเอง ถ้าอยากหาเอกสารหลักฐาน
เกี่ยวกับสถาบันศาสดาที่ผิดพลาด ควรเริ่มจากการอ่านคำตัด
สินใหม่เกี่ยวกับกรณีสวรรคต ที่ตีพิมพ์ในงานฉลองอายุ
๘๐ ปี บริบูรณ์ของนายปรัด พนมยงค์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๓
ยังคำขอขมาโทษของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ฯลฯ
กับประโยชน์มากในเรื่องนี้....”

และ “..อันคนที่รักชาติและรักความจริง ทุก
คน จักไม่อาจปฏิเสธได้ ยิ่งการกระทำของท่านในทาง
ยุติธรรมเพื่อสังคม และการวางนโยบายอันยาวไกล เกี่ยว
กับวิเทศบาทยังมีความเป็นไทย และความเป็นกลาง
อันมหาอำนาจจักเข้ามามีอิทธิพลนอกเหนือไม่ได้ด้วย แล้ว
ผมเห็นว่า รัฐบุรุษ คนใด ในภูมิภาคนี้ เทียบเทียม ไม่ได้เอา
เลย”

มาถึงวันนี้ช่วงชีวิตอันยาวนาน ที่เต็มไปด้วย
การต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ได้สิ้นสุดลงแล้ว ทั้งอดีตอันเป็นประวัติ

ศาสตร์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษากันต่อไป ความเร้น
ลับทางประวัติศาสตร์หลายกรณีที่ท่านได้สัมผัส อาจจะ
ถูกนำมาเปิดเผยในอีกไม่ช้า

ที่สำคัญการถึงแก่อสัญกรรมของรัฐ บรูซอาวโต
ท่านนี้ ทางรัฐบาลไทยจะยกย่องถึงเกียรติภูมิและเชิดชู
ความดีของท่านเหมือนคนที่ประชาชนผู้รักประชาธิปไตย เคย
ยกย่องหรือไม่ เพราะในอดีตบุคคลที่เคยทำความดีให้
กับประเทศชาติอย่างใหญ่หลวงต้องระเหเร่ร่อนอยู่ต่างแดน
รัฐบาลไทยไม่เคยคำนึงถึงเลย และในที่สุดพวกเขาเหล่านี้
ก็ต้องจบชีวิตในดินแดนอันไกลโพ้น

เกียรติประวัติแห่ง “รัฐบรูซ” ที่มอบให้กับ
ท่านปรีดี พนมยงค์ นั้น คือความเหมาะสมที่สูงยิ่งแต่ทว่า
รัฐบรูซ ผู้มุ่งมั่นประกอบคุณงามความดีต่อแผ่นดินด้วยความ
รักยิ่งเหนืออื่นใด กลับถูกผลักไสไล่ส่งไปจากพื้น
ปฐมิมบ้านเกิดเมืองนอน จนกระทั่งถึงลมหายใจสุดท้าย
นี่คือ ความ ปวดร้าว ที่ต้อง จารึก ไว้ในหน้า ประวัติศาสตร์
แห่งชีวประวัติของรัฐบรูซผู้ไร้แผ่นดิน

พูนสุข พนมยงค์ คู่ทุกข์ท่านปรีดี

“ผมกับภรรยา สืบ มา จาก เชียด เดียว กัน”

ท่านปรีดี พนมยงค์ กล่าวตอนหนึ่งในการสนทนากับ
นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๒๕ ถึง
ความสัมพันธ์ทางสายเลือดระหว่างท่านกับ ท่านผู้หญิงพูน
สุข ผู้เป็นศรีภรรยา

คำว่า “เชียด” นั้นเป็นคำโบราณที่ไม่ค่อยมี
ใครในปัจจุบันเรียกกันหมายถึงพ่อของชาว (ทวด) ตาม
ประวัติของท่านรัฐบุรุษอาวุโสนั้น เชียดของท่านมีบุตรอยู่
หลายคน บุตรคนหนึ่งชื่อปิ่นได้แต่งงานกับนายก๊กจิ้น แซ่
ตง เป็นพ่อค้าเชื้อชาติจีน ทั้งสองมีบุตรหลายคนคนหนึ่ง
ชื่อเกิต ได้แต่งงานกับนางคุ่ม มีบุตร ๘ คน ชื่อ ฮวด ชุ่น
แฟง ง้วย ไซ ฮ้อ เสี่ยงและบุญช่วย

ท่านปรีดี เป็นบุตรคนที่สองของนายเสียงกับนางลูกจันทร์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดารวมทั้งตน ๖ คนคือ เกือบ ปรีดี หลุยชน เนืองและถนอม บุพการีของท่านล้วนแต่ประกอบอาชีพ ค้าขาย และทำนาทางชน

เขียดของท่านปรีดีนั้น นอกจากจะมีบุตรที่ชอป็นแล้ว ยังมีบุตรอีกคนหนึ่งชอบุญมา ได้แต่งงานกับพระพิทักษ์ เทพธานี (ดวง) มีบุตรหลายคน คนหนึ่งชอพระยาไชยวิชิต สิริธิดาตรา (นาค) เป็นบิดาของพระยาวิชิตวิศิษฎ์ ธรรมธาดา (จำ ณ บ่อมเพชร) ซึ่งเป้นบิดาของท่านผู้หญิงพจนสุข ทำให้ท่านปรีดีกับท่านผู้หญิงได้เป้นญาติเกี่ยวดองกันด้วยเหตุฉนั้น

ท่านปรีดีเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ ที่บ้านเดิมอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสกรี อำเภอรุ่งเกา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดนั้นเดิมชอวัดพระนวมยงค์ เป้นวัดเก่าแก่มากแต่สมัยพระเจ้ายรราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเพี้ยนไปเป้นวัดพนมยงค์ ด้วยความผูกพันระหว่างตระกูลของท่านกับวัด จึงได้ตั้งชื่อสกุลตามชอวัดนั่นเอง

แม้วัดนั้น จะมีได้สร้างโดยบรรพบุรุษของท่านตามทีส่วนใหญ่เข้าใจกันแต่ตระกูลพนมยงค์ ก็ได้ใกล้ชิดและเกือกุลตลอดมา นายเสียงบิดาของท่านมักไปทำบุญที่วัดนั้นเป็นประจำ ตัวท่านเองก็เคยบริจาคเงินซ่อมแซมพระอุโบสถเมื่อปี ๒๔๖๑ แม้จะเป็นเงินเพียง ๒๐ บาท แต่ก็มากพอสมควรสำหรับค่าของเงินในสมัยนั้น ปัจจุบันลูก

หลานญาติพี่น้องของท่าน ก็ยังคง อุปถัมภ์ คำชู้วัด น้อยไม่ขาดสาย

เมื่อท่านปรี่ดีอายุได้ ๕ ขวบ ได้เรียนหนังสือที่บ้านนายแสง และที่บ้านหลวงปรางค์ประชาชน ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านของท่าน แล้วย้ายไปเรียนที่โรงเรียนวัดรวก โรงเรียนศาลาปูน จนกระทั่งปี ๒๔๕๔ ได้เข้ามาเรียนที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ โดยอาศัยอยู่กับพระวัดนี้ แต่เรียนอยู่เพียงปีเดียวก็กลับมาเรียนต่อที่โรงเรียนประจำจังหวัดอยุธยาจนจบชั้นมัธยมปีที่หก จึงได้กลับมากรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง โดยอาศัยอยู่กับพระวิจิตรมนตรี (สุต กุณฑลจินดา)

ต่อมาย้ายมาอยู่กับมหาอำมาตย์ตรีพระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา (จำ ญ บ่อมเพชร) เรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบฯ อยู่ได้ ๖ เดือน ก็ลาออกมาเข้าเรียนที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมด้วยเวลาเพียงสอง ปีครึ่งก็สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตสยามชั้น ๑ เมื่ออายุได้เพียง ๑๕ ปี

และทันที่ที่ได้อ่านจบหมาดๆ ก็ได้ว่าความให้จำเลยคดีหนึ่ง สามารถเอาชนะทนายความโจทก์ซึ่งอาวุโสกว่าและจัดอยู่ในชั้นบรมครู จนเป็นที่เลื่องลือกันไปทั่วหลังจากนั้นก็มีใ้เป็นทนายว่าความอีกเลย เพราะท่านได้เข้ามารับราชการตำแหน่งเสมียนโท กรมราชทัณฑ์ จนกระทั่งปี ๒๔๖๓ สอบชิงทุนไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเมืองกัประเทศฝรั่งเศสแล้วต่อมหาวิทยาลัยปารีส

เมื่อจบการศึกษาได้ปริญญาเอกทางกฎหมายเป็น

คนไทยคนแรก ท่านก็เดินทางกลับจากฝรั่งเศสเข้ารับราชการ^๘ เป็นทางผู้พิพากษา ผู้ช่วยเลขานุการกรมร่างกฎหมาย และอาจารย์สอนที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ขณะนั้นอายุได้ ๒๘ ปี ก็ได้สมรสกับนางสาวพูนสุข เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๓๑ ท่านผู้หญิงมีอายุน้อยกว่าท่านปรีดี ๑๒ ปี จบการศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟเป็นสตรีในจำนวนน้อยคนนักที่ในสมัยนั้นที่ได้เข้ารับการศึกษามือเทียบกับปัจจุบัน

ทั้งสองมีบุตรรวมทั้งสิ้น ๖ คน เป็นชายสองหญิงสี่ บุตรคนโตชื่อนางสาววลิตา ปัจจุบันยังเป็นโสด คนที่สองชื่อนายปาล เป็นบุตรหัวแก้วหัวแหวนของท่านผู้หญิง แต่เป็นผู้ท้อแท้ที่สุดในบรรดาพี่น้องทั้งหมด มีอาชีพเป็นทนายความเปิดสำนักงานที่ซอยสวนพลูและเปิดสำนักพิมพ์ จัดพิมพ์งานเขียนของท่านปรีดี แต่เนื่องจากสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรงนัก จึงได้เสียชีวิตลงเมื่อปี ๒๕๒๔ ด้วยพิษของมะเร็งร้ายที่ดำใจใหญ่

คนทสามชื่อนางสาวสุดา ยังเป็นโสดเช่นเดียวกับพี่สาวคนโต คนทสี่ชื่อนายสุขปรีดา แต่งงานกับนางสาวจิรวรรณ วรดิถก น้องสาวของนายสุวัฒน์ วรดิถก นักเขียนชื่อดัง คนทห้าชื่อนางดุขฎิ์ แต่งงานกับนายชาญบุญทศย์กุล ปัจจุบันนางดุขฎิ์เป็นครูสอนดนตรี และคนสุดท้ายชื่อนางวาณี แต่งงานกับนายสุรพันธ์ สายประดิษฐ์ ลูกชายของ “ศรีบูรพา” หรือกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักเขียนชื่อดังเช่นกัน

ชีวิตในครอบครัวของท่านปรี่ดีนั้น เปี่ยมไป
ด้วยความรักและความเข้าใจกัน ท่านผู้หญิงนั้นเป็นรัก
แรกและรักเดียวของท่านปรี่ดี ท่านไม่เคยมีเล่ห์ม้น้อยเก็บ
ซุกซ่อนแต่อย่างใด ส่วนท่านผู้หญิงนั้นเล่า ก็วางตนได้
สมกับศรีภริยารัฐบุรุษเป็นอย่างดี แม้จะเกิดในชาติตระกูล
สูงลูกพระยา แต่ก็มีได้เก่งงอนในการช่วยการงาน

อาทิ ตอนก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปก
ครอง ๒๔๓๕ สมัยที่ท่านปรี่ดีรับราชการ และสอนใน
โรงเรียนกฎหมาย ท่านได้เปิดสอนพิเศษแก่ลูกศิษย์ลูกหา
ที่ใฝ่ในการเรียน โดยจัดตัวให้ที่บ้าน และยังได้ตั้งโรง
พิมพ์ขึ้นใช้ชื่อว่า “นิติสาส์น” พิมพ์หนังสือเกี่ยวกับคำ
อธิบายกฎหมายต่าง ๆ ออกจำหน่ายในราคาที่ไม่แพง โดย
มีท่านผู้หญิงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญ ในการช่วยเหลือ

“ท่านผู้หญิงท่านแม่นำในเรื่องภาษามาก ท่าน
ก็ช่วยตรวจปรึฟจัดห่อ ส่งสมาชิก” นายสุภา ศิริमानนท์
ศิษย์ผู้ใกล้ชิดของท่านปรี่ดีคนหนึ่งเปิดเผยกับ “สยามใหม่” ถึง
การโรงพิมพ์ดำเนินเรื่อยมา โดยมีได้มีกำไรกำไรมากนั้
เพราะท่านต้องการจะให้ประชาชนได้มีความรู้ มากกว่าที่จะ
กอบโกยเงินทองจวบจนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ท่านจึงหยุดกิจการลง

“ท่านเกรงจะมีเสียงครหาว่าเอาชื่อเสียงตำแหน่ง
หน้าที่ มาเป็นประโยชน์ต่อกิจการส่วนตัว” ต่อมาเมื่อ
ท่านได้ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น ท่าน
ก็ได้มอบชื่อ “นิติสาส์น” ให้แก่มหาวิทยาลัย ได้นำไปตั้ง

๘ ๙ เป็นข้อหนังสือพิมพ์อยู่ได้ระยะหนึ่ง หลังสงครามโลกครั้งที่สอง มหาวิทยาลัยก็ยุติการออกหนังสือพิมพ์

สำหรับงานภายในบ้านทั่วไปนั้นท่านผู้หญิงก็สามารถจัดการได้เป็นที่เรียบร้อย ส่วนงานการบ้านการเมืองก็มิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยว ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองท่านปรีดี ก็มิได้บอกกล่าว ให้รับรู้แม้แต่น้อย ในวันที่ ๒๓ มิถุนายนก่อนการเปลี่ยนแปลงหนึ่งวัน ท่านปรีดีบอกแก่ท่านผู้หญิงว่าจะไปอยุธยาเพื่อเตรียมการ จะบวชตัวท่านเอง ในตอนบ่ายของวันนั้น ท่านผู้หญิงก็ยังได้ไปส่งท่านปรีดีที่สถานีรถไฟหัวลำโพง

เมื่อรถไฟเคลื่อนขบวนมาถึงสถานีสามเสน ท่านปรีดีก็กระโดดลงจากรถไฟ เพื่อไปดำเนินการงานอันสำคัญที่สุด ที่จะมิในวันรุ่งขึ้น นั่นคือการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง โฉนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย จากวันนั้น เป็นเวลาร่วมเดือนได้แต่กินอยู่หลับนอนในพระที่นั่งอนันตสมาคมท่านผู้หญิงก็อดสำห้เอาใจใส่ ให้คนเอาข้าวน้ำมาส่งให้อยู่เนื่องนี้จนจบจนวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๗๕ ท่านปรีดีได้เขียนจดหมายฝากคนไปยังท่านผู้หญิง

ตอน หนึ่งของ จดหมาย กล่าว อธิบาย ถึงสาเหตุที่มิได้บอกกล่าว แก่ ท่าน ผู้หญิงให้รับทราบ ถึง ความเป็นจริงว่า “ถ้าบอกความจริง ก็เกรงว่าจะออกจากบ้านไม่ได้ และผลร้ายก็จะเกิดขึ้นเป็นแน่นอน คือทางเจ้าหน้าที่ได้คิดจะจับกุมฉัน ในวันรุ่งขึ้นเวลา ๑๐ นาฬิกา

เท่าที่ได้ทราบมา “....” “....ที่ไม่บอกมาแต่ต้นก็เพราะกลัวว่าจะตกใจ และเมื่อข่าวตกใจแพร่กระจายออกไปก็จะเสียการที่คิดไว้ทั้งหมด”

ท่านปรีดี เป็นผู้ที่คิดคำนึงถึงชาติบ้านเมืองเสียยิ่งกว่าตนเอง และครอบครัว ท่านเองก็ทราบดีว่าหากงานกรงนเกิดเพลิงพล่า นั้นย่อมหมายถึงภัยพิบัติอันใหญ่หลวงที่จะบังเกิดแก่ตัวท่านอย่างแน่นอน แต่กระนั้นก็ตามท่านก็มีได้หวั่นเกรงถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น เพราะความเห็นแก่ส่วนรวมที่ชมซาบอยู่ถ้วนทอญ แห่งความรู้สึกนึกคิดดังตอนหนึ่งของจดหมาย ที่กล่าวว่า “....การที่ทำอะไรลงไป ทั้งนักเพื่อเห็นแก่ชาติและราษฎรเป็นส่วนใหญ่เห็นว่าเกิดมาครั้งเดียว เมื่อมีโอกาสทำได้ก็ควรทำไม่ควรบำเพ็ญตนให้เป็นคนหนักโลก....”

และ “....แต่จะอย่างไรได้เมื่อเราทำการเพื่อชาติ และในชีวิตของคนที่หลายร้อยล้านหาโอกาสไม่มาเมื่อเรียบร้อยแล้วเราคงอยู่ด้วยกันเป็นปกติต่อไป ขอให้คิดถึงชาติและราษฎรให้มาก ๆ การทั้งหลายนั้นได้เริ่มมาตั้งแต่ปารีส เมื่อมุ่งทางนอนอยู่แล้วจะสละเกียรติยศทั้งเสียอย่างไรได้ การเมืองก็การเมือง ส่วนตัวก็ส่วนตัว....”

แต่ถึงอย่างไร ท่านปรีดีก็เป็นปณคนคนหนึ่ง จึงอดไม่ได้ที่จะระลึกถึงและเป็นห่วงเป็นใยต่อ ครอบครัวในเวลานั้น ท่าน เพิ่งมี บุตรเพียง สอง คนท่านก็ได้ ถามไถ่ทุกข์สุขทางบ้านอยู่ไม่ขาด เป็นความผูกพันที่ท่านมีต่อครอบครัวอย่างลึกซึ้งและแนบแน่น ดังตอนท้ายของจด

หมายกล่าวว่า “....พวกบ้านมาที่ไร หรือเมื่อมีใครไป
เยี่ยมกลับมาก็ตามข้าวคราวทุกซ์สุขเสมอ คิดถึงหนูและ
ปาน อยู่เป็นนิตย์เหมือนกันไม่ใช่หนึ่งเฉย”

ในยามสุข ครอบครัวของท่านปรีดี ก็มีแต่ความ
สุขสดชื่นกันถ้วนหน้า ส่วนในยามขมขื่นจากการถูกรม
การเมืองใหม่พัฒนาระหน้า มีเพียงแต่ท่านปรีดีเท่านั้น ท่าน
ผู้หญิงพูนสุข บุตรอก ๖ คนรวมทั้งญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ก็
ถูกลงโทษพาการเมืองซัดสาดด้วย

ตลอดเวลาที่อยู่ที่ปารีส รายได้ที่ใช้เลี้ยงครอบครัว
ก็มีเพียงแค่งเงินบำนาญของท่านปรีดี เดือนละประ
มาณ ๕,๐๐๐ บาท ที่กว่าจะได้มาก็ต้องฟ้องร้องจากรัฐบาล
แต่ก็ยังไม่ว่าเพียงพอดำค่าใช้จ่ายบ่อยครั้งที่ท่านผู้หญิง ต้อง
บินกลับมาเมืองไทยเพื่อขายที่ดิน อันเป็นมรดกแต่ดั้งเดิม
ของบิดามารดาทั้งไว้ให้นายานสาครและสีกม

อีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๕๐ ครัง
ที่จอมพลผิน ชุณหะวัณ นำคณะยึดอำนาจการปกครอง
คณะรัฐประหาร ได้นำรถถัง เข้าล้อมบ้านพัก ท่านปรีดีที่ทำ
ข้าง ท่านปรีดีหลบหนีออกนอกประเทศ ท่านผู้หญิงพร้อมกับ
ลูก ๆ ได้หลบหนีไปที่สวิตเซอร์แลนด์

และในคราว “ขบถสันติภาพ” ปี ๒๔๕๕ นาย
ปาล ก็เป็นผู้หนึ่งที่ถูกจับกุมในคราวนั้นด้วย

ครั้งหนึ่งของการพิจารณาคดีนายปาล ท่านผู้
หญิงได้เข้าไปสวมกอดลูกชายพร้อมทั้งพรรณนา ถึงชะตา

กรรมของครอบครัวที่ถูกต้องกลายเป็น ผู้ต้องหา ตั้งแต่ยัง
 เด็กโดยที่ไม่มีความผิดแต่ประการใด ส่วนพ่อผู้ได้ทำกรรม
 ต่อบ้านเมืองไว้มากมาย กลับเป็นผู้ไม่มีแผ่นดินจะอยู่
 พร้อมกับกล่าวสอนให้นายปาล จงอดทนและเอาอย่างพ่อ
 ทำคุณงามความดีให้กับบ้านเมือง โดยไม่คิดกอบโกยหา
 ประโยชน์ใส่ตน ภาพความรักระหว่างสองแม่ลูกนั้นสร้าง
 ความสะเทือนใจให้แก่ผู้ที่อยู่ ณ ที่นั้นเป็นอย่างนัก

พ่อขำนามระบือชื่อ ปรีดี คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ

บริเวณชั้นล่างตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ กลิ่นดอกไม้สดและดอกไม้แห้งหอมตลบไปทั่ว
ห้องโถงของตัวตึกช่วงตรงกลางระหว่าง ทาง แยก ของบัน
ไดที่จะขึ้นสู่ชั้นบนของตัวตึก ภาพเขียนของอาจารย์ปรีดี
พนมยงค์ ในชุดครุยเต็มยศชุดดอกเตอร์อังดรวั วาดเด่น
สง่าอยู่เพื่อบรรจุการจาระจากบรรดาศาสนิกษย์ และผู้ท
การพนับถ่อ ซึ่งพากันไปรำลึกคุณของท่านผู้มีชาติสาย
พวงหรีดหลากชนิดที่วางประดับอยู่สอง ข้างทาง
เดิน ซึ่งถูกส่งมาจากทั่วทุกสารทิศ เป็นเครื่องแสดงให้
เห็นถึงความศรัทธาและความเคารพของชาวไทย ที่มีต่อรัฐ
บุรุษอาวุโสพลัดถิ่นท่านนี้ ภาพของเจ้าหน้าที่และบรรดา
อาจารย์ที่มาร่วมจัดงานประจำอยู่บริเวณห้องโถงใน เครื่อง

แต่งกายไว้ทุกข์สีขาว—ดำทำให้บรรยากาศของ ตึก โดมใน
วันนั้น เต็มไปด้วยกลิ่นไอแห่งความโศกสลดมากยิ่งขึ้น

สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดินแดนแคว้น
โดมแห่งนี้ ขอจดจำตราลึงกรัฐบุรุษผู้นมอยู่อย่างลาลึก
ดังที่ได้เคยสะท้อนเอาไว้ว่า

“พ่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน
พ่อสร้างแคว้นธรรมศาสตร์ประกาศศรี
พ่อของข้านามระบือชื่อปรีดี
แต่คนดีเมืองไทยไม่ต้องการ....”

๔ พฤษภาคม ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ร่วมกับองค์การนักศึกษาได้จัดให้มีพิธีทางศาสนา เพื่อ
อุทิศส่วนกุศลให้แก่รัฐบุรุษอาวุโสผู้ล่วงลับท่านนั้น และ
ยังได้จัดนิทรรศการเพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของท่านที่
เป็นผู้ประศาสน์มหาวิทยาลัยแห่งนี้ โดยนิทรรศการจะมี
จนถึงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๖ นอกจากนี้ องค์การ
นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ประกาศเชิญชวน
นักศึกษาแต่งกายขาวดำ หรือติดโบว์ดำ เพื่อเป็นการร่ำ
ลึกถึงและไว้อาลัยอาจารย์ปรีดี เป็นเวลา ๒ วันคือวันที่ ๕
พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันทำการฉาปนกิจศพอาจารย์ปรีดี ณ
กรุงปารีสประเทศฝรั่งเศส และวันที่ ๑๐ พฤษภาคม
๒๕๒๖ ซึ่งเป็นวันสุดท้าย ของนิทรรศการ

การอสัญกรรมของ รัฐบุรุษอาวุโส อดีตนายกรัฐ
มนตรี อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในครั้งนั้นกล่าว
ได้ว่าแทบทุกวงการ ยกเว้นรัฐบาลต่างให้ความสนใจและ

ติดตามข่าวคราวเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด พร้อมกันนั้นได้จับตามองท่าทีของรัฐบาลไทยว่าจะดำเนินการในเรื่องนี้อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะการจัดพิธีศพ ทุกฝ่ายต่างลงความเห็นว่าถ้ารัฐบาลจะเป็นเจ้าภาพ จัดพิธีศพ ให้ยิ่งใหญ่ สมเกียรติกับคุณความดีที่อาจารย์ปรีดีได้สร้างสมให้กับประเทศชาติด้วยความยากลำบาก มาตลอดชั่วชีวิตของท่าน

แต่ดูเหมือนว่า ไม้มีความใส่ใจใยดีจากรัฐบาล ภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ แต่อย่างไรก็ตามความรู้สึกของนายกรัฐมนตรีไทย ต่อการอสัญกรรมของอาจารย์ปรีดีก็คือคำพูดสั้น ๆ ว่า “ขอแสดงความเสียใจ” เท่านั้นเอง และไม่ได้ดำเนินการอะไรกับเรื่องนี้เลย แม้ว่าหลายฝ่ายได้เรียกร้องให้มีการนำศพ ของรัฐบุรุษอาวุโสผู้กลับเมืองไทย พร้อมทั้งเสนอว่ารัฐบาลควรแสดงออกให้ชาวโลกรู้ความอาลัยในการสูญเสียรัฐบุรุษอาวุโส เพื่อเป็นการฟื้นฟูความทรงจำทางประวัติศาสตร์ กับประชาชนให้รำลึกถึงคุณความดีของท่านตลอดไป แต่สำหรับการสนองตอบจากรัฐบาลก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการวางเฉย

ท่าทีเช่นนี้ของรัฐบาลก็สะท้อนความไม่พอใจกับมวลนักศึกษาทั่วไป และโดยเฉพาะนักศึกษาธรรมศาสตร์ลูกศิษย์ลูกหา และผู้เคารพอาจารย์ปรีดีเป็นอย่างยิ่ง เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ที่ผ่านมานี้ ตัวแทนนักศึกษาจากองค์กรนักศึกษา ๑๗ สถาบัน ประกอบด้วยธรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ รามคำแหง มหิดล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บางมด และลาดกระบัง ร่วมกับพรรคนักศึกษา

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้เข้าพบพลโทจันทรคุปต์ สิริสุทธี เลขาธิการนายกรัฐมนตรี เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลจัดพิธีรับอัฐของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ กลับเมืองไทยอย่างสมเกียรติ และให้จัดสร้างอนุสาวรีย์ของท่าน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ระลึกถึงคุณูปการที่ท่านสร้างประโยชน์ให้แผ่นดิน

แต่ทางพลโทจันทรคุปต์ ในฐานะตัวแทนรัฐบาล ได้ผัดผ่อนที่จะให้คำตอบ และอ้างว่าในการจัดงานนั้น รัฐบาลอาจจะมี ปัญหา เกี่ยวกับงบประมาณ ที่ต้องใช้จ่าย ส่วนขอเรียกร้องให้รัฐบาลสร้างอนุสาวรีย์นั้น คำตอบที่ได้รับจากพลโทจันทรคุปต์ก็คือ “ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐบาลที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยว”

แม้แต่ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เอง ซึ่งถือว่าได้รับการประสานการอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ นำที่จะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามคำเรียกร้องของหลายๆ ฝ่ายที่ต้องการจะสร้างอนุสาวรีย์อาจารย์ปรีดี ในขณะที่นักศึกษาธรรมศาสตร์กำลังจับตามอง และรอดูท่าทีจากฝ่ายมหาวิทยาลัย ต่อกรณีการเสนอให้ทางมหาวิทยาลัยสร้างถาวรวัตถุ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้ประสานการมหาวิทยาลัยนั้น ศาสตราจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ในทำนองว่า อาจารย์ปรีดี เป็นเพียงแค่ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่มาในระยะหลังก็มีได้มีความผูกพันใด ๆ กับทางมหาวิทยาลัย

คำให้สัมภาษณ์ของศาสตราจารย์นงเยาว์ จะสร้าง ความคลางแคลงใจ ให้กับนักศึกษาต่อที่ท่าของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก และการโยนเรื่องต่างๆ ให้รัฐบาลเช่นการขอกลับมาจัดพิธีศพในเมืองไทย หรือการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ว่าแล้วแต่คำสั่งรัฐบาลทำให้นักศึกษาไม่อาจมองเป็นอันไปได้ นอกจากเห็นว่า นี่เป็นการปิดความรับผิดชอบไปให้พ้น ๆ ตัว

เมื่อระหว่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และรัฐบาลต่างก็ปิดความรับผิดชอบในเรื่องการสร้าง อนุสาวรีย์ อาจารย์ปรีดีว่าไม่ใช่หน้าที่ตนเช่นนั้นแล้ว ทางกลุ่มพลังหลายกลุ่ม นักวิชาการและนักศึกษาจะจัดประชุมปรึกษาหารือ ถึงท่าทีของรัฐและเพื่อดำเนินการเรียกร้องต่อรัฐบาลให้กำหนดท่าทีใหม่โดยเร็ว โดยประชุมกันในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖

นายวิชัย จิระวิฆา ประธานพรรคแสงธรรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวกับ “สยามใหม่” ว่าหากการเรียกร้องในขั้นแรกไม่เป็นผล ก็จะมีการดำเนินการในขั้นต่อไป “ผลงานของท่านอาจารย์ปรีดี ที่มีต่อประเทศชาติมากมายแค่ไหน ใคร ๆ ก็รู้กัน แต่ผลตอบแทนที่ท่านได้รับการปลัดพรากจากปัทมภูมิของท่านไปสิ้นชีวิตต่างแดน พวกเราอยากจะรู้ว่า รัฐบาลจะให้อะไรตอบแทนท่านบ้าง หรือจะให้เหมือนคำพูดที่ว่า คนดีนั้นเมืองไทยไม่ต้องการ”

เห็นจะเป็นเรื่องปกติธรรมดาไปเสียแล้ว สำหรับ

การวางแผนของรัฐบาลที่มีต่อบุคคลที่สร้างคุณูปการต่อประเทศชาติ ไม่ใช่เฉพาะแต่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์เท่านั้นที่รัฐบาลไม่เคยคิดที่จะรับท่าน กลับเข้ามาใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างสงบสุขอย่างกรณีของดอกเตอร์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ที่กำลังระเห่ร้อน และทนทรมานกับโรคร้าย อยู่ที่ประเทศอังกฤษขณะนี้ ไม่เคยมีแม้สักครั้งเดียวที่รัฐบาลจะพูดถึง

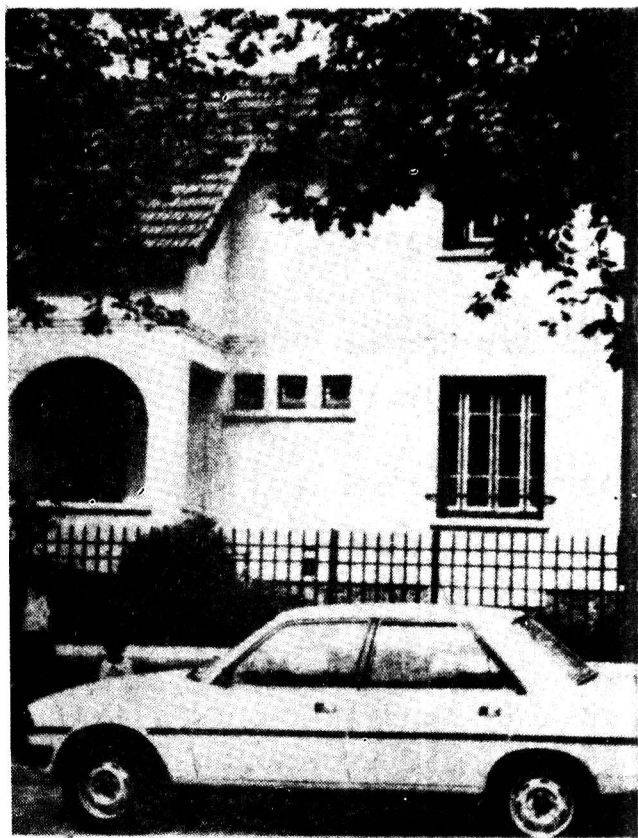
ในขณะที่คนอย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร ที่เคยสร้างรอยต่างพร้อยให้กับระบอบประชาธิปไตยนำประเทศไปสยบแก่ประเทศมหาอำนาจ สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมอย่างใหญ่หลวง แต่คนเหล่านี้กลับได้รับการยกย่องเชิดชวและเดินทางเข้ามาเสวยสุขในประเทศไทยได้ด้วยการต้อนรับของรัฐบาลอย่างยินดี

ส. ศิวรักษ์ ได้เขียนบทความชิ้นหนึ่ง ลงในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖ เรื่อง “เกียรติของนายปรีดี พนมยงค์ คือ เกียรติยศของประเทศไทย” ตอนหนึ่งเขาได้เรียกร้องต่อรัฐบาลว่า “....ถ้าชนชั้นนำในรัฐธรรมนูญ ซึ่งยังมีคุณธรรมโดยเฉพาะหิริโอตตปัสสะเหลืออยู่บ้าง คงมีผู้กล้านำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้ส่งผู้แทนพระองค์ ไปเชิญอัฐธาตุของนายปรีดี พนมยงค์กลับเข้ามายังประเทศไทย เพื่อทรงบำเพ็ญกุศลพระราชทานให้ สมเกียรติยศของผู้ที่เคย มีบุญคุณแก่ประเทศชาติ โดยได้รับใช้ชาติบ้านเมืองมาอย่างเสียสละชีวิต

ด้วยความบริสุทธิ์ธรรม อย่างน้อยเกียรติยศทั้งพระ
ราชทาน ไม่ควรด้อยไปกว่าที่สมเด็จพระเจ้าพระยา หรือท้าว
พระยามราช (บนสุขุม) ได้เคยรับมา

หากมีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้น ย่อมเป็นการเพิ่ม
พูนพระบรมเดชานุภาพสมกับที่ทรงเป็นธรรมราชา ผู้ปก
ครองแผ่นดินโดยธรรมชนิด ที่ทรงปราศจากวิหิงสาพยา
บาท หากเต็มเปี่ยมไปด้วยพระพรหมวิหารธรรม ซึ่งเป็น
ธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่โดยแท้ ควรเทิดผู้จงรักภักดีที่ใกล้ชิด
ชิดพระองค์จะทำการเพิ่มพูน พระบรมราช กฤษฎาภิหาร
ทงนเพื่อทอนชนในชาติจะได้บังเกิดความ รื่นเริง อาจหาญ
ในทางจริยธรรม ว่าบ้านเมืองมีแก่นนำที่ถูกต้องควมมีการยก
ย่องคนดีสมควรแก่คุณงามความดีแม้จะมีข้อข้อง หมอง
ใจในทางหนึ่งทางใดในอดีตที่ผ่านมา ก็จะได้ปลาสนาการ
ไปกับอากาศธาตุ เพื่อความเป็นนาหนึ่งใจเดียวกันของ
คนในชาติสืบต่อไป....”

แต่ดูเหมือนว่าข้อเรียกร้องของ ส. ศิวรักษ์ก็ไม่
ได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลเช่นเคยในรายการอภิปราย
เรื่อง “ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษผู้ไร้แผ่นดิน” ที่มหาวิทยาลัย
รามคำแหง เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๖ ส.
ศิวรักษ์จึงได้กล่าวด้วยความรู้สึกที่ไม่พอใจ อย่างรุนแรงว่า
“แม้แต่อนุสาวรีย์วรชน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งมีการดำ
เนินการก่อสร้างแล้ว ก็ยังถูกปิดกั้นจากพวกอสัตย์ ฉะนั้น
อติธาตุของท่านปรีดียังไม่สมควรที่จะนำกลับ มาสู่ประเทศ
ไทยตราบใดที่พวกอสัตย์ยังครองเมือง....”

บันทึกชีวิตสมณะ บัจฉิมวัยที่กรุงปารีส

แอปเปิ้ล ต้น น้้น แม่ กิ่ง ก้าน สาขา ให้ร่มเงา
ครมอยู่ภายในรวเหล็กที่กันบ่งบอกอาณาเขตของบ้าน สีขาว
เลขที่ ๑๗๓ ซึ่งตั้งอยู่บนถนนอะริสติก บริอ็ง เขต ๕๒๑๖๐
เมืองอ็องตัวนี ถัดจากกรุงปารีสลงมาทางใต้ประมาณ ๖
กิโลเมตร หากมองจากภายนอกจะเห็น สนามหญ้าเล็กๆ
เขียวขจีปลูกาดอยู่หน้าตัวบ้านชั้นเดียวทรงยุโรปอย่างที่ปลูก
กันอยู่ทั่วไป

“บ้านหลังนี้ซื้อจากสองตายายชาว ฝรั่งเศสโดย
ขายบ้านที่สาธารณ กรุงเทพฯ แล้วเอาเงินมาซื้อหลังนี้ใน
ราคาที่ไมแพงนักเพราะเป็นบ้านเล็ก ๆ ” ด้วยบุญที่ศัย์กุล
บุตรคนรองสุดท้องของท่านปรีดี พนมยงค์ บอกเล่าถึง
ความเป็นมาและชีวิตความเป็นอยู่ของท่าน รัฐบุรุษอาวุโส

ภายใต้ชายคาแห่งนี้กับ“สยามใหม่”

หลายคนอาจคิดว่าคนอย่างท่านปรีดี บุคคลสำคัญระดับชาติ คงมีชีวิตความเป็นอยู่โอ้อ่าภูมิฐานคงเช่นผู้นำที่มั่งอันจะกินคนอื่น ๆ ทั่วไป แต่...ในความเป็นจริงสภาพภายในบ้านเล็ก ๆ กะทัดรัดหลังนั้น เมื่อผ่านเข้าไปจะพบห้องรับประทานอาหาร ที่ใช้รับแขกไปด้วยในตัว ถัดไปเป็นห้องทำงานของท่าน ปรีดีที่มีหนังสืออัดแน่น อยู่อย่างเป็นระเบียบ

ต่อจาก นั้น ก็ เป็น ห้อง นอน ของท่าน กับท่าน ผู้หญิง ที่มี เพียง เตียง เดียวสองตัวตั้งห่างกันคืบกว่าๆ มีตู้ใช้บรรจุเสื้อผ้าของบุคคลทั้งสองเพียงไม่กี่ชุด ทิว. เครื่องเล็กหีบชุดรหลานขอให้เนื่องในวันคล้ายวันเกิดเมื่อ ๓ บท ผ่านมา และห้องวางพระพุทธรูปกับภาพถ่ายของลูก ๆ หลาน ๆ ด้านหลังของตัวบ้านเป็นห้องครัวขนาด ๑.๕ คูณ ๓ เมตร มีตู้เย็นขนาดย่อมและเตาแก๊สหง ต้มอาหารเพียงเท่านั้นก็แทบจะไม่มีพื้นที่ ให้เดินสวนกันได้ ส่วนล่างสุดที่ตกลงไปจากระดับพื้นบ้านใช้เป็นทึ่เก็บรถ ในขณะที่ส่วนชั้นบนตรงห้องใต้เพดาน ซึ่งฝรั่งทั่วไปมักใช้เป็นทึ่เก็บ ของ ก็ ต้อง เจียดแบ่งให้หลานๆ ใช้เป็นห้องหลับนอน

เฟอร์นิเจอร์ ก็แสนจะธรรมดา นอกจาก ทิว. เครื่องเล็กในห้องนอนท่านแล้ว ก็มีเครื่องใหญ่่อเครื่องผลิตในฝรั่งเศสราคาไม่แพงนัก วิทยหนึ่งเครื่องที่ท่านใช้ฟังข่าวเสียเป็นส่วนใหญ่ นอก นั้นก็ เป็นพวกตู้ และ ชั้นวางหนังสือโต๊ะเก้าอี้ก็ไม่เก๋ตัว และบรรดาแผนทึ่กับรูปภาพ

ต่าง ๆ ที่แขวนอยู่ตามฝาผนังเสื้อผ้า ที่ท่าน สวมใส่ก็มีอยู่น้อยชุด หากอยู่ภายในบ้าน ท่านมักสวมกางเกง เสื้อเชิ้ตทับด้วยเสื้อไหมพรม และผ้าพันคอปกป้องความหนาวเย็น

แต่หากออกไปไหนมาไหนนอกบ้าน ก็มักจะใส่สูทสีกรมท่าตัวโปรด์ที่ตัดที่สังคโปร์เมื่อ ๓๐ กว่าปีแล้ว สวมหมวกและถือไม้เท้า ตั้งแต่มาอยู่ที่ฝรั่งเศสท่านไม่เคยตัดสูททนเลยเพราะราคาแพง เมื่อครั้งอยู่ที่จีนเคยตัดเพียงชุดเดียว ส่วนเสื้อเชิ้ตนั้นนาน ๆ จะซื้อสักตัวหนึ่ง

ข้าวของใช้ที่ฟุ่มเฟือย เป็นต้นว่า น้ำหอม แป้งนํ้ามันใส่ผม ท่านไม่เคยซื้อหามาใช้เลย เคยใช้แต่นํ้ายาใส่ผมกันรังแคกับไอซ์โคโลญ แต่ก็เพียงชั่วระยะหนึ่งแล้วก็เลิกไป เดือนหนึ่งท่าน จะตัดผม สองครั้ง ที่ร้านเล็ก ๆ อยู่ห่างจากบ้านไปไม่กี่ไกลนั้ก ของจุกจิกก็มีแต่ยาคุมของสหการโอสถ กับ วิก ที่ใช้ สุด ดม และทา ให้โล่ง กระจกหายใจล่องเท่านั้น

ท่านปรัดตนแต่เช้าเป็นปกติ เข้านอนแต่หัวค่ำ ตอนดึกหากริงท่านต้องตื่นขึ้นเพื่อรับฟังข่าวจากวิทยุ หงจาก บี.บี.ซี.และสถานีของฝรั่งเศส จนกระทั่งถึง ๘ นาฬิกา จึงค่อยรับประทานอาหารเช้า มักเป็นพวกอาหารฝรั่งมีแฮม ขนมหั้วทาเนยและชา เสร็จแล้วรอบรรษไปรษณีย์นำจดหมายกับหนังสือพิมพ์มาส่ง ซึ่งจะมาส่งเป็นประจำทุกวันๆ ละหลายๆ เทียวจนบรรษไปรษณีย์คืนเคย จดจำได้อย่างแม่นยำ แม้ผู้ส่งจะจำหน่ายของเขียนที่อยู่คลาดเคลื่อน แต่

เมื่อเห็นชื่อท่านหรือคนในบ้าน ก็สามารถนำมาส่งได้อย่างถูกต้อง

หนังสือพิมพ์ไทยนั้นท่านรับแทบทุกฉบับทั้งรายวันและรายสัปดาห์ ส่วนหนังสือพิมพ์ฝรั่งก็มี อาทิ Herald Tribune, Le Monde Figaro ในแต่ละเดือนจึงต้องจ่ายค่าหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก หากใครมาเยี่ยมเยียนท่าน ไม่ว่าจะเป็นคนไทย หรือ คนชาติอื่นของ ฝากที่ ท่านโปรดปราน มาก ที่สุดก็ เห็นจะเป็น หนังสือยกเว้น หนังสือประเภทมวย, ดารา หรือที่ไม่ค่อยมีสาระเท่านั้นที่ท่านไม่ชอบอ่าน

พอสายหน่อยสัก ๑๐ นาฬิกา ก็จะเริ่มทำงานในระยะหลังนี้ งานหลักก็คือเขียนชีวประวัติตัวท่านเมื่อ ๔-๕ ปีก่อนท่านจะพิมพ์ตัวเอง แต่มาในช่วงหลังท่านให้คุณวิชัย สุนทร-วิจารณ์หลานสะใภ้ ท่านผู้หญิง เป็นเลขา ในการพิมพ์จากข้อความที่ท่านเขียนให้ นอกจากนั้นก็อาจมีผู้ขอให้ท่านช่วยเขียนคำขวัญต่าง ๆ ให้หรือเรื่องเกี่ยวกับคดีฟ้องร้อง ทั้งงานเขียนชีวประวัติและคำขวัญนั้นกว่าจะเสร็จหรือได้ออกมาแต่ละหน้า มักต้องใช้เวลา นานเพราะท่านต้องค้นคว้าหาหลักฐานอ้างอิงที่แน่ชัด และก็ต้องมีการตรวจทานแก้ไขเพิ่มเติมจนกว่าจะเป็นที่พอใจ

จนเที่ยง ก็รับประทานอาหารกลางวันโดยมากจะเป็นอาหารจานเดียว จำพวกปลาหรือไม่ก็อาหารฝรั่งเสร็จแล้วดื่มน้ำชา. บางวันอาจจะมึนนอนพักบ้าง พอบ่ายสองโมงก็ทำงานต่อจากช่วงเช้า ในช่วงบ่ายนี้

บางทีอาจมีอาหารว่างเป็นพวกพายและผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะกล้วยเฟานนั้นชอบมากที่สุด ขนมอบเคยรักเป็นพวกที่ออฟหรือฉปากอ้า

ในบางวัน อาจจะมีแขกมาเยี่ยมเยือน มีบ่อยครั้งที่เพื่อนักศึกษาไทยในฝรั่งเศสมาขอคำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ แต่หากมาขอแนะนำด้วยเหตุเพราะท่านเป็นผู้ที่มชอบเสียงหรือมีความรู้มาก โดยที่ผู้ถามมิได้ค้นคว้ามาก่อนล่วงหน้าบ้างแล้วละก็ ท่านก็จะเินกลับให้ไปค้นคว้ามาเสียก่อน ซึ่งท่านมักจะปรารภอยู่เสมอว่า “ต้องพยายามค้นคว้าไ้หาด้วยตนเองให้มาก ฟังคำแนะนำแล้วอย่าเพิ่งเชื่อ ให้คิดตรองให้ดี”

บางทีผู้มาขอความรู้แทนที่จะเป็นผู้ซักถามหรือสัมภาษณ์ กลับเป็นฝ่ายถูกท่านสัมภาษณ์เอาเสียเอง เนื่องจากการมีความรู้พื้นฐานในเรื่องนั้นน้อยเกินไป หรือไม่ศึกษา มาเสียก่อน บ้างหวังแต่จะมารับจากท่านแต่อย่างเดียว แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ท่านก็มิได้รังเกียจที่จะให้ความรู้ที่มีอยู่ผู้ใดมาหาท่านก็จะไม่ก้อยผิตหวัง บางทีได้ความรู้ในเรื่องอื่น ๆ แถมพกลกลับไปอีกด้วย ท่านสามารถสนทนาได้กับบุคคลทุกวัย มิเคยถอยสละศักดิ์ จนนักศึกษาท่านนั้นมักเรียกท่านว่า “คุณปู่หรือคุณตา” เสียมากกว่าที่จะเรียกว่า “ท่านครี..ท่านชา...”

อาหารเย็นส่วนมาก จะเป็นพวกข้าวต้ม หลังจกนั้นักดข้าว ทิว. ต่อจากนั้นก็จะเป็ภาพยนตร์ ที่ชอบมากที่สุดก็คือพวกสารคดี โดยเฉพาะ เรื่อง ทางประวัติ

ศาสตร์ หรือไม่กี่เรื่องเกี่ยวกับจักร ๆ วงศ์ ๆ ของรัสเซีย ด้วยความที่ท่านมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์มาก ท่านก็มักจะอธิบายเพิ่มเติมให้แก่ผู้พร้อมชมอยู่ ณ ที่นั้นด้วยเรื่องที่ไม่ว่าชอบหรือไม่ชอบที่สุด ก็เห็น จะเป็นเรื่อง ที่เกี่ยวกับอินเดียแดง ที่ สร้างโดยชาวอเมริกัน ข้าท่านยังกล่าวบรรยายอีกด้วยว่า “พวกอเมริกันนี้ ไปรุกรานเขาแล้วยังสร้างภาพยนตร์บิดเบือนความจริงอีกเป็นการเอาเปรียบกันเกินไป”

ในบางสัปดาห์อาจมีรายการพิเศษพักผ่อนหย่อนใจนอกบ้านเป็นต้นว่าไปเดินดูของที่ตลาด หรือไม่กี่เดินเล่นตามสวนสาธารณะ หรืออาจจะปิกนิกที่ริมแม่น้ำกับท่านผู้หญิง และลูก ๆ หลาน ๆ ท่านมีรถเปอโยต์ขนาดเล็กรุ่น ๓๐๕ ที่ซื้อเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๒๕ ในราคาแสนกว่าบาท แทนคันเก่านั้น ๕๐๔ ที่ใช้มา ๑๒ ปีจนเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากท่านขับรถไม่เป็น จึงต้องให้บุตรหรือหลานเป็นผู้ขับให้ ซึ่งท่านก็มักจะนั่งตอนหน้าเคียงคู่กับคนขับ เมื่อรถผ่านยังสถานที่ใดท่านก็มักจะอธิบายถึงความเหมาะสมมาตลอดจนความสำคัญของสถานที่นั้นให้แก่ผู้ร่วมเดินทางฟังอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้พหุสูตรและสามารถจดจำสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี บุคลิกของท่านอีกอย่างก็คือความมีนิสัยอ่อนโยน รักเด็กและสัตว์เลี้ยง หากพบปะเด็กไม่ว่าที่ได้ก็ตามจะหยุดพักทักทายพูดคุย ยังถ้าเป็นเด็กที่ช่างคิด ตอบคำถามเก่งก็อาจคุยกันเป็นนานเอาเลยทีเดียว ส่วนสัตว์เลี้ยงนั้นสมัยอยู่ที่นี่ ท่านเคยเลี้ยงสุนัขตัวหนึ่งทงแสนรู้และซื่อสัตย์

แต่เมื่อมาอยู่ที่ฝรั่งเศสไม่ได้เลยเพราะค่าอาหารแพง แต่
กระนั้นก็มีกระต่ายตัวน้อย ๆ ที่หลานของท่านเลี้ยงไว้ท่าน
ก็คอยดูแลเอาใจใส่อยู่มิได้ขาด

เรื่องอาหารการกินนั้น ต้องเป็นรสจืด เพราะ
หมอของสตี แพทย์ประจำตัวสั่งห้ามเอาไว้ว่า ไม่ควรรับ
ประทานอาหารที่มีรสจัดหรือมันเกินไป ปกติแล้วท่านจะ
ไม่ดื่มสุรา สมัยเมื่อครั้งยังอยู่ในประเทศไทย ท่านเคยแต่
จิบเพื่อเรียกน้ำย่อยก่อนอาหารเท่านั้น ไม่เคยดื่มถึงขนาด
เมามาย ส่วนบุหรินั้น ไม่ได้สูบมาหลายปีแล้วและท่านยัง
สั่งห้ามมิให้ผู้ใดสูบบุหรี่ในบ้านโดยเด็ดขาด เพราะจะทำให้
ผู้ที่ไม่สูบได้รับควันเข้าไปด้วย แต่ในสมัยที่ท่านยังสูบ
อยู่นั้น เคยทำสถิติมากถึง ๖๐ มวนในวันเดียว บุหรี่ที่
ชอบสูบประจำคือเบนตัน และโกลด์แพลิกของอังกฤษ

บุหรินสมัยนั้น มิได้บรรจุในซองเหมือนปัจจุบัน
บัน แต่จะบรรจุในกระป๋องรูปทรงกระบอก เวลาเปิดกระ
ป๋องครั้งแรกจะมีเสียงดัง ฟู่...และถ้าหากท่านได้สูบบุหรี่
ดีๆ มา ท่านจะไม่ยอมให้ผู้ใดเปิดกระป๋องก่อนเป็นอัน
ขาด ด้วยเหตุที่ชอบฟังเสียง ฟู่...นั่นเอง

เมื่อไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ และรับประทาน
อาหารตามที่แพทย์สั่ง จึงทำสุขภาพของท่านแข็งแรงดี
เยี่ยม ไม่ค่อยจะเจ็บป่วย จะมีก็เพียงแต่ท้องเพื่อท่านนั้น
หมอเบนตันจะมาเยี่ยมดูแลท่านเพียงเดือน ละครั้ง แต่มิทัน
บางครั้งท่านเห็นอาหารที่อยู่ในบัญชีสั่งห้าม แต่อยากรับประทาน
ขึ้นมา ก็ลองแอบชิมสักคำสองคำ พอบุตรหลาน

เห็นเขาและร้องห้าม ท่านก็หยุดทันทีพร้อมกับหัวเราะ
 ชอบใจ ส่วนสุขภาพของคอนัน ๆ ในบ้านนั้นท่านเอาใจ
 ใส่เป็นพิเศษ แม้จะเพียงปวดหัวตัวร้อนเพียงเล็กน้อยแต่
 ท่านก็อุตส่าห์กระวีกระวาดหาหูกยามาให้ทันที

ญาติมิตรผู้ใกล้ชิดคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “ผมเฝ้า
 ทำอาหารของท่านปรดิสน์ เป็นเลศทางเบื้องหน้าและเบื้อง
 หลัง” แengเขียวหวานของท่านนั้นอร่อยยิ่งนัก โดยไม่จำ
 เป็นต้องใส่ผงชูรสหรือบรอนด์แต่อย่างใด สมัยที่อยู่ใน
 เมืองไทยเคยมีคนแนะนำให้ท่านทำไก่อบ โดยเอาน้ำมัน
 เนยฉีดเข้าไปในเส้นเลือด แล้วนำไป อบก็จะได้ไก่อบรส
 หอมหวานโอชาไม่น้อย

ถึงแม้ว่า ท่านปรดิสน์จะเป็นนักการเมือง แต่ท่าน
 ก็มีอารมณ์สุนทรียทางด้านศิลปะอยู่ในจิตใจ ท่านชอบฟัง
 เพลงทบรเพลงด้วยเครื่องดนตรีไทยเป็นอาทิ หากผู้ใด
 เคยได้ชมภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งท่าน
 กำกับการแสดงเองแล้วจะเห็นได้ว่า ท่านสามารถจัดฉาก
 และให้เพลงประกอบได้อย่างดีเยี่ยม สิ่งนี้แหละแสดงให้เห็น
 เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ท่านมีความซาบซึ้งและเข้าใจใน
 ศิลปะได้ดีเพียงใด โดยเฉพาะเรื่องดนตรีทั้ง ๆ ที่ท่านเล่น
 ดนตรีไม่เป็นเลยสักอย่างเดียว แม้กระทั่งการเต้นรำ ท่าน
 ก็เต้นไม่เป็น

มื่ออยู่กรุงหน่ง สมัยที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีได้
 มีการจัดงานเฉลิมฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ใน
 งานนี้มีการตลาด ตัวท่านในฐานะประธานจัดงานต้อง

ออกมาลีลาศเปิดฟลอร์ตามธรรมเนียม เมื่อโฆษกกล่าว
เชิญท่านก็งมมือท่านผู้หญิงออกมาหน้าเวทีทำให้ผู้ ที่ ทราบ
ว่าท่านเต็นรำไม่เป็นต่างก็ฉงนอยู่ในใจ แต่ท่านก็แก้ปัญหา
ได้โดยการโค้งคำนับพร้อมกับกล่าวเชิญผู้ มา ร่วมงาน ให้
ออกมาลีลาศได้ตามอัธยาศัย แล้วท่านก็งมมือท่านผู้หญิง
เดินลงเวทีไป

ในเรื่องของความเชื่อมั่น ท่านปรีดีนิยมในความ
คิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ท่านจะไม่เชื่อในสิ่งทั้งมวลอย่าง
เด็ดขาดเมื่อครั้งที่เกิดแผ่นดินไหวติดต่อกัน ๒ ครั้งในประ
เทศไทย เมื่อไม่นานมานั้น ท่านก็เล่าเป็นเชิงให้ความรู้
กับผู้ใกล้ชิดว่า คนสมัยโบราณความรู้ยังมีไม่มากมักจะล่อ
ว่ การเกิดแผ่นดินไหว ๒ ครั้งในระยะเวลาที่ไม่ห่างกัน
มากนักจะต้องมีบุคคลสำคัญผู้หนึ่งผู้ใดตายลง ผู้ใกล้ชิด
ทั้งหลายที่อยู่ ณ ที่นั้น ต่างก็รับฟังไว้โดยคิดแต่เพียงว่า
เป็นความรู้ไม่ได้เชื่อตามคนโบราณ

แต่ไม่มีใครเลยสักคนจะนึกคิดว่า บุคคลสำคัญ
ที่เมืองไทยจะต้องสูญเสียไปจะเป็นท่านปรีดี พนมยงค์

ปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษอาวุโส

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้สัมภาษณ์

นายปีเตอร์ ลิมเคอร์โก ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์
คอมเทมโปราลีเอเซีย เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๒๐ เกี่ยว
กับบทบาทของสังคมการเมือง เมืองไทย

ในระยะสามปีก่อนนั้น ประเทศไทยมีโอกาสได้ชน
คมกับประชาธิปไตยในช่วงสั้น ๆ มีปัจจัยอะไรบ้าง
ที่ทำให้รัฐบาลพลเรือนช่วงตอนนั้นมีอันพึ่งพินาคลง

๔ ระบบการเมืองของไทยรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๑๓
กระทั่งถึงเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อ ๖ ตุลาคมนั้นมีใช่เป็น
ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ เป็นเพียง “กึ่งประ
ชาธิปไตย” เท่านั้น เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีบทบัญญัติ
ให้มีการตั้งอย่างถาวรเกี่ยวกับวุฒิสมาชิก ซึ่งพระมหา

กษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งโดยการถวายคำแนะนำจากรัฐบาลเพียง
มีแต่สภาเท่านั้นที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา

เป็นความจริงในอดีตที่ว่ารัฐธรรมนูญฉบับที่ ๑๐
ธันวาคม ๒๔๗๕ ได้กำหนดบทเฉพาะกาลไว้ในข้อที่ว่า
ครึ่งหนึ่งของ จำนวน สมาชิกในสภา ได้รับแต่งตั้ง และ อีก
ครึ่งหนึ่งได้รับเลือกตั้ง โดยลักษณะนี้มิใช่เป็นการกำหนด
ถาวรในปี ๒๔๘๕ เมื่อเหตุการณ์เอื้ออำนวยก็มีการยกเลิก
บทเฉพาะสมาชิกและสมาชิกผู้แทนราษฎรทั้งสองประเภท
ได้รับการเลือกจากประชาชน แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ระบบ
นี้ถูกทำลายลงด้วยการรัฐประหาร จากฝ่าย ปฏิกริยาโดยนำ
เอาระบบเผด็จการเข้ามาใช้กระทั่งถึงปี ๒๕๑๗

ในการพิจารณาว่ารัฐบาลไหนเป็นเผด็จการหรือไม่
นั้น ไม่ใช่อยู่ที่การมองตัวหัวหน้ารัฐบาลว่าเป็นพลเรือน
หรือทหาร เราคงไม่ลืมว่าชาลาซาร์นั้นเคยเป็นจอมเผด็จ
การพลเรือนของโปรตุเกส มุสโสลินีเป็นนายร้อยโทนอก
ราชการ และเข้ามาเป็นพลเรือนก่อนหน้าที่จะเป็นจอม
เผด็จการแห่งอิตาลี ฮิตเลอร์ก็เช่นกันเคยเป็นอดีตนายสิบ
เอกแต่กลายเป็น พลเรือน เป็น หัวหน้า รัฐบาลและประมุข
ของเยอรมัน หรืออีกด้านหนึ่งนายพลชาร์ลส เดอโกล
แห่งฝรั่งเศสก็ปกครอง ประเทศ ภายใต้ ระบอบ ประชาธิป
ไตย นายทุนศักดินานายธานินทร์ระบอบเผด็จการ ด้วย
เหตุนี้เอง จึงเป็น สิ่งผิด พลาด ที่จะทึก ทักเอาว่า รัฐบาลพล
เรือนยุคก่อน ๖ ตุลาคมนั้นจะเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์

แบบ จึงจำต้องมองถึงระบบทั้งหมดของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญ

ปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีอันต้องล่มลงได้แก่ความขัดแย้งที่ใกล้ชิด ชนชั้นต่าง ๆ มุ่งที่จะยึดอำนาจรัฐเพื่อหวังครอบงำผลประโยชน์สำหรับชนชั้นพวกตน และก่อนหน้า ๖ ตุลาคม ก็รู้จักกันอยู่แล้วว่ามีกลุ่มทหารและพลเรือน มากมายหลายกลุ่ม กำลังเตรียมการที่จะก่อ รัฐ ประหาร และจ้อง คอย โอกาสของตนอยู่

เราได้บทเรียนอะไรบ้างจากกรณี ตุลาคม ๒๕๑๖ กับ ตุลาคม ๒๕๑๙

บทเรียนสำคัญที่ได้จากตุลาคม ๒๕๑๖ ก็คือความสำเร็จของนิสิตนักศึกษาและเพื่อน ทั้ง หลาย ในการ กวาดล้างเผด็จการออกไป อันสืบเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการด้วยกัน

๑) การเรียกร้องของนักศึกษา ที่ จะให้ มีการร่างรัฐธรรมนูญตามแบบอย่าง ตะวันตก ไป ประจวบ เหมาะกับความต้องการส่วนใหญ่ของประชาชนในขณะนั้น

๒) เมื่อเป้าหมายของนักศึกษาเป็นที่ยอมรับ ดังกล่าวโดยประชาชนชนแม้ว่าอาจจะไม่ต้องต่อสู้อะไรเลย

๓) ระยะครึ่งเดือนต่อมาหลังจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ขบวนการนักศึกษาได้มีโอกาสเข้าควบคุมกลไกเกือบทั้งหมดของรัฐกองทัพกำลังเสียขวัญ และ

วินัยจนกระทั่งนายทหารบางคนถึง กับ แทบ จะ เพา เกรง
แบบทั้ง และปล่อยให้ นักศึกษาปกครองประเทศ ดำรง
ไม่ออกมาควบคุมการจราจรปล่อยให้ เป็นหน้าที ของลูกเสือ
บางแห่งตำรวจมอบอำนาจให้นักศึกษาดำเนินงานในสถาน
ตำรวจเอง

ดังนั้นเองท้องถื่นักศึกษาไทยสามารถที่จะใช้
อำนาจของตนในวงการบริหาร ประเทศ หากว่า นักศึกษา
พยายามปรับวิธีการให้เข้า หลักรว่า ด้วย สังคมศาสตร์
ให้ถูกต้องแล้วเหตุการณ์บนท่าย ที่ตามมาอาจจะเปลี่ยน
แปลงจากที่เบนไปแล้่วมาก

จากตัวอย่างในบางประเทศ “การปฏิวัติประชา
ธิปไตยชนชั้นกลาง” เป็นแนวทางขั้นแรกทีจำเป็นสำหรับ
การดำเนินไปถึงหนทางแห่งสังคมนิยม มีข้อที่อาจจะเป็น
บทเรียนได้มากทั้งทางทฤษฎี และการปฏิบัติจากตัวอย่าง
เหล่านี้ เช่นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๓ เมื่อโฮจิมินห์ซึ่ง
ตอนนั้นเป็นผู้แทนของเอเชียอาคเนย์ในคณะกรรมการ โค
มินเตอร์นได้ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีนขึ้นและ
มีการประชุมที่ฮ่องกง หนทางดำเนินงานนั้นปรากฏชัดว่า
เริ่มต้น “การปฏิวัติประชาธิปไตยชนชั้นกลาง” เพื่อไปสู่
“การปฏิวัติชาวนา

๔) ภายหลังชัยชนะของนิสิตนักศึกษา ก็มีคน
จำนวนไม่น้อยที่พยายามฉกชิงอำนาจนั้นมาใช้ เพื่อประ
โยชน์ส่วนตัว แทนที่จะช่วยเหลือให้นักศึกษาให้ก้าวต่อไป
สำเร็จอีกพวกหนึ่งดำเนินการจัดร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับกึ่ง

ประชาธิปไตยปี ๒๕๑๓ อีกพวกหนึ่งสนับสนุน “ สุนทรสำ
เรจ ” เพื่อที่จะผลักดันให้ขบวนการพัฒนาการทางสังคม
ดำเนินการต่อไปโดยไม่คำนึงถึงกาลและเทศะ

ส่วนเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๔ มีปัจจัยหลาย
ประการที่เป็นบทเรียนนำศึกษา

๑) ผู้รักชาติทุกคนจะต้องชนชนนักศึกษาที่มีจิต
ใจสูงส่งและพร้อมที่จะเสียสละ กระทั่งตัวของตัวเองเพื่อ
ประชาชนและประเทศไทย

๒) ถ้านักทฤษฎีซึ่งเป็น ผู้ให้ คำแนะ นำปรึกษา
แก่นักศึกษาได้แนะนำแผนการที่ถูกต้อง และเทคนิค
ฐานะเป็นต่อกับบรรดานักปฏิบัติทั้งหลาย แทนที่จะต้อง
เป็นฝ่ายพ่ายแพ้และถูกทำลาย

นักทฤษฎีไม่ควร ใช้ นักศึกษาเป็น เครื่องมือ ทด
ลองทฤษฎีของตัว โดยปราศจากการพิจารณาให้รอบคอบ
เกี่ยวกับกาล สถานที่ และเงื่อนไข

นักทฤษฎีบางคนมีความเชื่อว่ายิ่ง ประชาชนถูก
จับถูกสังหารมากขึ้นเท่าใดโดยฝ่ายปฏิวัติแล้ว ฐานะ
ของพวกตนจะต้องดียิ่งขึ้นเท่านั้น เพราะสามารถชนะจิต
ใจได้ประชาชนเข้ามาเป็นพวกมากขึ้น

๓) นักทฤษฎีควรจะให้คำปรึกษาแก่นักศึกษา
อย่างฉลาดเพื่อศึกษาตัวอย่างต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางทฤษฎี
และทางปฏิบัติ ฝ่ายตรงข้ามของนักศึกษาได้พยายาม
บีบทำลายอำนาจนักศึกษา มาก่อนเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม
๒๕๑๔ และใช้กำลังเข้าโจมตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อ

๒๕๑๘ นักทฤษฎีเหล่านี้จะระมัดระวัง และเตือนนักศึกษาให้ระวังวิธีการของฝ่ายศัตรูในการตีโต้ ความรู้เช่นนี้จะนำมาเลือกเอาวิธีหนึ่งวิธีใดมาใช้ก็ได้ เมื่อนักศึกษาได้รับการแนะนำให้เข้าไปเปิดการประชุมของตนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บรรดาผู้นำพวกเขาก็น่าจะเห็นว่าฝ่ายตรงข้ามของพวกตนนั้น กำลังเตรียมการที่จะเข้าโจมตีการประชุมในสถานที่แคบนั้นนับว่าเป็นเป้าหมายที่สะดวกกลยุทธ์และยุทธวิธี หลักการที่ดีคือสถานที่ชุมนุมนั้นต้องสามารถให้นักศึกษากระจายออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ได้มากเท่าใดยิ่งดี

นับแต่ระบบรัฐสภาในไทย ปฏิเสธแนวทางฝ่ายซ้ายแล้ว หนทางแห่งการปลดแอกจะต้องเดินทอดมาจากป่าหรือ

คำว่าฝ่ายซ้ายนั้นมีหลายแบบ ตัวอย่างเช่น ในยุโรป คุณจะพบทั้งสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ได้มากมายหลายแบบ แต่ละแบบก็มีความแตกต่างกันไปทั้งในด้านหลักการและแนวทางการต่อสู้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหลังการเกิดกรณีตุลาคม ๒๕๑๖ ไทยมีแนวโน้มไปทางซ้าย และหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคมมีฝ่ายซ้ายบางคนในยุโรปพยายามดึงเอานักศึกษาให้เข้ากลุ่มของตน การที่ชักชวนว่าการต่อสู้ของฝ่ายซ้ายจะต้องเริ่มจากในบ้านนั้นเป็นความคิดที่ผิด ฝ่ายซ้ายบางพวกไม่ต้องการจับอาวุธขึ้นต่อสู้ หากมีช่องทางที่เปิดให้ทางอำนาจรัฐสภา พวกเขาจะพร้อมจะใช้

ช่องทางนั้น แต่ถ้าไม่มีช่องทางด้านรัฐสภาเขาอาจจะหันไปหาทางอื่นที่ไม่จำเป็นต้องเข้าป่าเพื่อข่มขู่ทหาร จากป่า แต่ละกลุ่มต่างก็มีวิธีการของตนแตกต่างกันไป

ในเมืองไทย ข้าราชการของทางการก็ยอมรับว่า นักศึกษาที่หลบหนีเข้าป่าเพื่อร่วมกับกองกำลัง แต่จำนวนจะมากน้อยเท่าใด นั้นย่อมขึ้นกับ ความพร้อม ของการเป็นผู้นำในป่าจะยอมรับพวกเขา

หากว่า นักทฤษฎี ที่สนใจ ในการต่อสู้ ในป่าได้ศึกษาถึงคำบรรยายของเหมา เจ๋อตงเกี่ยวกับ “สงครามการปฏิวัติ” จะพบว่าลักษณะการต่อสู้ นั้นก็มีขอบเขตจำเพาะตัวของมัน แต่ก็กับนไปเลียนเคยกล่าวไว้ว่ากองทัพที่จำเป็นต้องเดินด้วยท้อง นักรบในป่าจะต้องมีกำลังใจกล้าแข็งในการยอม อุดอยากต่อสู้เป็น เวลานาน ๆ หากว่าความขาดแคลนอาหารยังคงมีอยู่ต่อไปพวกเขาก็ไม่มีแรงจะทำการรบ เราไม่เชื่อการโฆษณาชวนเชื่อที่ว่า นักศึกษาเข้าป่าไปเป็นจำนวนมากถึง ๒๐,๐๐๐ คน เพราะหากว่าฝ่ายกองโจรยอมรับนักศึกเข้าไปถึงจำนวนปานนั้นก็หมายความว่า จะต้องมียี่สิบอาหารพร้อมเพียงอย่างน้อยวันละ ๑๒ ตันสำหรับเลี้ยงดูพวกเขา แม้ว่าจะมีการปลุกข้าวได้ในป่าก็ตาม แต่ก็ต้องนำข้าวที่เก็บเกี่ยวมาส่งชงต้องอาศัยโรงสี และการขนส่งข้าว ประจำวันในปริมาณ มหาศาลจากโรงสีเข้าป่าเช่นนี้ย่อมเป็นของสบายสำหรับการติดตามของทางการ

ชีวิตของนัก รบในป่า แตกต่างกับ ชีวิตของคนที่

เข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ หรือท่องเที่ยวชาวกรุงชวคราว ต้องอด
ทนและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ จะต้องใช้เวลานานพัฒนาตัวเอง
ขึ้นมาเป็นกองทัพ ทกล้าแข่งจนกระทั่งสามารถโค่นล้มฐาน
กำลังของรัฐบาลในเมืองทั้งหมด

หลังจากเกิดการรัฐประหารของฝ่ายทหารแล้ว มีข่าว
ว่า ฝ่ายสังคมนิยมได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทย แนวนร่วมมีความหมายอย่างไร

ในประเทศไทย มีพรรคการเมืองสองพรรคที่
ใช้ชื่อสังคมนิยมอย่างเปิดเผยคือ พรรคสังคมนิยมแห่งประ
เทศไทย กับพรรคแนวร่วม สังคม นิยมแห่งประเทศไทย
ข้าพเจ้าทราบว่า สมาชิกทั้ง ของพรรคเหล่านี้เดินทาง
เข้าไปในประเทศเพื่อนบ้านไทยและประกาศตัวเข้าร่วมกับ
พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อย่างไรก็ตามข้าพเจ้า
ไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้นัก หรือการได้
รับการยอมรับในคณะกรรมการกลางของพรรค และประ
ธานพรรค

ข้าพเจ้าได้ทราบแต่เพียงมีข่าวว่า พรรค คอมมิ
นิสต์แห่งประเทศไทยได้เรียกร้องให้มีการ ตั้งแนวร่วมกับ
พรรคอื่นและประชาชนชนอื่น ๆ แต่ไม่มีราย ละเอียดให้
ทราบว่าแนวร่วมที่ ตั้ง ขึ้นนั้นจะเหมือน กับของเวียดนาม
ลาวหรือเขมร รายละเอียดที่ต้องการจะทราบก็จะต้องประ
ทับด้วย

๑) ใครคือผู้นำของแนว ร่วมน และผู้เข้า

ร่วมในแนวร่วมจะต้องซอัสตัย เพราะชีวิต อยู่ใน ระหว่าง
เสี่ยงภัย

๒) เป้าหมายที่แน่ชัดของแนวร่วม

๓) วิธีการของแนวร่วมที่จะดำเนินไปให้บรรลุ
เป้าหมายหลัก

๔) รูปลักษณะของรัฐบาลภายหลังชัยชนะ จะมี
ตัวแทนของชนชั้นต่าง ๆ เข้าร่วมหรือไม่ มากน้อยเพียง
ใด เพื่อบริการกันการขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และ
เคยมีตัวอย่างมาแล้วในหลายแห่งในอดีต

ท่านมีความเห็นอย่างไร เกี่ยวกับฐานะของเศรษฐกิจ
ไทยในขณะนี้

ข้าพเจ้าเห็นว่าฐานะเศรษฐกิจไทยในขณะนี้^{๕๗} เป็น
สภาพกึ่งเมืองขึ้นด้อยพัฒนาและระบบนายทุน เพราะยัง
ถูกคุมโดยประเทศนายทุนใหญ่เช่นอเมริกา ญี่ปุ่นและยุโรป
ตะวันตกการลงทุนของญี่ปุ่นและ ยุโรปตะวันตกใน
ไทยเป็นผลให้เกิดการควบคุมฐานะ เงิน ตราต่างประเทศ
ซึ่งจะสังเกตได้จากรายงานทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของทาง
การทูตออกมาตามลำดับ

ท่านมีความเห็นอย่างไร เกี่ยวกับ ฐานะ ของ ชาวนา
และกรรมกรไทย

ชาวนาไทยมีหลายประเภทคือ พวกที่มีดิน เป็น
ของตัวเองและพวกที่ต้องเช่านาคนอื่นทำกิน ทั้งสองพวก
ถูกขูดรีดจากพ่อค้าคนกลางและเจ้าของโรงสี แต่ชาวนา
ที่ต้องเช่านาเขาทำนต้อง จ่าย เงิน ค่า เช่า นาเพิ่ม ขึ้น อีก

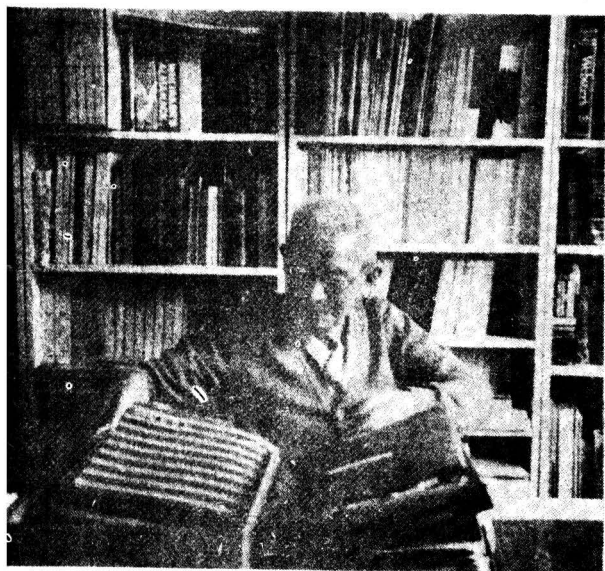
หลายรายต้องจำนองที่นาเพื่อเลี้ยงชีพ จำนวนนับพัน ๆ ที่
 ไม่อาจจะจ่ายคืนเงินต้นและดอกเบี้ยได้ต้องเสียที่ดินไปใน
 ที่สุด ชาวนาจะทนทานได้นานเท่าใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับภาวะ
 แวดล้อม และความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงแตก
 ต่างไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ฐานะของกรรมกรก็อยู่ในสภาพ
 ถูกขูดรีดเช่นเดียวกับชาวนา

บทบาทของชนชั้นกลางในเมืองไทยเป็นอย่างไรบ้าง

ในเมืองไทย “ชนชั้นกลางแห่งชาติ” ส่วน
 ใหญ่ประกอบด้วย นายทุนไทย ซึ่งมีความเห็นใจผู้รักชาติ
 และปฏิเสธที่จะเป็นสมุนให้กับจักรวรรดินิยม สมาชิกของ
 สังคมนี้นิยมในระบอบประชาธิปไตย แบบตะวันตกแต่ก็
 สามารถจะร่วมมือกับระบอบประชาธิปไตยผู้รักชาติ พวกเขา
 ไม่กระตือรือร้นในการเสริมอำนาจและความมั่งคั่ง แต่
 ก็คัดค้านการรวมกิจการต่าง ๆ เป็นของรัฐโดยเฉพาะกิจ
 การที่ตนเป็นเจ้าของหรือมีส่วนด้วย

ทหารเล่นการเมืองในไทยในบทบาทอย่างไร ?

ทหารนั้นมีใช้ไม่ได้ไปเสียทั้งหมด พอ ๆ กับพล
 เรือก็มีใช้ว่าจะดีหมดเหมือนกัน ย่อมแล้วแต่ตัวบุคคล
 นายทหารบางคนเป็นผุมเกียรติและเป็นประชาธิปไตย

ท่านปรึคกับการอภิวัดน์

๒๔๓๕

เช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๓๕ วัน
ที่ประวัติศาสตร์ชาติไทย พลิก โหมหน้าไปสู่อีกรูปหนึ่ง ที่
ก้าวหน้ากว่า เมื่อคณะราษฎรอันเป็นบุคคลกลมหนึ่งซึ่ง
ประกอบไปด้วยทหารและพลเรือน ได้ทำการยึดอำนาจ
เปลี่ยนแปลง การปกครอง จาก ระบอบ สมบูรณา ญาสิทธิ
ราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

๑ การอภิวัดน์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น มีรากฐานบ่อ
เกิดมาจากปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของไทย
ในช่วงขณะนั้นที่จำเริญและต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง
ที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เลย ผลสะท้อนของการอภิวัดน์
ได้พลิกโฉมหน้าโครงสร้างและระบบของการเมืองไทยไป

รูปแบบใหม่ ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม
ในการก่อกำเนิดของบ้านเมืองมากขึ้นกว่าเดิม นั่นคือ
เจตนารมณ์ของการปฏิวัติ ๒๔๗๕

ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่ผลักดัน
ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น อีกทั้งเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะ
ราษฎรเพื่อปฏิวัติการเริ่มแห่งความคิดของท่าน บังเกิดขึ้น
ภายใต้สภาวะที่ได้พบพานกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งจากการที่
ได้ศึกษาและจากชีวิตจริงที่ประสบ

เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นายฉัตร
ทิพย์ นาถสุภา พร้อมทั้งคณะ ได้เดินทางไปยังปารีสทำ
การสัมภาษณ์ท่านปรีดี และได้นำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ
ชื่อ “ประสบการณ์และความเห็นบางประการของท่าน
บรูซอาวโส ปรีดี พนมยงค์” ในนามของ “โครงการ
“ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย”

ท่านปรีดีได้อธิบายให้ทราบถึงรากฐานแห่งปฏิกิริยา
ของความคิด อุดมการณ์ของท่านอันเกิดจากปัญหาเศรษฐกิจ
การเมือง และสังคมในขณะนั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิด
คณะราษฎร และการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ตามมา

อีกทั้งกล่าวถึงสังคมนิยมได้แก่ใจหลังจาก
การยึดอำนาจได้แล้ว อีกทั้งปัญหาภายในคณะราษฎรดัง
ช่วงที่ได้ตัดตอนจากหนังสือมานำเสนอต่อไปนี้

ฉัตรทิพย์: ตรงนี้รู้ดีกว่าชัดเจนดี ผมรู้สึกถูกใจ

มาก จะก้าวผ่านเศรษฐกิจไปอุดมการณ์ได้หรือยังครับ
ตรงน

ท่านปรีดี : ได้ ต่อไปในกรรมาณจะอ่านบันทึก
การประกอบขึ้นซึ่งจิตสำนึกทางอภีวณของผม

ท่านผู้หญิงพจนศษ : อ่านบันทึก ฯ

“ก่อนปรีดีไปศึกษาในฝรั่งเศสนั้น ปรีดีได้
ค่อย ๆ รู้และได้ค่อย ๆ เกิดจิตสำนึก เห็นสมควรเปลี่ยน
การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินเหนือกฎหมายมาเป็นพระ
เจ้าแผ่นดินทรงอยู่ใต้กฎหมายนั้น ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. ขณะที่ปรีดีเรียนอยู่ในชั้นประถมนั้น เคยได้
ยินบิดาสนทนากับชาวนาที่ปรับทุกข์ ถึงความเดือดร้อนใน
การทำมาหากิน บิดาได้บอกแก่ชาวนานั่น ๆ ถึงการที่ท่าน
ได้ยื่นเจ้าคุณเล่าให้ฟังว่า ท้องกฤษฎมสภาผู้แทนราษฎรคือ
สภาที่ราษฎรเลือกผู้แทนไปประชุม ผู้ใดมีความทุกข์ร้อน
อย่างใดก็แจ้ง แก่ผู้แทนของตนไปขอร้องรัฐบาลได้ ขณะ
นั้นปรีดียังเป็นเด็กอยู่มาก จึงไม่สนใจเรื่องนั้น พอจำได้
เกาต่าง ๆ เท่านั้น

๑.๑ ต่อมาเมื่อปรีดีได้เข้าเรียนในชั้นมัธยม ซึ่ง
ต้องเรียนภูมิศาสตร์กว้างขวางขึ้นบ้าง รวมทั้งประวัติ
ศาสตร์ของทั่วโลกโดยสังเขป ครูสอนว่า แบบการปก
ครองประเทศแยกออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. พระเจ้าแผ่นดิน อยู่เหนือ กฎหมาย เรียกว่า
“สมบูรณาญาสิทธิราช”

๒. พระเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้กฎหมายการปกครอง
แผ่นดิน

๓. ราษฎรเลือกตั้งชนเป็นประมุขเรียกว่า “รึบับลิก” (สมัยนั้นแปลเป็นไทยว่า “ประชาธิปไตย” ต่อมาภายหลัง พ.ศ. ๒๔๓๕ จึงแปลคำว่า “รึบับลิก” เป็นภาษาไทยว่า “สาธารณรัฐ”) มีคณะเสนาบดีการปกครองประเทศตามความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ปรีดี จิตรวิธการปกครองจากหัวข้อย่อยๆ

๑.๒ กรณัง ร.ศ. ๑๓๐ คือ พ.ศ. ๒๔๕๔ มีเหตุการณ์สำคัญ ๒ ประการเกิดขึ้นที่ทำให้ปรีดีสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินเหนือกฎหมายคือ

๑. นสพ. ลงข่าวต้นเต็นติดต่อกันถึงสงครามในประเทศจีนระหว่างฝ่ายเก็กเหม็ง (สำเนียงแต้จิ๋ว) ภายใต้การนำของซุนยัตเซ็นกับฝ่ายกษัตริย์ราชวงศ์แมนจู คุรุบางท่านที่ก้าวหน้า ได้ติดตามข่าวและเอามาวิจารณ์ว่า วันไหนฝ่ายใดชนะฝ่ายใดแพ้จะทำให้ปรีดีและนักเรียนที่สนใจเกิดสนุกกับข่าวนั้นฝ่ายพวกจีนเก็กเหม็งที่อยู่ยาก็ได้ใช้วิธีโฆษณาโดยเช่าห้องไว้ที่ตลาดหัวรอไว้เป็นห้องอ่านหนังสือ มีภาพการรบเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้สนใจ ส่วนงานที่ศิลปินจีนแสดงประจำที่วัดเซิง (วัดพนัญเชิง) นั้นก็เปลี่ยนเรื่องเล่นใหม่ให้สมกับสมัยคือเล่นเรื่องกองทหารเก็กเหม็งรบกับกองทหารกษัตริย์ จึงทำให้คนดูเห็นเป็นการสนุกด้วย ต่อมาในไม่ช้าความปรากฏว่าฝ่ายกษัตริย์แห่งราชวงศ์แมนจูต้องพ่ายแพ้ครู่ที่ก้าวหน้าจึงพูดเปรยๆ กับปรีดีว่าระบบสมบูรณาญาฯ ก็สิ้นไปแล้วในจีนยังเหลือ

แต่รัฐเซียกับเมืองไทยเท่านั้นครุไม่รู้ว่าระบบ สมบูรณาฯ
ใดใน ๒ ประเทศนี้ ประเทศใดจะสิ้นสุดก่อนกัน

๒. ต่อมาปลายปี ร.ศ. ๑๓๐ ก็มีข่าวแพร่ไปถึง
บ้านปรัดทอยชยาว่า นายทหารจำนวนหนึ่งกับพลเรือน
อีกบางคนได้เตรียมการเปลี่ยนการปกครองระบบ สม
บูรณาฯ เพื่อให้การปกครองแบบกษัตริย์ภายใต้กฎหมาย
แต่ยังไม่ทันลงมือกระทำก็ถูกรัฐบาล จับกุมส่งศาลพิเศษ
พิจารณาตัดสินลงโทษขนาดหนัก ปรัดสนใจในข่าวนี้มาก
เพราะเห็นว่าเมืองไทยก็มีคณะ ร.ศ. ๑๓๐ รักษาดีกล้าหาญ
เตรียมการเลิกระบบสมบูรณาฯ หากแต่มีคนหนึ่งในขณะ
นั้นทรยศนำความไปแจ้งแก่รัฐบาล ปรัดจึงพยายามสอบ
ถามแกผู้รู้เรื่องเพื่อทราบเรื่องของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ด้วย
ความเห็นใจมาก

๒. ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๘-๕๙ ปรัดได้
ออกไปช่วยบิดาท่านก่อนที่จะเข้าโรงเรียนกฎหมาย กระ
ทรวงยุติธรรมดังกล่าวในบทที่ ๒ นั้น ปรัดได้สัมผัสกับ
ภาวะความเป็นอยู่ตามความเป็นจริง”

ท่านปรัด : คือเวลานั้นผมสำเร็จมัธยมซึ่งเขา
ถือว่าบริบูรณ์แล้ว ตามปกติเข้าเรียนที่ไหนก็ได้ แต่ผม
อายุ ๑๕ ปีเศษ จะเข้าโรงเรียนรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ได้
ผมก็ออกไปอยู่นาตอนันได้ประโยชน์ เมื่ออายุ ๑๗-๑๘ ปี
จึงเข้าเรียนกฎหมาย

ท่านผู้หญิงพูนศุข : อ่านบันทึกฯ

“อันเป็นบทเรียนให้ปรีดีทราบความยาก ลำบาก
อึดอัดขัดสนของชาวนา อาทิ

๑. ในบริเวณเนอทนา เนอทประมาณ ๑ ล้าน
ไร่ที่อยู่ภายในเขตบริษัทขุดคลอง กุนาสยาม ชาวนาร้อย
ละ ๖๐ เป็นผู้เช่านาซึ่งต่างกับชาวนาในท้องที่อื่น ๆ ซึ่งผู้
เช่านามีจำนวนน้อยกว่านั้น และต่างกับชาวนาในท้องที่
ซึ่งราษฎรบุกเบิกท่วางเปล่า หรือจับจองเป็นเจ้าของเอง”

ท่านปรีดี ; ถ้าท่าน อ. เสนา อ. ผักไห่ อ.
รอบกรุง อ. บางปะอิน ใกล้ฝั่งแม่น้ำลำคลองอะไรเราจะ
เห็นได้มีเรือนฝากระดานมาก

ท่านผู้หญิงพูนศุข : อ่านบันทึก ๆ

๒. ชาวนาที่เป็นเจ้าของนาเองก็คิด ที่เช่ามาจาก
ผู้อื่นก็ดั้น ต้องประสบความอึดอัด เช่นเดียวกับดังจะ
กล่าวใน (๓) แต่ชาวนาที่เช่านาผู้อื่นต้องแบกภาระ โดย
ต้องเสียค่าเช่าให้เจ้าของนาเป็นเงินหรือข้าว เจ้าของนา
หลายรายกดขี่เบียดเบียน

๓. ในฤดูแล้ง ชาวนาที่อยู่ห่าง ลำคลอง ที่มี น้ำ
ตลอดบนอึดอัดนักสำหรับคนและสัตว์ ส่วนฤดูฝน
ชาวนาต้องประจักษ์ เช่น ฝนน้อยไม่พอเพาะปลูก หรือ
ฝนตกมากเกินไป ทำให้พันธุ์ข้าวที่ปลูกไว้เสียหาย แม้
พันธุ์ข้าวที่งอกงามแล้วก็มีศัตรูพืช อาทิ ที่ชาวนาเรียก
ว่า เพลี้ยมาลงกินข้าวเสียไปเป็นอันมาก ควายซึ่งเป็น
พาหนะช่วยแรงคนอย่างสำคัญก็ต้องตาย เพราะเป็นโรค
ระบาดสัตว์ ชาวนาช่วยตัวเองไม่ไหว จึงทำนาไม่ได้ผล

ตามที่ลงแรงไว้ เมื่อถึงหน้านาใหม่ก็ต้องกู้เงินผู้มีเงินมา
ทำทุนเสียดอกเบียดแพงมาก และต่อไปถ้าประสบเหตุ
การณ์เช่นเดิม ชาวนาก็ต้องมีหนี้สินเพิ่มชนวนพันตัว ทาง
ราชการไม่สามารถช่วยได้

๔. โจรผู้ร้ายชุกชุม เพราะมีคนมีเงินปล้น
ขโมยควายของชาวนาเพื่อเรียกค่าไถ่ชาวนาก็ ต้อง กู้เงินมา
ไถ่ซึ่งเป็นการเพิ่มหนี้สินของตนทางราชการ ก็ไม่ สามารถ
ช่วยได้

๕. บิดชาวนาพอทำข้าวได้บ้าง แต่ก็ต้องขาย
ข้าวเปลือกให้พ่อค้าซึ่งเอาเปรียบในการชั่ง ตวง และกด
ราคาข้าว

๖. ถ้าส่งข้าวเปลือกไปที่โรงสี แต่โรงสีมีอุบาย
ล่อใจชาวนาว่าไม่คิดค่าสีข้าวโดยขอเอาแต่แกลบ ปลาย
ข้าว และรำเท่านั้น ชาวนาส่วนมากที่ไม่รู้เท่าทันก็พอใจที่
ตนไม่ต้องเสียค่าสีข้าว แต่ความจริงโรงสีมีทางเอาเปรียบ
ชาวนาโดยเดินเครื่องให้ม่ปลาย ข้าว มาก จน เพื่อ เป็นของ
โรงสี ซึ่งคิดแล้วโรงสีได้กำไรจากการสีข้าวมาก

๗. บ้างๆ ชาวนาต้องตายเพราะโรคระบาด
จำนวนไม่น้อย

๘. ความอึดอัด ขัดสนของ ชาวนามีอีกมากมาย
หลายประการที่แสดงว่า ชาวนาไม่ได้รับความช่วยเหลือ
จากทางราชการ แต่ชาวนาก็มีภาระต้องเสียเงินรัชชูปการ
ถ้าไม่มีเงินเสียก็ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานประมาณปีละ ๑๕-
๓๐ วัน และต้องเสียอากรค่าंना ปรีดจึงพูดกับชาวนาว่า

มีผู้ปกครองบ้านเมืองกล่าวว่า ชาวนาคือกระดุกสันหลัง
 ของชาตินั้น ก็พูดไปโดยตนเองไม่เห็นนั่นเองว่า ชาวนา
 นั้นเป็นกระดุกสันหลังหัก จากการที่ปรีดีได้ประสบพบ
 เห็นจากการได้คลุกคลีใกล้ชิดกับชาวนาดังกล่าว แล้วปรีดี
 จึงระลึกถึงคำสอนของครูและเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวใน
 ข้อ ๑.๑ และ ข้อ ๑.๒ นั้นว่า ถ้าเมืองไทยมี Parliament
 คือสภาที่ราษฎรเลือกผู้แทนไปประชุม เพื่อเรียกร้องรัฐบาล
 ให้บำบัดทุกข์ บำรุงสุขของราษฎร ได้แล้วก็จะแก้ไขความ
 เดือดร้อนของราษฎรได้”

ท่านปรีดี : นี่ละที่ผมได้ประสบไว้ ต่อไปจะถึง
 ตอนผมมาเรียนโรงเรียนกฎหมาย ผมประสบพบเห็นอย่าง
 ไร

กนกศักดิ์^๑ : ผมขอเรียนถามเพิ่มเติม ในส่วนที่
 เขียนออกมาเป็นประวัติเห็นชาวนา ถูกโกงจากโรงสี
 ทราบจากชาวนาเล่าหรือเห็นเอง

ท่านปรีดี : คำชี้แจงของผมข้างบนนั้น ผมมิได้
 ใช้คำว่า “ชาวนาถูกโกงจากโรงสี” หากผมใช้ความ
 ว่า “โรงสีมีทางเอาเปรียบชาวนา” ชาวนาก็รู้แต่ยินยอม
 เพราะเห็นแก่ความสะดวก ผมเห็นด้วยตนเองคือ ครึ่งหนึ่ง
 ผมไปกับแม่เลี้ยง เอาข้าวเปลือกไปสี ๒ กระบุงเจ้าของ
 โรงสีเกรง ๆ อยู่ ให้ข้าวสาร ๒ กระบุงเหมือนกันเป็นกรณี

๑ อาจารย์กนกศักดิ์ แก้วเทพ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย

พิเศษ โดยเจ้าของโรงสีใส่ข้าวสารของเขาให้เต็มกระบุง ๒ กระบุง แต่ชาวนาทัวไปได้ข้าวสาร ๑ กระบุงครึ่ง ชาวนาทัว แต่จิตสำนึกยังไม่ตื่น ก็ผมบอกแล้ว เขาก็บอกว่าเสียเวลาใส่ข้าว ไปจ้างโรงสีก็ได้ข้าวสารมา โรงสีเบียดเบียนคนละนิดหน่อยหลาย ๆ รายก็มากอยู่ คุณก็ต้องเข้าใจ แต่ว่าการใส่ข้าวเองใช้เวลาามากมาก

ผมจึงชอบวิธีของท่านเหมาะอยู่คือ สำหรับพวกนักศึกษาท่านว่าไม่ได้ไปลงมือทำงาน แล้ว ละก็ไม่รู้ชีวิต ชาวนา เป็นความจริง คือว่าถ้าคุณไม่เอาข้าวเปลือกไปที่โรงสี เวลาที่จะกินข้าวคุณจะต้องเอาข้าวเปลือกมาสีเป็นข้าวกล้อง แล้วก็ต้องทำต่อไปอีกจนเป็นข้าวสาร หรือมี ฉะนั้นชาวนาใหญ่ ๆ ก็มีกระเดื่องสีข้าวกล้อง ชาวนา กินข้าวจะต้องทำอย่างนั้นเสียเวลา จึงมอบโรงสีดีกว่า เพราะโรงสีเขาให้ความสะดวก บทความบางคนที่เขาเขียนภายหลัง ๖ ตุลาคม นั้นผมอ่านแล้ว เขาชมชีวิตในป่าว่าสะดวกสบายเหลือเกิน ผมก็คิดว่าแปลกกว่าที่ผมเองเคยประสบพบเห็นเมื่อก่อนที่ผมต้องจาก เมืองไทยโดยรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ อนึ่ง ผมขออ้างว่าคำตอบของผมเกี่ยวกับสภาพชาวนาไทยนั้นเป็นเรื่องที่ ผม ประสบแก่ตนเองที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกตั้งแต่ก่อนผมไปศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส ส่วนสถานภาพชาวนาใน ปัจจุบัน ถูก ขูดรีด จากโรงสีหรือไม่ ผมไม่มีโอกาสดูด้วยตนเอง

ท่านผู้หญิงพูนศุข : อ่านบันทึก ๆ

“ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ปรีดีได้เป็นนักเรียนกฎ

หมายกระทรวงยุติธรรม แม้ว่าสมัยนั้นโรงเรียนกฎหมายได้สอนวิชากฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นประเภทกฎหมายเอกชนนั้นเป็นส่วนใหญ่ แต่ในวิชาพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และวิชาพิจารณาความอาญา และความแพ่งนั้น อาจารย์ผู้สอนก็ต้องกล่าวถึงบุคคลที่มีสิทธิพิเศษนอกอำนาจศาลยุติธรรมสำหรับพลเมืองส่วนมาก คือ

๑. พระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ หม่อมเจ้า ขึ้นไปนั้น ถ้าทรงกระทำความผิดอาญาก็เป็นอำนาจของศาลรับสั่งกระทรวงวังที่จะพิจารณา และนำความเห็นกราบบังคมทูลพระบรมราชวินิจฉัย จึงต่างกับพลเมืองไทยส่วนมากที่ขึ้นต่อศาลอาญา ถ้าในหลวงทรงวินิจฉัยว่าเจ้านายองค์ใดทรงกระทำความผิด ความอาญาเจ้านายขององค์นั้นก็ถูกขังในที่แห่งหนึ่งของกระทรวงวัง เรียกว่า “สนม” ไม่ใช่เรือนจำ และไม่ต้องถูกใส่โซ่ตรวน เพียงแต่เจ้าหน้าที่เอาตรวนใส่พานไว้ในห้องขังนั้น อนึ่ง แม้ว่าประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๑๕) ให้ยกเลิกกฎหมายอาญาเก่าหลายฉบับก็ดี แต่มิได้กำหนดไว้ให้ยกเลิกกฎหมายเก่า ห้ามชายที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมประเวณีกับเจ้าหญิง ตั้งแต่ชั้น ม.จ. หญิงขึ้นไปผิดอาญาระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๗ ปี

๒. คนสัญชาติในบังคับต่างประเทศ ที่มีสัญญาไม่เสมอภาคกับสยามนั้น มีสิทธิพิเศษในทางอาญาและแพ่งคือ ถ้าทำผิดในทางแพ่งหรืออาญา ศาลยุติธรรมไม่มีอำนาจชำระ ผู้เสียหายและอัยการต้องฟ้องผู้กระทำผิดนั้น

คือศาลกงสุลของชาติต่างประเทศนั้น ๆ นอกจากชาว
ยุโรปและชาวญี่ปุ่นแล้ว มีชาวเอเชียแห่งอาณานิคม
ของฝรั่งเศสได้สิทธิพิเศษเช่นเดียว ส่วนคนจีนหลายคน
ที่เห็นว่าได้ประโยชน์จากการเป็นคนในบังคับต่างประเทศ
นั้น ก็หาทางเป็นคนในบังคับต่างประเทศนั้นด้วย เพราะ
ได้ประโยชน์ที่กงสุลบางประเทศ ให้ความคุ้มครองในการ
ทำผิดกฎหมายไทย คือเมื่อตำรวจไทยจับตัวได้ส่งอัยการ
ที่ฟ้องต่อศาลกงสุล แต่กงสุลหลายคนก็ตัดสินเข้าข้างคน
ในบังคับของตน”

ท่านปรีดี : ครูของผมแม่จะเป็นครูบ้านนอก คือ
ครูที่อยุธยาไม่ใช่ครูกรุงเทพ ฯ แต่ท่านมีลักษณะก้าวหน้า
ผมสงสัยว่าท่านได้รับการจัดตั้งจากพวก ร.ศ. ๑๓๐

ฉัตรทิพย์ : อาจารย์ครับ อาจารย์ที่สอนอาจารย์
คิดว่าได้ความคิดมาจากพวก ร.ศ. ๑๓๐ มากกว่าพวกเก๊ก
เหม็งหรือครับ

ท่านปรีดี : ก็ ร.ศ. ๑๓๐ มีสมัญญานามเรียกกัน
ว่า “ไทยเหม็ง” แต่ก่อนที่จะมีพวกนั้นก็ต้องมีพวกกลับ
จากนอกได้พบปะชักชวนให้คนมีความคิดที่จะ เปลี่ยนการ
ปกครอง

ฉัตรทิพย์ : อุดมการณ์ชาวนาไทยสมัยนั้นเป็น
อย่างไร

ท่านปรีดี : ธรรมชาติของมนุษย์ที่ถูกกดขี่เบียด
เบียนก็ต้องการหลุดพ้นจากการนั้น และต้องการ ความเป็น
อยู่ที่ไม่อดคัดขัดสน ฉะนั้นชาวนาที่ถูกกดขี่เบียดเบียนจาก

บุคคลจำพวกใดดังที่ผมกล่าวมาแล้ว ก็ต้องการหลุดพ้น
จากบุคคลจำพวกนั้น และเมื่อหลุดพ้นแล้วก็ต้องการความ
เป็นอยู่ที่ไม่อดคัดขัดสน

แต่วิธีแก้ปัญหาโดย เปลี่ยนการ ปก ครอง ลด อำ
นาจพระมหากษัตริย์นั้นเราต้องคำนึงว่า ราษฎรไทย
ได้รับการอบรมมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษให้นับถือพระเจ้า
แผ่นดิน

ฉัตรทิพย์ : มีอุดมการณ์อะไรแฝงอยู่บ้างไหม
ครับ เช่น พระศรีอารีย์

ท่านปรีดี : มี พระศรีอารีย์ เคยมีพูด กฎหมาย
ตราสามดวงของรัชกาลที่ ๑ ก็ได้มีพูด ให้ทุกคนบำเพ็ญ
ถือศีลจะได้ไปถึงพระศรีอารีย์

ฉัตรทิพย์ : แต่พระศรีอารีย์คิดถึงในรูปของการ
เปลี่ยนแปลง ผู้ที่อยากเปลี่ยนแปลงคิดถึงของที่ดีกว่า ใน
รูปนี้มีไหมครับ

ท่านปรีดี : คือว่าชาวนามีการต่อสู้ ต่อสู้โดย
การดื้อแพ่ง เช่น ข้าวได้มาก็ไม่อยากให้เจ้าของที่ดิน เป็น
ต้น แต่จะมารวมเป็นขบวนอย่างนิยายจีนก็ไม่มี การเปลี่ยน
แปลงที่เคยมีมาก่อน ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงกันภายในวัง
ที่เขาเรียกว่า Palace Revolution ชุนยัตเซ็นเป็นชาวนา
ที่ไหนดมา เหม่าเจอตุงใครได้ไปบ้านท่านบ้าง บางคนเอา
มาบิดเบือนกันว่าเหม่าเจอตุงเป็นชาวนาชนกลาง ก็ผมได้
ไปดมา ชาวนาชนกลางมีถึงไม่ตวงข้าวอย่างดแล้วสลัก
หื้อเหม่าที่ตวงข้าว แต่ทว่าลูกน้องหนูนเกล็ดลอยไปอย่า

ว่าแต่ท่านเหมาเลย แม้ว่าในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชของ
เราก็คงตามเถอะ มีคนหนุนผู้ใหญ่เกินเลยไปแต่เงินก็ได้บอก
ผมตรงๆว่า “ข้าพเจ้าเป็นลูกเจ้าที่ดิน สหายเหมา ก็เหมือน
กัน” แต่ทว่าลูกศิษย์ท่านเหมา ก็โฆษณาไปเสียอีกอย่าง
หนึ่งทั้ง ๆ ที่ผมไปเห็นด้วยตามาแล้ว

กาญจนา : อาจจะมีการต่อสู้ของชาวนาเป็นราย
บุคคลอย่างที่ท่านอาจารย์ว่า แต่เราไม่มีการเขียนไว้ในประวัติ
ศาสตร์เฉพาะที่จะมีบันทึกสมัย ร.๕ ที่มีขบถ ชาวนาทาง
ภาคอีสานก็ได้ศึกษารายละเอียดว่า เวลาที่ชาวนาต่อสู้ เป็น
ตามแบบที่ท่านอาจารย์ว่าคือ มักจะมีพวกท้าวหนา ทศเขยบวช
เป็นพระมาก่อนเป็นคนไปรวบรวมผู้คนขึ้นมาให้เป็น กลุ่ม
หรือเป็นขบวน โดยที่กลุ่มพวกหัวหนานี่แหละที่จะใช้ในการ
รวมคนมักจะใช้อุดมการณ์ เมื่อก่อนอาจารย์ ฉัตรทิพย์ว่าไว้
เรื่องพระศรีอารียะ

ท่านปรีดี : เรื่องพระศรีอารียะนั้น ในสมัยก่อน
เปลี่ยนวิธีพระ “บอกศักราช” จากแบบเดิมมาเป็นแบบ
ใหม่ในรัชกาลที่ ๖ (ซึ่งใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้) นั้นชาว
นาและพุทธศาสนิกไทย ได้ฟังพระบอกศักราชโดยเริ่ม
ต้นเท่าที่ผมระลึกเค้าความได้ว่า “ศิริ สุภณัสสฺส พระพุทธ
ศาสนายุกาล นับจำเดิมแต่องค์สมเด็จพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าเข้าสู่ปรินิพพานแล้วเท่านั้นพรรษา” ใน
ตอนท้ายของการบอกศักราชนั้น พระได้บอกคำถามว่า
“ยังจะมากกกกับ เดือนจะยังมากกกเดือน วันจะมากกก
วัน ศาสนาขององค์พระทรงธรรมก็จะบรรจบครบจำนวน

ถ้วน ๕,๐๐๐ พรรษา” หมายความว่าเป็นเวลาอีกเท่าใดจะ
ถึงศาสนาพระศรีอาริย์อันเป็นสิ่งที่ชาวพุทธ ประารถนา
ยิ่งนัก

ส่วนเรื่องทางอีสาน ก็มีเรื่อง ที่ทางราชการสมัย
เก่าเรียกว่า “ผีบุญผีบา” ไม่ใช่หรือ ซึ่งบางพรรคโฆษณา
ชักจูงให้ผู้คนเชื่อว่า เป็น “ขบถชาวนา” เพราะในประเทศ
จีนเคยมีขบวนการชาวนาต่อสู้เจ้าที่ดิน บางพรรคจึงเกาะ
หาขบวนการชาวนา ไทยทำนองเดียว กับ ชาวนาจีน ขึ้นมา
บ้าง ผมขอให้คุณศึกษาประวัติศาสตร์ดินแดนภาคอีสาน
ให้ถูกต้อง คุณก็จะทราบได้ว่าดินแดนส่วนใหญ่ของภาค
อีสานที่มีชนเชื้อชาติลาวอยู่เป็นส่วนใหญ่เคยขึ้นกับกรุง
ศรีสัตนาคนหุตก่อนขึ้นกับไทย เมื่อประมาณ ๗๕๐-๑๐๐๐ ปี
มาแล้ว มีขบวนการที่ทางราชการสมัยนั้นเรียกว่า “ผีบุญ
ผีบา” แต่ที่จริงเขาเป็นชาวชนบทอีสานที่ไม่ชอบระบอบ
การปกครองที่ส่งคนไปจากกรุงเทพฯ

ฉัตรทิพย์ : ปัญหามานาติด้วยใจใหม่ครับ

ท่านปรีดี : คือปัญหาอันนั้น ที่นักโฆษณาจับ
ไปโละไปเลเอาว่าชาวนาลูกชนต่อสู้เจ้าที่ดิน เรื่องที่จริงเป็น
การต่อสู้เจ้าพนักงานที่ไปจากส่วนกลาง มีปัญหามานาติ
อยู่ไม่น้อย เพราะฉะนั้นก็ต้องวิจารณ์ผู้โฆษณาที่แต่ง
เรื่องโบราณ ถ้าเราเชื่อแล้วก็กลายเป็นเครื่องจักรกลปั่นหัว
ไป เมื่อชาวนายังไม่สู้เราก็ต้องยอมรับความจริง เราก็จะ
ได้วางแผนของเราได้ถูกใจใหม่แล้ว หลักของชนุจที่เหมา

๑. ความขัดแย้งที่เหมือนกันทุกขบวนการและ
๒. ความขัดแย้งเฉพาะของคณะราษฎร ขอให้
คุณชมาว่าขบวนการไหนไม่มีความขัดแย้ง แม้แต่ขบวนการ
ของเจ้าเมือครั้งกรุงเก่า ราชวงศ์เดียวกันเล่นงานกัน
ขนาดไหน

ฉัตรทิพย์ : ความขัดแย้งอาจจะเบนความขัดแย้ง
ในรูปของไม่ใช่หักล้างกันก็ได้ อาจในแง่แนวนโยบายซึ่ง
อาจไม่ถึงทำลายล้างกัน

ท่านปรีดี : ผมเอาในประเด็นทั่วไปที่ขัดแย้งกัน
ที่ไม่ถึงทำลายกันก็มี และที่ทำลายกันก็มีสุดแม้แต่ขัดแย้ง
รุนแรงขนาดไหน

ประเด็นที่สอง คือจุดอ่อนของคณะราษฎรโดย
เฉพาะ

ประการที่ ๑ คือ ขาดการศึกษาถึงความขัดแย้ง
ในขบวนการการเมืองและตัวอย่างในประวัติศาสตร์ต่าง ๆ
ดังกล่าวแล้วในข้อ ก. จึงทำให้สมาชิกส่วนมากขาดความ
ระมัดระวังต่อการที่สมาชิกจำนวนหนึ่งจะผันซอกเผด็จการ
แห่งชาติศักดิ์นา ซึ่งเป็นการโต้ต่อการอภิวัฒน์ของตนเอง
ได้เคยชิน

ประการที่ ๒ คิดแต่เพียงเอาชนะทางยุทธวิธีใน
การยึดอำนาจรัฐเป็นสำคัญโดย มิได้คิด ให้รอบ คอบว่าจะ
รักษาชัยชนะนั้นไว้ได้อย่างไร จึงจะไม่ถูกการโต้ภิวัฒน์
(Counter Revolution) อันนี้สำคัญทุกขบวนการคุณคิด
ดูเถอะ จุดอ่อนที่ว่าไม่ได้คิดถึงการณ์ล่วงหน้าให้เพียงพอ

ก็ยังได้กันอยู่ เช่น การอภิวัฒน์ใหญ่ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙
 ในขบวนการนั้นพวกเก่าได้อย่างแรงที่สุด หนุนให้พระ
 เจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ หนีไปทางลุ่มแม่น้ำไรน์ เพื่อไปเอาทหาร
 จากกองทัพนั้นมาตีได้ แต่เผอิญไปกลางทางปลอมตัวไป
 อัยการที่นั่นเห็นเข้า เขาเกิดสงสัยจึงเชิญเสด็จกลับมาปารีส

ขณะนั้นฝ่ายอภิวัฒน์ยังไม่ทำอะไร มเหสีของ
 ท่านก็อดไม่ได้ไปติดต่อขอทหารปรัสเซีย ปรัสเซียยกกอง
 ทักษมาใกล้เมืองแร็งซ์ ทางนั้นก็เลยต้องประกาศล้มราชาธิปไตย
 และมีการโต้กับฝ่ายระบบเก่าหลายยกผลัดกันแพ้
 ผลัดกันชนะระหว่างเวลา ๑๐๐ ปี แม้ประเทศจีนที่ปลดแอก
 แผ่นดินใหญ่แล้ว ๓๔ ปี แต่ซากเก่าทำการโต้และแอบโต้
 มีเพียงใดบ้าง ? ในเมืองไทยเวลานี้ซากทาส-ศักดินายังมี
 พล้งมากหรือน้อยเพียงใดก็ไม่ควรประมาท คิดว่าได้อำ
 นาจรัฐแล้วก็จะมีซากเก่าคอยจ้องล่างจ้องผลาญกระนั้น
 หรือ ?

ฉัตรทิพย์ : มันเป็นเพราะระบบราชการทหารด้วย
 หรือเปล่าครับ

ท่านปรีดี : คุณกาญจนา คุณเรียนทางจิตวิทยา
 อธิบายหน่อย ต้องเอาหลักจิตวิทยามาอธิบายระบบทหาร
 มาอย่างไร คุณก็ต้องรู้

ฉัตรทิพย์ : ตกลงปัญหาที่ว่า คณะราษฎรใช้
 เครื่องกลไกของรัฐเดิมเพื่อเปลี่ยน ท่านเห็นว่าไม่เป็น
 อุปสรรคเท่าไร ไช้ไหมครับ

ท่านปรีดี : มัน^๕เป็นความจำเป็น^๕ ผมขอถาม
 หน่อยเถอะครับ^๕ คือเรื่อง^๕นพวกหนุ่ม ๆ พวกบางพรรคเขา^๕
 ก็พูดเหมือนอย่างคุณ^๕ แต่ถ้าคุณ^๕ไปอ่านหนังสือ^๕ที่พิมพ์จาก
 บทความของเลนิน^๕ หรือของสตาลินและของเหมาเจ๋อตง^๕
 และดูการปฏิบัติจริงของท่านเหล่านั้น^๕ก็จะทราบได้ว่าสำหรับ^๕
 ตำบลเล็ก ๆ นั้น^๕ เอาเจ้าหน้าที่ใหม่^๕ไปช่วยเปลี่ยนแปลงได้^๕
 โดยจำเป็นต้องใช้ของเก่าแต่ความจริงเมื่อจนคอม ๆ ได้^๕
 ปลดแอกทางเหนือแล้ว^๕ ตอนที่^๕จะเคลื่อนมาทางใต้เขาประ^๕
 กาศเพลงทีเดียว^๕ บอกว่าบรรดาเจ้าหน้าที่เก่า^๕ให้คงอยู่ การ^๕
 ต่อต้านมันก็ลดน้อยลงถ้าเขาบอกว่าเปลี่ยนคนเก่าหมดแล้ว^๕
 พวกกองทัพคอมมิวนิสต์ปกครองได้ใหม่^๕ ทำไม^๕ไม่ได้นะ^๕
 คุณนา^๕ คุณต้อง^๕ร่นเราพูดกัน^๕ในแง่ปฏิบัติก็จำเป็นต้องใช้^๕
 คนเก่า^๕ ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะใช้คนเก่าอย่างไรให้ได้ผล ไม่^๕
 ใช้ปลดคนเก่าออกหมดคนเก่าไม่ดีก็ต้องเอาออกไป^๕

ฉัตรทิพย์ : ทันท่วงทีก็ต้องเปลี่ยนมารับใช้จุด^๕
 หมายของการเปลี่ยน^๕ มีปัญหาหรือเปล่าครับ^๕

ท่านปรีดี : มีปัญหาคือ^๕ เขาจะซอสัตย์ใหม่ เขา^๕
 รับใช้เมื่อเขาได้โอกาสหรือเปล่า^๕

ฉัตรทิพย์ : แสดงว่า^๕ ความคิดของกลุ่มใหม่^๕
 ของคณะราษฎร^๕ ยังไม่สามารถที่จะเปลี่ยนอุดมการณ์^๕
 (ideology) ของระบบราชการได้^๕

ท่านปรีดี : เปลี่ยนเร็วยังไม่ได้ ต้อง ใช้เวลาแต่^๕
 เดียวเมื่อผ่านไปสักชั่วอายุคนหนึ่งแล้วคนรุ่นใหม่^๕ ควรจะ^๕
 ดัน แต่เดี๋ยวนี้คนหรือเปล่า^๕ ในหมู่พวกผมผมหนักหลัง^๕

กันบางคนเอาความคิดเพื่อเอาใจพวกเก่าเขา ผลสุดท้ายก็ยิ่งเตลิดเบียดเบียนใหญ่ไปคนละแนวทางไกล ไปจากคณะราษฎรส่วนใหญ่

ฉัตรทิพย์ : อาจารย์ครับ คณะราษฎรได้ปรับปรุงระบบการบริหารแผ่นดินหรือเปล่า

ท่านปรีดี : เปลี่ยน ทำไมจะไม่เปลี่ยนออกพระราชบัญญัติเยอะแยะไป

ฉัตรทิพย์ : เปลี่ยนอะไรบ้างครับ

ท่านปรีดี : ๑. มีพระราชบัญญัติปรับปรุงทบวงกรม เปลี่ยนระบบราชการเก่า ๒. มีระบบเทศบาล เกี่ยวแก่การศึกษา ได้มีเขียนไว้ในหนังสือหลายเล่ม ที่ไม่ให้เชื่อไสยศาสตร์ ข้าราชการพลเรือนมีสอบแข่งขัน....

คุณกาญจนาอ่านให้หมดก่อน

กาญจนา^๑ : อ่านบทความ

ประการที่ ๓ นอกจากหัวหน้า คณะราษฎร ๓ ท่านคือ พระยาพหลฯ พระยาทรงฯ และพระยาฤทธิฯ นั้นมีความรู้ความชำนาญการทหาร สามารถทำการยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ส่วนสมาชิกหลายคนแม้มีความรู้ทางทฤษฎีวิชาเกี่ยวกับการสถาปนาประเทศ แต่ก็ขาดความชำนาญในการติดต่อกับราษฎร ประการที่ ๔ การเชิญข้าราชการเก่าบริหารประเทศนั้น ผมหวังให้ท่านเหล่านั้น

1. อาจารย์กาญจนา แก้วเทพ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

กล่าวหาไปกว่าที่ท่านเหล่านั้นจะทำได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงในขบวนการปฏิวัตินี้ ถึงกับมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๑๐ ธ.ค. พ.ศ. ๒๔๗๕

ท่านปรีดี : คือว่าเราเร็วไป ความจริงพวกท่านผู้ใหญ่ที่เข้ามาก็ต้องการร่วมมือ แต่เราเร็วเกินไปที่ท่านจะรับได้

กาญจนา : แล้วในช่วงระหว่างนั้น หลังจากเปลี่ยนการปกครองแล้ว มีการพูดคุยกันในเรื่องของการที่จะทำความเข้าใจกันให้มากขึ้นกับ พวก ท่านผู้ใหญ่เหล่านั้น เช่นความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศโดย เปลี่ยน ระบบ

ท่านปรีดี : ตัวอย่างเรื่องของการเศรษฐกิจความจริงก่อนเปลี่ยนการปกครอง เจ้าคณะโน ๗ ท่าน ก็แสดงว่าท่านก็ช่วยมากอยู่เหมือนกัน ก็เรื่องเป็นอย่างนั้น แต่ในหมู่ด้วยกันก็มีบางคนนิยมไปทางฮิตเลอร์ ความแตกแยกในขบวนการว่าเกิดขึ้นหลายแขนง คือในระหว่าง ผู้ก่อการฯ และผู้ที่มิใช่ผู้ก่อการฯ แต่ยุพระยามโน ๗ ให้เข้าใจผิด

กาญจนา : ก่อนจะทำ อาจารย์เห็นรวรอยของพวกนี้บ้างไหมคะ พวกที่นิยมไปทางเยอรมันหรือฮิตเลอร์มาก่อนไหมคะ

ท่านปรีดี : เห็นบางคนนิยมลัทธิทหารเผด็จการ แต่ถึงกว่าไม่เป็นอะไร เมื่อเปลี่ยนแล้วเราก็ทำความเข้าใจกันได้

ฉัตรทิพย์ : อาจารย์ครับ จุดหมายที่จะเปลี่ยน

ถึงระบบเศรษฐกิจ มีการพูดกันก่อนทำไมครับ

ท่านปรีดี : ก็มีการพูดกัน คำชี้แจงเพิ่มเติมเรื่อง
ความคิดทำโครงการเศรษฐกิจสำหรับสยาม ความคิดของ
ผมเห็นว่าสยามควรมีโครงการเศรษฐกิจนั้น มิใช่เกิดขึ้น
ทันใดและมีใช่เป็นไปตามความนึกคิดเดา ๆ โดยไม่มีหลัก
ทฤษฎีเศรษฐกิจ

ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทยที่ผม ประสบ
พบเห็นแก่ตนเองว่าราษฎรได้มีความ อุตคัดขัด สน ในทาง
เศรษฐกิจ และไม่มีสิทธิเสรีภาพกับเสมอภาคในทางการ
เมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและอำนาจ ของหลาย ประ
เทศนิยม ผมมีความคิดก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศส
แล้วว่า จะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมว่ามีวิธีใดที่จะทำให้
ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น

เมื่อผมได้ทุนรัฐบาลไปศึกษากฎหมายที่ฝรั่งเศส
นั้น แม้ผมเป็นเนติบัณฑิตสยามแล้ว แต่ผมมีอายุเพียง
๒๐ ปี อาจารย์ของผมจึงแนะนำให้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย
ตั้งแต่นั้นต้นเหมือนนักเรียนฝรั่งเศส ตามหลักสูตรคณะ
กฎหมาย (Faculté de Droit) ที่ต่างกับการศึกษาใน
สยามและในประเทศแองโกล-แซกซอน คือ สมัยก่อน
สถาปนาสาธารณรัฐฝรั่งเศสครั้งที่ ๑ (Le Republique,
ค.ศ. ๑๘๓๐) นั้น คณะกฎหมายฝรั่งเศสก็สอนเฉพาะกฎ
หมายเอกชนและ กฎหมาย รัฐธรรมนูญ ทำนอง หลายประ
เทศแองโกล-แซกซอน แต่ต่อมารัฐบาลแห่งสาธารณรัฐ
ฝรั่งเศสครั้งที่ ๑ ได้เพิ่มหลักสูตรคณะกฎหมาย คือ นอก

จากสอนวิชาประเภทกฎหมายเอกชนแล้ว ก็ให้วิชา
เศรษฐศาสตร์ถือว่าเป็นรากฐานของสังคม และให้
กฎหมายมหาชนอีกหลายสาขา ซึ่งถือว่าเป็นโครงสร้าง
เบื้องต้นของสังคม

ผมจึงศึกษาเศรษฐศาสตร์ภาค ๑ ในปี ๑ และ
ภาค ๒ ในปี ๒ ของปริญญาตรีกฎหมายและในปริญญา
Licence ปีที่ ๓ ก็ได้เรียนกฎหมายการคลังและกฎหมาย
แรงงานด้วย

โดยที่ผมสนใจในวิชาเศรษฐศาสตร์ ฉะนั้นเมื่อ
ผมสอบไล่ได้ปริญญาเอกกฎหมายฝ่ายนิติศาสตร์แล้ว ผม
จึงสอบไล่ได้เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่งคือ “ประกาศนียบัตรการ
ศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจการเมือง” (Diplomed'Etudes
Superieures d'Economie Politique) ซึ่งมีวิชา
เศรษฐศาสตร์พิสดาร, ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ, กฎ
หมายและวิทยาศาสตร์การคลัง กฎหมายและวิทยาศาสตร์
การแรงงาน ผมจึงได้ศึกษาระบบเศรษฐกิจหลายชนิด
รวมทั้งระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่เกี่ยวกับแผนเศรษฐกิจ
ผมจึงเกิดจิตสำนึกว่าสมควรที่สยามจะได้มีแผน
เศรษฐกิจตามทฤษฎีสังคมนิยมที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ โดย
สมานกับสภาพท้องถิ่นกาล สมัยของ สยาม เท่าที่ผมประสบ
พบเห็น และที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อ ๆ มาในระหว่างที่ผม
ศึกษาอยู่นั้น

ฉะนั้นผมจึงได้ร่างเค้าโครงการ เศรษฐกิจเสนอ
ที่ประชุมเพื่อนทราวมผู้ก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีส

ฉัตรทิพย์ : อาจารย์เอาอะไรต่ออะไรไปแจก
หลายอย่าง เห็นในหนังสือคุณประยูร ๆ ว่า

ท่านปรีดี : เขากล่าวคลาดเคลื่อนหลายเรื่องเช่น
ว่าไปแจกในคลองประปาอะไรต่ออะไร ผมถึงได้ฟ้องสำนัก
พิมพ์และกระทรวงศึกษาฯ ซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการ
การฯ ให้รางวัลหนังสือ ฯ

ฉัตรทิพย์ : ตกลงมีการทำความเข้าใจกันแก่ไหน
ก่อนปฎิวัติ

ท่านปรีดี : ผมก็บอกแล้ว ผมเปลี่ยนการปก
ครองคราวนี้ไม่ใช่เปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็น
หลายองค์ ผมเขียนไว้คุณอ่านแล้วใช่ไหม

ฉัตรทิพย์ : ผมอ่านแล้วครับ แล้วท่านผู้อ่านเขา
ใจอันไหนใหม่ครับ

ท่านปรีดี : ก็อย่างนั้นครับ เวลานี้ ร.ท.แปลก
(จอมพลพิบูลฯ) บอกว่า “อาจารย์เอาอย่างไร ผมเอา
อย่างนั้น ขอให้ได้เปลี่ยนการปกครองเท่านั้น เสร็จแล้ว
ตั้งโต๊ะให้อาจารย์เขียนเอาตามชอบใจ” ก็แปลว่ายอมตาม
ผม เปลี่ยนการปกครองแล้วก็เกิดมีการยุบให้แตกกันขึ้น

ฉัตรทิพย์ : ตอนหลังบอกว่า เมื่อการปฎิวัติ
สำเร็จแล้ว คนจีนได้มาหาท่านอาจารย์ มีทางด้านหวังหลี่
นำมา แล้วบอกว่าคณะนายทุนเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง
คราวนี้ แต่สรุปแล้วคณะนายทุนเห็นด้วยหรือเปล่าครับ

ท่านปรีดี : ไม่จริง เรื่องนี้ภายหลังเรื่องกรณี
ขบถบวรเดชเสร็จไปแล้ว ตอนนั้นผมอยู่มหาตมาทนาย

พวกกรรมกรจีนโรงสันตหุุดงาน บัญหามาจากตรงนีก่อน
 ฅมก็ไม่ได้ปราบปราม เพราะถือว่าฅนสิทธิกรรมกรโรงสั
 ดงนินผ่ายนายทุนเจ้าของโรงสัจึงไปหาหลวงพิบูล ฯ สั
 ผ่านมาทางหลวงอดุลย์ ฯ ให้จับหัวหน้ากรรมกรโรงสั และ
 สัส่งรัฐบาลสมัย์เจ้าคุณมโน ฯ กล่าวหาว่าฅมเป็นคอมมิว
 นิสต์ ฅนก็ช่วยเผยแพร่อัฒาเติมกันอีก....

ฉัตรทิพย์ : เรื่องการปฏิรูปที่ดิน มีใครคิดบ้าง
 ไหมครับ

ท่านปรีดี : บางฅนก็มีตามแนวทางฅม บางฅน
 บอกว่าเอาอะไรก็เอากันฅมตอบแล้วว่าคณะราษฎรเป็นแนว
 รวมชนิดหนึ่ง ซึ่งเห็นพ้องกันในการเปลี่ยนระบบกษัตริย์
 ที่อยู่เหนือกฎหมายมาเป็นกษัตริย์ภายใต้กฎหมายส่วนต่อไป
 นั้น ก็มีระดับความต้องการต่าง ๆ กัน โปรดอย่าลืมนวาท
 เราสนทนากันครั้งนเราพิจารณาถึงสภาพสังคม สยาม เมื่อ
 ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ อันเป็นเวลาประมาณ ๕๐ ปีมาแล้วว่า
 เปลี่ยนพรวดพราดก็ทำได้ แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ และฅม
 ก็ต้องถูกเนรเทศมากับปรับปรุงภาษีอากร เลิกรัษฎูปการ
 ฅมก็ได้อธิบายไว้แล้ว

ฉัตรทิพย์ : อาจารย์ครับ อุปสรรคที่คณะราษฎร
 ไม่สามารถแก้ไขปัญหาจนกระทั่งลุล่วงไปเต็มทศคือ แก้ได้
 เพียงส่วนเดียวในชนบทไทย เป็นเพราะปัญหาของนายทุน
 หรือว่าเป็นปัญหาของเจ้าของที่ดิน ที่เป็นพลังต่อต้าน

ท่านปรีดี : ฅมนึกว่า ถ้าจะพูดพลังต่อต้านละก็
 ก็คือพลังที่อยู่ในคณะราษฎร ส่วนหนึ่งซึ่งต้องการที่

จะปกครองอย่างอิสระที่เป็นตัวสำคัญ และพวกปฏิกิริยา
บางคนภายในรัฐบาลและภายนอกรัฐบาล

ฉัตรทิพย์ : มันต้องมีฐาน ฐานเดิมเป็นอะไร
ครับ

ท่านปรีดี : ฐานเดิมคือ อุดมการณ์ของเขาเข้า
มาร่วมในฐานะที่อยากจะตัดอำนาจ พระเจ้าแผ่นดินลงไป
ใช้ใหม่ละ ให้มีการปกครองแผนใหม่

ฉัตรทิพย์ : แต่ไม่ใช่ทุนนิยมใช้ใหม่ครับ เพราะ
ทุนนิยมยังไม่เกิด เป็นฐานระบบราชการเดิมใช้ใหม่ครับ

ท่านปรีดี : มันราชการี่คุณ อย่างจอมพล ป.
คุณว่าเป็นชนชั้นอะไร

ฉัตรทิพย์ : เป็นนายทุนน้อยที่ใช้ฐานของระบบ
ราชการดั้งเดิม

ท่านปรีดี : มันก็ใช้ตรงนั้น ถึงคุณจะใช้ฐาน
อะไร นี่พูดจริง ๆ

ฉัตรทิพย์ : ผมใช้ฐาน นายทุน น้อย เหมือนกัน

ท่านปรีดี : บางทีจะมากนะ คุณไปเมืองนอก
ด้วยทุนอะไร ถ้ายิงทุนส่วนตัวแล้วละก็หลายทีเดียว

ฉัตรทิพย์ : ทุนฝรั่งครับ

ท่านปรีดี : ลูกศิษย์คุณที่เรียนในมหาวิทยาลัย
หนึ่งต้องมีทุนเท่าไรถึงจะเรียนได้ คือเมื่อจะพูดเรื่องชน
ชั้นละก็มันมากผมจะขอสรุปคือ คุณยอมรับใหม่ว่านักศึกษา
เวลาในในระบบการเมืองของไทย เราอย่าบังคับกันเลย
เราแสดงตัวเลขกันดีกว่า ผมก็แสดงตัวแล้วว่าผมชนชั้น

อะไร อย่างพวกลูกศิษย์ของคุณเวลานั้นเรียนในมหาวิทยาลัย จะต้องใช้เงินบิลละเท่าไร เพื่อจะให้ได้ปริญญาเดือนละ ๒,๐๐๐ บาทพอไหม จะไม่พอเอาละกระมัง หมายความว่า บิลละ ๒๔,๐๐๐ บาทพอไหม ที่นั่นจะหาเงินมา ๒๔,๐๐๐ บาทจะต้องมีทุน แล้วที่นั่นจะหาเงินมา ๒๔,๐๐๐ บาท จะต้อง มีทุน แล้วที่นั่นขอทราบสถิติ คุณจะพอบอกผมได้ไหมว่า พวกที่เรียนในมหาวิทยาลัยเป็นลูกชานาท์แท้จริง กับเป็น ลูกกรรมกรที่แท้จริงก็เปอร์เซ็นต์ เราจะต้องยอมรับความจริง แล้วถ้าคุณไม่ยอมรับความจริงอย่างนี้ คุณแก้ปัญหาสังคมก็ไม่ได้ ก็เพราะว่าผมผิดพลาดผมบอกแล้ว ผมนั้นมีเจตนาดี ผมสามารถสละชนชั้นได้ แต่ว่าเราไปเร็วจนเกินไป ผลมันก็เลยกลับข้างลงไป

ฉัตรทิพย์ : แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้จะเป็น การเร็วไปไหมครับที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมนิยม ควรจะ ปฏิวัติกระฎุมพีให้เรียบร้อยไปเสียก่อน เป็นประชาธิปไตย กันก่อนก็พอ

ท่านปรีดี : คำว่า “กระฎุมพี” นั้นผมชัดเจนไว้ในหลายบทความแล้วว่า ไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นคำแปล ศัพท์ฝรั่งเศส “บัวร์จัวส์” (Bourgeois) และ “บัวร์จัวซี” (Bourgeoisie) ผมขอให้ท่านอ่านหลายบทความที่ผมชี้แจง รากของศัพท์และที่มาของศัพท์นั้น และเหตุใดมารักชและ เองเกลส์ที่เป็นชาวเยอรมัน จึงนำเอาคำ ฝรั่งเศส นั้นมาใช้ กับศัพท์ในแถลงการณ์ และในบทความมากมายหลายตอน

ของท่านที่เขียนเป็นภาษาเยอรมันและภาษาอังกฤษ

ส่วนการปฏิวัติที่เรียกว่า “บัวร์จัวส์ เรบโวลูชัน” (Bourgeois Revolution) นั้น ขอให้คุณศึกษาประวัติศาสตร์ของการนี้ก็จะทราบได้ว่า เมื่อชาวบัวร์เจสในยุโรปกลางได้พัฒนาเป็นชนร่ำรวยขึ้นแล้ว พระราชาธิบดีฝรั่งเศสได้ให้ “ฐานันดรอันดับที่ ๓” ของสังคมฝรั่งเศส ต่อมา “บัวร์จัวส์” หรือเจ้าสมบัติใหม่นี้ได้ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคของพลเมืองด้วย และเป็นผู้ชักชวนให้พลเมืองทำการปฏิวัติ เช่น พลเมืองที่ปารีสโจมตีคุก “บาตีย์ลีย์” เมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ ซึ่งชาวฝรั่งเศสถือว่าเป็นการปฏิวัติใหญ่ บัวร์จัวส์ซึ่งเป็นนายธนาคารเป็นผู้จ่ายเงินซื้ออาวุธและเงินค่าใช้สอยอื่นๆ ให้แก่พลเมืองเหล่านั้น

การปฏิวัตินี้ดังกล่าวจึงมีชื่อว่า “บัวร์จัวส์ เรบโวลูชัน” สมกับที่ “บัวร์จัวส์” เป็นตัวการสำคัญในการกระทำนั้น มาร์กซ กับเอนเงิลส์และสานุศิษย์โดยตรงจากท่านจึงเรียกชื่อปฏิวัตินี้ว่าถูกต้อง ตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าคุณจะเอาอย่างที่คุณเรียกว่า “ปฏิวัติกรรมพี” แล้วแม้คำว่า “กรรมพี” คุณจะหมายถึง “บัวร์จัวส์” ก็ตามแต่จะมี “บัวร์จัวส์” ที่เป็นนายทุนสมัยใหม่ เจ้าของปัจจัยการผลิตทางสังคม (Modern Capitalist, owners of the means of social production) คนใดบ้างที่ยอมออกทุนจำนวนมากในการปฏิวัติ

ผมเห็นว่าศัพท์ไทยที่คนไทย ส่วนมากพอเข้าใจ

ได้คือ “ประชาธิปไตย” ไม่จำเป็นต้องนำเอาคำ “กระดุมพี” ที่มีความหมายดังที่ผมกล่าวไว้ในหลายบทความ แลวนั้นมาเป็นคุณสมบัติก็ได้ แม้มีรกรกซึ่งเป็นเมรุใหญ่ของคอมมิวนิสต์นั้น ผมเคยกล่าวไว้ว่าท่านได้เตือนสติของ ท่านไว้ว่า การปฏิวัติต้องไปที่ละขั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นใหญ่ โบราณไทยสอนไว้ว่า “ขั้นต้นไม่ที่เดียวสุดยอดจะพลัดตกลงมา”

ฉัตรทิพย์ แต่คราวนี้ในประเทศด้อยพัฒนาเขาไม่อยากจะรอมันล่าหลังมามาก ประสบการณ์คนละอันกับยุโรป

ท่านปรีดี : ระวังหกคะเมน แล้วจะถูกฝ่ายขวาดึงเอาไป และยิ่งจะกลายเป็นซ้ำ ได้อำนาจรัฐแล้วถูกปราบเปล่า ๆ นี่ผมบอกจริง ๆ อำนาจอิทธิพลเก่ามันไม่ใช่หมดไปได้ง่าย ๆ ต้องไปที่ละขั้นกว่าจะถึงขั้นที่ ๓ อีกนาน เอาอย่างประเทศจีน ทุกวันนี้ประเทศจีนที่บอกว่าโซเวียตทำไม่ดีจะถอย หลังกลับอะไรต่ออะไรตั้งเสียผิงขึ้นมาปฏิบัติอย่างไรทุกวันนี้ จนพวกที่หลงตามจีนไปพักใหญ่ก็เกิดไม่เข้าใจ

ฉัตรทิพย์ : ตอนคณะราษฎรขึ้นมาตอนนั้นคณะราษฎรต้องการที่จะใช้ชนชั้นไหนเป็นฐานหรือเป็นชนชั้นนำของการเปลี่ยนแปลง

ท่านปรีดี : ถ้าเมื่อจะเป็นชนชั้น เราก็จะต้องดูว่าราษฎรส่วนมากของเราเป็นอะไร ราษฎรส่วนมากคือชาวนา กรรมกรเวลานั้นคุณนึกว่ากรรมกรไทยหรือกรรม

กรจีน ขอลาความจริงเท่าที่ฉันรู้

ฉัตรทิพย์: กรรมกรจีนอยู่เยอะมาก

ท่านปรีดี: กรรมกรไทยมีที่ไหน

ฉัตรทิพย์: มีในยาสูบ รถรางมีบ้าง รถไฟ

ท่านปรีดี: กรรมกรไทยที่มีคือ วิชากิจของรัฐ

ส่วนวิชากิจเอกชนนั้น กรรมกรเป็นจีน เพราะว่าค่าแรง
คนจีนต่ำ และสบายใจเพราะได้ว่าได้ คนไทยด่าเข้านาย
จ้างก็แย่ ฉะนั้น

๑. รถไฟมีกรรมกรไทย

๒. ยาสูบสมัยเป็นของฝรั่งเขาก็มีลูกครึ่งบ้าง

๓. โรงงานช่างแสง

มีกรรมกรไทยอีกก็คือ

๔. กรรมกรรถรางเป็นกรรมกรท้าวหน้า นำ

โดยฉวตี ฤทธิเดช คุณเคยได้ยินชื่อหรือเปล่า แต่ว่า

บางพวกอ้างแต่นายवाद สุนทรจามร ภายหลังสงครามโลก

ครั้งที่ ๒ นายवादไปสมัครเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์

ขณะที่ฉวตีทำนั้น นายवादเป็นนายตำรวจสร้อยตำรวจ

ตรี ผมยังเป็นนักเรียนอยู่ในฝรั่งเศสยังไม่ได้กลับไป กรรม

กรรถรางสไตรค์ ฉวตีเป็นคนทำ ฉวตีก็ได้จัดตั้งกรรมกร

ไว้ได้ดี เมื่อเปลี่ยนการปกครองก็ตั้งหรือกรณีกบฏบวรเดช

ก็ตั้ง กรรมกรรถรางก็ได้เข้าช่วยไม่น้อย กรรมกรรถ

รางต้นตัวดี ส่วนกรรมกรรถไฟเป็นคนอีสานโดยมาก

กรรมกรทั่วไปค่าแรงเดือนละ ๑๕ บาท เมื่อเปลี่ยนการ

ปกครองแล้ว เราก็ได้ปรับขึ้นให้เป็น ๒๐ บาท แต่ว่าโดย
มากทีเดียวก็มาจากชาวนา

ฉัตรทิพย์ : ตกลงชนชั้นที่จะเป็นพื้นฐาน ของ
คณะราษฎรในการที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็น ประชาธิปไตย
ต่อไปก็คือ ชาวนาใช่ไหมครับ

ท่านปรีดี : ขอให้คุณไปอ่านสมุดปกเหลืองของ
ผมอีกที คุณก็จะทราบได้ว่าในนั้นผมต้องการอะไร คุณ
ไปวิเคราะห์เอาอีกทีจากในนั้น

สัมภาษณ์พิเศษ

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

ท้ออาจารย์เคยพูดว่า เรื่องกรณีสวรรคต ท่านอาจารย์
ปรีดีมีชนนักคิดหลังอยู่

- มันไม่ใช่ชนนัก มันแก้ไม่ตก ก็น่าสงสาร อธิบายยาก
มันอธิบายยาก ผมก็ไม่แน่ใจว่าใครทำอะไรไป คุณลอง
อ่านคำพิพากษาคัดตัดสินซิ ศาลตัดสินให้นายฉลงเฉลียว
(นายเฉลียว ปทุมรส) นั้นไปประหาร นายจิต นายบุศย์
(นายจิต สิงหเสนี นายบุศย์ ปัทมศรินทร์) นั้น มันมั่วๆ
นะมันมั่วๆ

แต่เวลานี้คนกล่าวหาตึงถึงท่านอาจารย์ปรีดีว่าท่าน
เกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตว่า...

- ก็ต้องเป็นเวลานั้นอาจารย์ปรีดีเป็น..เป็นรัฐบาล รัฐบาล
ต้องรับผิดชอบอะไรเกิดขึ้นนั้น ในหลวงถูกลอบปลง

พระชนม์ มันก็ต้องพัวพันแน่ แต่จะให้มันสะอาด
หมดจดมันยาก คุณต้องไปอ่านกรณีสวรรคตเขา แต่ถ้า
บอกความดีของท่านมันมีหลาย แต่มันมีอันนี้แหละจุด
เดียวที่แก้ไม่ตก

ทำไมคนจะสร้างอนุสาวรีย์ให้ท่านนี้ อาจารย์ก็คิดว่า
เป็นยังงี้บ้าง

— ก็แล้วแต่ ก็จอมพลแปลกก็ยังสร้างกันได้ แล้วทำไม
จะไม่สร้างให้ปรีดีละ สร้างกันไปซิใครอยากสร้างก็สร้าง
จำเป็นมั๊ยที่รัฐบาลควรต้องดำเนินการเรื่องนี้

— มันไม่มีกฎหมายกำหนดไว้นะ อย่างรัชกาลที่ ๕ นี่ ประ
ชาชนเขาก็ออกเงินสร้าง เขายังนึกดีกว่ารัฐบาลจะออกมา
สร้างก็แล้วแต่รัฐบาล ผมว่าประชาชนเขาสร้างเองจะดี
กว่า มันไม่มีกฎหมายอะไรมาบังคับให้รัฐบาลสร้างนี่ถ้า
หาก จะสร้างก็สร้างได้ไม่สร้างก็แล้วแต่เขา

เรื่องเสรีไทยนี้ เห็นอาจารย์เคยพูดว่าเป็นต้นคิดเป็น
ยังงี้บ้างครับเรื่อง

— ก็มัน....มัน ไปดูรายงานที่กระทรวงการต่างประเทศ
ได้ ตอนไอ้ญี่ปุ่นเข้ามาในอินโดจีน เดือนสิงหาคม สง
ครามปะทุเดือนธันวาคม ไอนี้มีหลักฐานที่กระทรวงการ
ต่างประเทศ ไปขอดูรายงาน ผมเสนอเข้ามาด้วยบอกญี่ปุ่น
จะบุกเข้ามาแน่ ตอนนั้นมันไม่รู้ว่าแพ้จะชนะกันยัง
ไง ผมก็บอกผมไม่รู้ใครจะแพ้ใครจะชนะ แต่ว่าถ้าบุก
เข้ามาแล้วเราไม่ต่อสู้ ถ้าสู้ก็ไม่ไหว อย่างน้อยก็ต้องทำเสรี

ไทย อย่างน้อยก็เอาไปอะ ทำไงให้บ้านเมืองรอด จะยอม
ก็ยอมกันเถอะ

แต่พวกผมจะทำเสรีไทยให้ แล้วจะได้มีโอกาส
ติดต่อกันที่หลังยังงี้ก็ตาม ที่ผมเสนอมี่รายงาน แล้วก็ตอน
นั้นหลวงประดิษฐ์ฯ เป็น...เป็นอะไรก็ไม่ทราบ แทนที่จะ
ยังงี้...เงินเดือนเขาได้ขึ้น ผมไม่ได้ขึ้น เหรียญตราไม่
ได้เลย เป็นทุตม์เงินเดือนต่ำที่สุด เนี่ย ๆ มีหลักฐานที่
กระทรวงการต่างประเทศ ถ้าไปอ่านรายงานประจำเดือน
เออ...ผมก็พูด เออ...มีรายงานประจำเดือนทุกเดือนตั้งแต่
สิงหาคม...ญี่ปุ่นขึ้นเมื่อไหร่....๘๕ (พ.ศ. ๒๔๘๕)

ตอนที่คิดตั้งเสรีไทยนั้น...

- เออ นี่....เสนอนี้ เสนอให้ตั้งเสรีไทย ที่รัฐบาลเขา
ไม่ตอบ ผมก็ต้องทำเอง

ตอนนั้นคุยกับอาจารย์ปรีดีก่อนหรือเปล่า

- เปล่า ไม่ได้คุย อยู่กันคนละบ้านละเมือง ผมไปอยู่
อเมริกา คุยอะไรเล่าเขาอยู่ทางนี้ และกำลังบอกคุณ
พจน์ทำรายงานมาเป็นทางการ บอกว่าหมดทางแล้ว
จริง ๆ ว่าควรทำเสรีไทย เขาไม่ตอบ ตรงกันข้ามผมถูก
ตัดเงินเดือน ผมไม่ได้เงินเดือนขึ้น คนอื่นได้ขึ้นกัน
หมด สถานทูตผมไม่ได้ เหรียญตราคนอื่นได้ผมไม่ได้
ก็เขาไม่เห็นด้วยในการจะตั้งเสรีไทย แต่ว่าเขาน่ะใคร
ผมไม่ทราบ เป็นพวกจอมพลแปลกกละมัง เพราะว่าเขา
ประกาศสงครามจริง ๆ ตูม ผมก็ประกาศเสรีไทยเท่าที่
คุณคงเล่าให้ผมฟัง ท่านบอกว่า ปรีดี ท่านปรีดีได้ฟัง

บอกว่า เอ้อ อย่างดี เขาไม่ถกกัน จอมพลแปลกกับปรีดี
ขัดแย้งกันมาก คอยทำลายกันเรื่อย ผมสงสัยว่าจอมพล
แปลกแกจะไม่เอากับผม แต่คุณปรีดีเห็นประกาศ ก็เลย
ทำขึ้นมา แล้วประสานงานกันได้ทุกอย่างร่วมมือกัน

ตอนอาจารย์ปรีดีตั้งแล้วมีการประสานงานกันใช่ไหม

- ตอนหลัง ตั้งที่แรกผมไม่ทราบเลย ถามคนที่รู้จักจะมี
หลายคน แนนตร....แนต ลองอ่านหนังสือของเนตรคุ
(เนตร เขมะโยธิน)

ตอนนั้นประสานงานกันยังงี้

- ที่หลัง ส่งคนมา

ใช้คนติดต่อ

- คน....คนในออกไป สวณ คุณลักษณะ แดง....ออกไป
ผ่านคุณปรีดี ไปติดต่อกันได้ แล้วหลังจากนั้นคนของเรา
ก็ส่งเข้ามา ทำงานร่วมกันได้

แล้วที่หนังสือของพระพิศาลสุขุมวิท เขาเขียนบอก
ว่า การติดต่อกับอเมริกันนั้น ทางเสรีไทยในไทยติด
ต่อกับอเมริกาโดยตรง ไม่ได้ติดต่อผ่านทางอาจารย์
เสนีย์

- ไม่ทราบ....อันนี้ แต่ว่าเท่าที่ผมทราบนะ เอ้อ การติด
ต่อไม่มีจนกระทั่งทางในส่งคนออกไปยังจีน แล้วพวก
จีนเขาก็ไม่อยากจะเข้ามา เวลานั้นเรานั้นไต้หวัน จีน
เขาก็อยากเอาเป็นบารมีของเขา เขาอยากจะเล็งเสรีไทย
ขึ้นมา พอในที่สุดก็ได้ข่าวว่าคุณกำจัด พรางกูร เป็นโรค

โอ้....ถ้าได้จนตาย ผมก็เรียกร้องโววายขึ้นมา เขาก็ส่ง
 สวณ แดงเข้ามา นั่นเป็นครั้งแรกที่ติดต่อกับอเมริกา
 หลังจากนั้นพวกเขาก็ส่งคนเข้ามาอะไรมา งานมันเริ่มตั้ง
 แต่ทางในติดต่อมา ส่งคนมาติดต่อ มันเริ่มตั้งแต่นั้น ถ้า
 ற்ப်ด้านผม แต่ด้านอื่นผมไม่ทราบ ใครจะเขียนยังใจผม
 ไม้รู้ แต่การติดต่อกับอเมริกันนั้น ติดต่อโดยตรงได้ยังใจ
 มันต้องผ่านทูต ผมเป็นทูตอยู่เวลานั้น ใจนั้นมันคอมมอน
 เซนชั่น ไปติดต่อโดยตรงได้ยังใจ มันไม่ได้
 ุ้อาจารย์บอกว่า คณะราษฎรมีความแตกแยกกัน
 เป็นอย่างไรบ้าง

- เออ ก็แตกแยกกัน ความคิดเห็นมันไม่ได้ ถ้าคุณไป
 ศึกษา การเมืองระหว่างนั้น ปรีดี กับจอมพลแปลกก็
 แตกแยกกันมาก ไม่ถูกโรคกัน ทหารกับพลเรือนนี้ ใจ
 นั้นมันการเมืองที่ผ่านมา คนมันอยู่ด้วยกันความคิดเห็นมัน
 ไม่ได้ตรงกันมันก็แตกแยกกัน ก็..มันของธรรมดาคนมัน
 อยู่ด้วยกัน แม้แต่ผิวเมื่อยังตักันบ่อยๆ เอ้า แล้วทางการเมือง
 จะไม่ให้แตกแยกกันได้อย่างไร ความเห็นแตกแยกกัน..
 อยู่ด้วยกันได้มันก็อยู่ ปรับความเข้าใจกันได้ แต่ถ้าอยู่
 ด้วยกันไม่ได้มันก็แยกกันไป
 อาจารย์มองว่าคณะก่อการ ๑๕ นั้น ทำการก่อการเร็ว
 เกินไปหรือช้าเกินไป

- ใจนั้นมันปัญหาเรื่องเวลา มันบอกไม่ถูกหรอก ความเร็ว
 ความช้ามันไม่เกี่ยวแต่มันก็มีหลักว่า บ้านเมืองนั้นถ้าพล
 มืองมันมากจน การศึกษามันมากจน แล้วคนส่วนมากเขา

ก็รู้ว่าเขาเป็นเจ้าของประเทศ คุณไม่ให้สิทธิให้เสี่ยงเขา
ได้ยังไง นี่มันหลักธรรมดาเหลือเกิน เพราะยังงั้นที่เรา
สตาร์ทตอนนั้น พลพลเมืองราว ๑๕-๑๖ ล้าน ก็มากพอ
ควร ขณะนี้ ๔๘ ล้าน ถ้าไม่มีประชาธิปไตยละก็ผมว่า
มันไปไม่รอดหรอก คนมันต้องให้การศึกษาเขา จะให้
เขาโง่ จะไปปิดปากปิดคอเขาไม่ให้มีสิทธิมีเสียงจะอยู่ได้
ยังไง ไม่ซำมันก็จะเกิดปฏิกิริยาประชาชนขึ้นมาใหญ่ ๒๕๑๖
นั่นแหละ ใช้อุปวัตติหารทำน้ำมันไม่ค่อยเท่าไรมันลากรด
บนกล มันก็เล่นคล้าย ๆ หมากรุกนั่นแหละ พอจน มัน
ก็ไม่กล้ายอมแพ้กันไป แต่ถ้าให้ประชาชนปฏิกิริยานี้ละก็
บ้านเมืองจะถูกทำลายปั่นป่วนเสื่อมโทรมมาก แดกแยกกัน
พี่น้องแตกแยกกัน

ตอนสงครามโลกครั้งที่สองนี้ อาจารย์ปรีดี ส่งคุณ
กำจัด พรางกูรไปเมืองจีนเพื่อติดต่อกับอเมริกา

- ใช่

แต่ว่าหนทางจีนก็ถามมาที่อาจารย์เสนีย์ว่า รู้จักกับ
คุณกำจัดมั๊ย

- ไม่จริง ไม่จริง จีนปิดข่าวจนกระทั่งตาย

เขาไม่ได้ติดต่อมาเลยหรือ

- ไม่บอกเลย เพราะอย่าลืมว่าจีนเขาต้องการสร้างเสรี
ไทย เพื่อต้องการนำเขาเข้ามาในไทย.. ไม่จริง พดกันอย่าง
ไม่รู้เรื่องหลักฐานก็มีในสถานทูต ไม่บอกให้รู้เลยจนกระ
ทั่งข่าวฉาวออกมา กำจัดเกิดตายขึ้นมา เขาก็ไว้วางใจ
มาทางเราถึงรู้เข้า ผมก็เลยไปติดต่อสถานทูตในจีนทันที

เลย เหตุนี้ สงวนกับแดงบอกความตายของกำจัดเป็นเหตุ
ให้เรื่องมันรว่ไหลออกมา

อย่างนั้น ทาง จีนไม่ ต้องการให้ เสรี ไทยได้ ติด ต่อกับ
อเมริกา

— ก็แน่ละซิ....เขาตงเสรีไทย เขาเป็นตัวตงตัวต๊ ดั่งกัน
มาได้ก็นำพวกจีนเข้ามา ถ้าจีนเข้ามาแล้วมันไม่ออก แยะ
ถ้าจีนเข้าแล้วมันไม่ออก ถ้าอเมริกันเข้าแล้วมันก็ออก
อาจารย์เสนียกับอาจารย์ปรีดี ขัดแย้งกันเรื่องอะไร
บ้าง

— ก็มีในด้าน....ไอ้ตอนเจรจาจะเอา ฝรั่งออก จาก เมืองนะ
ตอนก่อนเขาเข้ามานะเท่าที่ผมทราบปรีดี ขอม เช้น ไปแล้ว
เช้นเข้าไปแต่ผมไม่ขอมเช้น มัน เสีย หลัก มันเสีย เอกราช
ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง เสียหลายอย่างทหารเขาก็คุม
เศรษฐกิจเขาก็คุมการเมืองก็รื้อแร่เต็มที่ มันคุมอยู่แหละ
กำหนดเวลาที่ไม่ม่คุมอยู่นานเท่าไรก็ไม่รู้ กว้างเหลือ
เกิน ก็คุณปรีดีบอกเช้นไปแล้วผมเข้ามาก็ไม่ขอมเช้น
เพราะหัดไม่เช้นไปนะที่แรกตอนเช้น ๆ ไปในนามอังกฤษ
กับอเมริกา คุณปรีดีออกมา ผมเดินทางมาอยู่เมืองนอก
พอได้ข่าวว่าเช้นไปแล้วผมก็ไม่ขอมกลับทางนี้ หนังสือ
พิมพ์ก็ลงกันแซดไปหมด

คุณไปกันดูละ เอ้อ ตอนปี่....เดือนกันยายน
หนังสือพิมพ์ผม ไม่กลับบอกว่าอะท่านเช้นไปแล้วผมจะ
กลับทำไมละ คือเรื่องทั้งหมดคนนะ เวลานั้นที่แรกนะเสร็จ
สงครามทางข้างในเนี่ย คุณปรีดีก็บอกไปว่าขอเชิญกลับมา

เป็นนายกรัฐมนตรีอะไรต่าง ๆ ผมบอก ผมไม่น่า....ผมไม่
 เป็นการเมือง อย่าเลยนั่นครึ่งหนึ่ง ก็....โทรเลขตามอีก
 บอกว่าทหาร พลเรือน ใครต่อใครต้องการผม ผมบอกผม
 ไม่ต้องการเป็น ครึ่งสามบอกมาว่าเวลานี้ฝรั่งเขายึดบ้าน
 ยึดเมือง ไม่มีใครทำได้นอกจากท่านคนเดียวเพราะท่าน
 อยู่ทางเมืองนอกเขาไม่ไว้วางใจพวกเราแต่จริงเท็จอย่างไรผม
 ไม่รู้

เพราะฉะนั้นถ้าท่าน (อาจารย์เสนีย์) ไม่กลับมา
 บ้านเมืองจะเป็นอย่างไรท่านต้องรับผิดชอบ นี่ผมก็ต้อง
 กลับ ผมกลับมาเพราะเหตุนี้ ผมออกมาผมก็ต้องเงื่อนไข
 ว่า ผมมาผมจะเจรจาเอาฝรั่งออกจากเมือง เสร็จแล้วผม
 ไม่เอาด้วย ผมเอาฝรั่งออกจากเมืองได้ ไม่กี่เดือนผมก็
 ออก จะให้ผมเป็นอีกผมก็ไม่เป็น มันขัดแย้งกันในข้อที่
 ว่า ให้อังกฤษมันยอมขอเสนอให้เราเป็นขามันนี่ บอกว่าไม่
 เป็นไรหรอกเซ็นซะก่อนแล้วจะแก้ให้ทีหลัง อันนั้นเนี่ย
 ปรีดีอยากจะทำอย่างนั้น ผมไม่อยากทำ แน่ละท่านไม่รับ
 รับผิดชอบ ถ้าผมเซ็นละผมก็ขายชาติ ท่านเป็นร.เจน (ผู้ดำ
 เริ่จราชการฯ) ท่านไม่เกี่ยวข้องอะไร แก่ยังงี้ก็ไม่รู้ผม
 ไม่เอาด้วย ผมก็ต้องแพ่งเสีย ๔ เดือน

เรื่องทั้งหมดคุณไปหาอ่านเอาเถอะ หนังสือผมมี
 ผมเขียน ใ้อการเจรจามันผ่านมายังไง การระงับสถาน
 การณ์มันมีในบัณฉินนิพนธ์ มี ๓-๔ เล่ม ประชุมปาฐกถา
 ประชุมนิพนธ์เนี่ยมีท้วงบุรพาไปหาอ่านเอาเถอะ เนี่ย....
 มันขัดแย้งกันตรงนั้น แกะจะให้ผมเซ็นแล้วบอกแก้ทีหลัง

ผมก็บอกไม่ได้แกที่หลังผมเซ็นเข้าไปแล้ว มันเป็นข้า
 เขา มันแกยังงั้นล่ะใครจะแกก็ไม่รู้ ไม่ได้ ผมก็ไม่
 ยอม แต่ในที่สุดเขาก็บอกว่าไม่ต้องเซ็น แต่แล้วมันหลุด
 มาได้ยังไง คุณไปหาอ่านเอา....เพราะพอผมเผยเข้า เบ็ด
 หหมดเลย พอต้องไปเซ็นผมก็ปล่อยข่าวหมดเลย โวยวาย
 กันขึ้น

ไม่ทราบตอนนั้นอาจารย์ปรีดีท่านกิดยังงั้น

— ไม่ทราบ

แล้วความขัดแย้งทางแนวความคิดล่ะ

— ก็ยังงั้น ก็ไม่รู้ เรื่องแนวความคิด ผมก็ไม่ได้ใกล้ชิดกัน
 เคยทำงานด้วยกันก่อนไปนอกเป็นทูต เคยร่างกฎหมาย
 ด้วยกัน เออ....อย่าไปพูดถึงปรีดีเลย พูดถึงเรื่องอันดีกว่า
 พอแล้วเรื่องคุณปรีดีพอแล้ว แกตายไปแล้วอย่าไปขุดคุ้ย
 แกขึ้นมาเลย ไม่ดีหรอก

สัมภาษณ์พิเศษ สุลักษณ์ ศิวรักษ์

—ช่วยเล่าเรื่องของท่านปรีดี ในทหรสนะของอาจารย์
เรื่องของท่านปรีดีนี้จุดใหญ่ใจความผมเองรู้สึก
ว่าเป็นบาป เพราะผมทำบาปกับท่านไว้มาก ผมเคยกิน
แหงนกลางแกลงใจเกี่ยวกับท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง
สวรรคต คือท่านปรีดีผมแยกเป็น ๓ ประเด็น ประเด็น
หนึ่ง ในเรื่องประชาธิปไตยพูดตรงไปตรงมาจุดยืนประ
ชาธิปไตยผมเองก็ไม่ชัดเจน ซึ่งหลายต่อหลายคน โดยเฉพาะ
เฉพาะท่านผู้ปกครองขณะนั้นไม่ได้ยึดมั่นในประชาธิปไตย
ผมเองนั้นก็ไม่วางใจ จนไม่เข้าไปนานมานานเอง ต้องพูดกัน
ให้ตรงไปตรงมา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ปี ๒๔๗๕ ผมถือว่าท่านเป็นผู้นำเป็นมันสมอง แต่ผมก็
กลางแกลงใจท่านในเรื่องนี้ ผมยังเห็นว่าท่านเป็นนักถว

โอกาสอะไรบ้าง ในการที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ผมเชื่อว่าพระปกเกล้าจะประทานรัฐธรรมนูญให้ละ เป็นความคิดซึ่งคนจำนวนไม่น้อยคิดอย่างนี้ แล้วพอผมมาศึกษาเกี่ยวกับท่านมากขึ้น รู้จักท่านมากขึ้นถึงได้รู้ว่าท่านคิดอย่างบริสุทธิ์ ไม่ใช่ชักฉวยโอกาส

× ท่านทำเพื่อราษฎรอย่างจริงใจ แต่แน่นอนในการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองหลายต่อ หลายอย่าง ท่านก็ทำผิดพลาด ท่านก็ยอมรับแต่ผมเห็นว่าต้องให้คะแนนท่านเต็มในเรื่องที่ท่านเสี่ยงช่วยชาติบ้านเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เพราะว่าท่านเชื่อในเรื่องประชาธิปไตย เชื่อในเรื่องที่ประชาชนต้องเป็นใหญ่ เพราะถ้าท่านไม่เชื่ออย่างนี้ คุณต้องเข้าใจว่าท่านรับราชการท่านก้าวหน้าในราชการมาก เป็นอำมาตย์ตรีแล้ว แล้วต่อไปท่านก็เป็นเจ้าพระยา แต่เพราะความเชื่อพื้นฐานของท่านเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งผมยังเชื่อว่าคนส่วนใหญ่ขณะนี้ไม่มีความเชื่อ ทั้งคนรุ่นใหม่ก็ไม่มีความเชื่อ เพราะเหตุว่าประชาธิปไตยที่เราเห็นมันจอมปลอมทั้งนั้น พรรคการเมืองต่าง ๆ อะไรต่าง ๆ รูปแบบ เวลาเราจะเห็นได้ชัด สถาบันศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ความแฝงเร้น มีเพื่อจะทำลายประชาธิปไตยให้มาก เมื่อผมเห็นอันนี้ชัดมากเท่าไรผมก็ต้องนับถือท่านปรีดีท่านมากขึ้น

— อาจารย์ศึกษาท่านปรีดีจากไหน

ศึกษาจากการอ่านหนังสือหนังสือที่ท่านเขียน ที่คนอื่นเขียน มันใช้เวลานานนะคุณ นี่ผมถึงไม่ประณามคนอื่นที่ไม่เข้าใจท่านปรีดี เพราะผมเอง ซึ่งก็ถือว่า

ไม่ใช่คนโง่เขลาเบาปัญญาอะไรนักหนา ยังเข้าใจท่าน
ผิดเป็นเวลาถึง ๓๐ กว่าปี แล้วคนอื่นจะเห็นถูกต้อง
ได้ยาก โดยเฉพาะคนจำนวนมากที่ไม่ได้ศึกษา

อันที่สองผมว่าคนจำนวนมากนี้ไม่กล้าที่จะเขียน
ถึงท่านปรีดีเลย อันนี้ผมก็ยอมรับว่าผมเองก็ไม่ชัดเจนใน
เรื่องประชาธิปไตย จนมาชัดเจนในรอบสิบปีเอง ทน
เรื่องที่สองของท่านปรีดีเรื่องทำเสรีไทย อันนี้ผมไม่เคย
สงสัย ต้องให้คะแนนท่านเต็ม เพราะว่าไม่มีท่านปรีดี
แล้วบ้านเมืองเราแย่ อาจต้องเป็นเมืองชน ถูกมหา
อำนาจเขาเปรี๊ยะแน่ ๆ จริงอยู่ท่านไม่ได้ทำคนเดียว เสรี
ไทยทำกันหลายคน แต่ถ้าไม่มีท่านไม่มีทางสำเร็จ ผมว่า
ในเรื่องนี้ พระนเรศวรก็ไม่ได้กู้ชาติคนเดียว พระเจ้าตาก
ก็ไม่ได้กู้ชาติคนเดียว มันหลายคนก้ แต่ไม่มีผู้นำได้มัย
ท่านปรีดีก็เหมือนกัน ผมว่าในประเด็นนี้คนเข้าใจ กลัว
ไม่กล้าพูดกัน เพราะว่าเราไม่เคยยกย่องใคร ในเรื่องนี้
ผมไม่เคยสงสัยอะไรท่าน

อันที่สามเรื่องกรณีสวรรคต อันนี้ผมสงสัยกลาง
แกลงใจตั้งแต่ไหนแต่ไร แล้วก็เพิ่งมาคลั่งคลาหระยะหลัง
จริงจัง และการศึกษาของผมนี้ เรียนหนังสือมาจากอก
แง่หนึ่งผมไม่เห็นด้วยกับท่านแต่มาหระยะหลัง สิบ ปี หลังนี้
ผมได้มาสัมผัสความยากไร้ ทั้ง ๆ ที่ผมก็ไม่เคยยากไร้อะ
ไร คุณดูบ้านช่องผมเป็นยังไง และเห็นว่าจำเป็นที่เราจะ
ต้องอยู่ฝ่ายคนยากไร้ ผมเห็นว่าท่านปรีดีท่านทำเพื่อคน
ยากไร้มาตลอด

เพราะฉะนั้นเค้าโครงเศรษฐกิจของท่านสำคัญมาก มันไม่ใช่เอกสารวิเศษมหัศจรรย์แต่มันเป็นเค้าโครงถ้าเค้าโครงนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงทำให้สืบมานั้ผมว่าเมืองไทย จะเป็น แบบ อย่างใน การพัฒนาของโลก ชาวสลัมของเราจะได้มีกินอยู่ดีมากขึ้นจะไม่ยากไร้เหมือนทุกวันนี้ มีสิทธิมีเสียงเสมอป่าเสมอไหล่กับชนชั้นปกครองบ้าง ชนชั้นปกครองจะมาหลอกลวงไม่ได้เงินร้อยบาทจะมาซื้อเสียงไม่ได้ ถึงแม้ว่าเค้าโครงเศรษฐกิจนี้จะล้มไปแพ้ไป แต่มันก็มีผลให้เกิดสภาพพัฒนาเศรษฐกิจชน สภาพพัฒนาเศรษฐกิจก็เกิดเพราะท่านปรีดี ธนาคารชาติก็เกิดเพราะท่าน ปรีดี หลายต่อหลาย เรื่องที่เกิดเพราะท่าน

— อย่างในปัจจุบันนี้เค้าโครงเศรษฐกิจของท่านปรีดียังใช้ได้อยู่หรือไม่

หลักการใหญ่ใช้ได้อยู่ครับ แต่ว่าหลักการย่อยต้องเปลี่ยนแปลง มันเกิดมาครึ่งศตวรรษแล้วนี้ แต่หลักการใหญ่ของท่านมีว่าราษฎรทุกคนต้องมีงานทำ ราษฎรทุกคนจะต้องมีศักดิ์ศรี รัฐจะต้องเอ้ออาทรต่อราษฎรส่วนใหญ่ หากจัดการตามหลักการอย่างแท้จริงปัญหาเรื่องสลัมก็จะหมดไป ปัญหาโสเภณีไปหากินต่างแดนก็จะหมดไป แรงงานที่ไปขายต่างประเทศอย่างไม่มีศักดิ์ศรีก็จะหมดไป นี่เป็นเรื่องพื้นฐานที่สำคัญมาก

แต่พื้นฐาน อันนั้นชน ชั้น ปกครอง เวลาที่ ปฏิเสธเอาเมื่อปิดตาเลขที่เดียว คุณไปถามเขาซิเรื่องโสเภณีเขาจะ

ไม่รับเลยทีเดียว เขาบอกว่ามีนิดหน่อย ตัวเลขมันออกมา เวลา^๕มีพระอยู่ในประเทศไทยสองแสนห้า แต่เรามีโสเภณีห้าแสน คุณลองคิดซิว่าเมืองพุทธศาสนาเป็นยังงี้ใจเด็กของเราที่อายุต่ำกว่า ๑๖ กว่า ๒๐ เปอร์เซ็นต์เป็นโรคขาดอาหาร มันน่าตกใจมัย แต่ชนชั้นปกครองไม่ได้สนใจ เขาสนใจแต่เรื่องจตุรพรก เรื่องเด็กฝาก เรื่องสถาบันศักดิ์สิทธิ์ เรื่องพิธีกรรม เดียวจะใส่เหรียญใส่ตราเดียวจะอะไรต่ออะไรกันจะไปเมืองนอกกัน รับแขกเมืองกัน

— อาจารย์คิดว่าท่าที ของ รัฐ บาลตอนนี้เป็นอย่างไร ต่อกรณีการอสัญกรรมของท่านปรีดี

รัฐบาลปัจจุบันไม่ได้สนใจความ สุจริตยติธรรม สนใจแต่รูปแบบพิธีกรรมเขาถือว่าตายก็ตายไปแล้ว ไม่สนใจเนื้อหาสาระ มันไม่จริงจังไม่ใช่ไม่ได้คิดกัน คุณเข้าใจมัย เขาว่าประชาชนต้องไปขอเกียรติยศเกียรติศักดิ์ ผมว่าไม่ต้องขอคนที่มียศเกียรติเขาไม่ขอเกียรติ แต่บ้านเมืองเวลานี้ คนอยากมียศเกียรติต้องขอเกียรติ กระทั่งพระจะเป็นราชาคณะก็ต้องเขียนบอกด้วยว่า มีผลงานอะไรบ้าง นั้นน้า ถ้าคุณเห็นเขาเป็นคนมีคุณงามความดีคุณก็เอาเกียรติไปให้เขา

รัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลที่ไม่มีเกียรติ มีนายกรัฐมนตรีซึ่งมีปากเอาไว้กินข้าวอย่างเดียว ผลงานดีชั่วไม่มีเลย แต่ถ้าเขาเกิดมีรัฐมนตรี หรือมี ใครมี ดวงตาเห็นธรรม ขึ้น เห็นว่าเรื่องสำคัญเขาก็ต้องทำอะไร หมายความว่าเขาต้องทำอะไรในนามประชาชน หากรัฐบาลสนใจเสียงมหา

ชนเขาก็ต้องทราบว่ คนไทยได้เล็งเห็นคุณงามความดี
ของคุณคลสำคัญ ขณะเดียวกันก็ต้องทำตามมติมหาชน แต่
รัฐบาลที่โง่ก็มุ่งประโยชน์ความอยู่รอดของตนเอง

— ในฐานะที่ท่านปรึคือเป็นรัฐบุรุษอาวุโส อาจารย์
คิดว่ารัฐบาลจำเป็นต้องแสดงบทบาทอย่างไร

ครับ ถ้าเป็นรัฐบาลที่แสดงบทบาทเป็นประชา
ธิปไตยก็ต้องถือว่าท่านเป็นผู้นำประชาธิปไตยมาให้ แต่
รัฐบาลไม่ได้สนใจประชาธิปไตย คุณเห็นหรือเปล่ายก
ตัวอย่างอนุสาวรีย์ ที่ หน้ารัฐสภาเป็นพระบรมรูปรัชกาลที่
๑ ก็สมควรละ แต่ควรมีรูปท่านปรึด้วย มีรูปเจ้าคุณพหล
ด้วยอย่างน้อย ๆ ไม่เสียหายเลยทำไมไม่ทำ เอาแต่กลัว
ควรมีรูปท่านปรึกับเจ้าคุณพหลเขาไม่ยอมทำ เพราะ
อะไร เพราะลึก ๆ เขาไม่เชื่อเรื่องประชาธิปไตย รัฐบาล
นี้โดยเฉพาะรัฐบาลเงาที่อยู่ข้างหลัง เพราะฉะนั้นยากที่
เขาจะให้เกียรติยศท่าน ในฐานะที่ท่านนำประชาธิปไตย
มาให้ได้ ถ้าท่านสนใจประชาธิปไตยก็ต้องยอมรับว่าสง
ครามโลกครั้งที่สองท่านเป็นผู้กอบกู้เอกราชของชาติ ท่าน
เป็นผู้ต่อสู้มาเพื่อเอกราชอันสมบูรณ์ ท่านเป็นผู้วางเค้า
โครงเศรษฐกิจ เป็นผู้ก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย เกิด
สภาพัฒนาเศรษฐกิจ เกิดพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นก่อ
ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอะไรต่าง ๆ เยอะแยะ

นี่พูดเฉพาะหลัก ๆ อย่างกรณีสวรรคตนั้นก็ไม่มี
ใครกล่าวหาท่านได้เพราะทุกศาลสืบว่าแล้วว่าท่านบริสุทธิ์
ฉะนั้นมันมีอยู่ประเด็นเดียวว่า รัฐบาลต้องการประชาธิปไตย

ไทยหรือเปล่าเขาต้องการเพียงรูปแบบเนื้อหาสาระ ไม่สนใจ แม้กระทั่งพรรคหลายพรรคที่ประชาชนเลือก เขาก็เลือกเข้ามาเพราะกำลังเงิน กำลังหวานกำลังช่อ ไม่ได้เข้ามาเพราะราชนิรภัยอย่างจริง ๆ จัง ๆ บางพรรคแค่บอกเค้าไม่ร่วมกับพรรคเผด็จการเค้าก็ร่วม บางพรรคบอกไม่แก้รัฐธรรมนูญพอแก้เข้าจริง ๆ ก็ทำเสียงอ่อย มีข้อมูลใหม่มีอะไรมีสิ่งเหล่านี้เป็นการพูด เพื่อปฏิเสธพื้นฐานประชาธิปไตย แต่ท่านปรีดีนะท่านต้องการจะเปลี่ยนสังคมไทยจากการเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้มาเป็นราษฎร ประเทศชาติเป็นของประชาชน ประชาชนต้องเป็นเจ้าของแผ่นดิน แต่เวลานี้มีชนบางชนบางกลุ่มที่อ้างพระปรมาภิไธย มีอำนาจแผ่เร้น ที่จะกดเอาราษฎรเป็นหุ่นเชิด

ความจริงมันอยู่ตรงนั้น รัฐบาลเป็นเพียงเงาของมันตัวจริงอยู่ข้างหลัง คุณเห็นไหมเขาต้องการอะไร อนุสาวรีย์จอมพลสฤษดิ์ แต่อนุสาวรีย์อาจารย์ปรีดีเขาไม่ต้องการ เพราะอะไร อาจารย์ปรีดีนั้นเป็นสัญลักษณ์ของราษฎร เป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตย จอมพลสฤษดิ์เป็นสัญลักษณ์ของความโกงกิน เป็นสัญลักษณ์ของเผด็จการ เป็นสัญลักษณ์ของทหาร เป็นใหญ่เหนือราษฎร เขาต้องการยกย่องอย่าง

—เรื่องอนุสาวรีย์ ถ้ารัฐบาลไม่จัดสร้าง แล้วประชาชนคิดที่จะจัดสร้างหรือไม่

อ้อ แนนอน เราจะสร้างตบหน้ารัฐบาล รัฐบาลเขาก็ไม่เคยสร้างอนุสาวรีย์ต่าง ๆ อนุสาวรีย์รัชกาลที่

๖ รัฐบาลก็ไม่ได้สร้าง ข้าราชการบริพาร เป็นคนสร้าง
 อนุสาวรีย์รัชกาลที่ ๕ รัฐบาลก็ไม่ได้สร้าง ราษฎรสร้าง
 ถวาย อนุสาวรีย์รัชกาลที่ ๑ ก็ร่วมกันสร้างระหว่างรัฐบาล
 กับราษฎร ที่ปัญหาว่าถ้ารัฐบาลจะทำเราก็จะร่วม ถ้ารัฐ
 บาลไม่ทำ ราษฎรทำเองและผมเชื่อว่าราษฎรส่วนใหญ่
 เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีอนุสาวรีย์ และอนุสาวรีย์ที่พวกเรา
 ก็ต้องคิดให้รอบคอบ เพราะเราไม่ต้องการอนุสาวรีย์อิฐปูน
 ทั่วไปอยู่เกลื่อน อนุสาวรีย์นั้นต้องมีความหมายในทางรับใช้
 ราษฎร ในทางสติปัญญา ในการเพิ่มพูนความรู้เรื่องประ
 ชาติปไทย ในเรื่องสัจจะ ในเรื่องความยุติธรรม
 นั่นเอง เพิ่งมาคลี่คลายเมื่อสามปีมานี้เอง เห็นมั๊ยผมเข้า
 ใจท่านผิดไปตง ๓๐ ปี ที่คลี่คลายเพราะผมศึกษามาก อาศัย
 ที่ศึกษาติดตามแล้วยอมรับเปลี่ยนทัศนคติ ยอมรับว่า
 เราต้องเปลี่ยน แล้วพูดอย่างเห็นแก่ตัวที่สุดผมเองถกรังแก
 มา ๖ ตุลาคมนี้แก่ก็รังแกผม ผมถึงมารู้ข้อชนชั้นปกครอง
 มันเล่นสกปรกกันอย่างนี้ ตัวผมเอง อาจารย์ป่วยถกรังแก
 มาถูกบ้ายใส่ ของเรานี้โดนน้อยกว่าท่านปรีดี ผมโดน
 เพียงไปอยู่ต่างประเทศแค่สองปี ท่านอยู่ถึง ๓๔ ปี ท่านซัพ
 เพลอร์มากกว่าเราเยอะแยะ ขณะเดียวกันท่านยิ่งใหญ่กว่า
 เราเยอะ นี่ผมถึงเข้าใจ ฉะนั้นผมเห็นว่าภาระหน้าที่ของผม
 จะต้องพยายามเขียนหนังสือเรื่องปรีดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก ผมจะ
 เขียนชี้ให้เห็นว่าผมเข้าใจท่านผิดเป็นระยะ ๆ แล้วผม
 เปลี่ยนทัศนคติได้อย่างไร จะเขียนตามความเป็นจริง
 - อาจารย์ได้คุยกับคนรุ่นท่านปรีดีหรือเปล่า

ผมรู้จักคุณรุ่นท่านปรีดีเขอะเขอะเลย ที่ผมนำ
 เจ็บใจถือว่า ผมควรกระจำเริญเรื่อง ในเรื่องพวกนี้ได้ แต่
 ผมมีความทฐิในตนเอง ไม่สับไม่เสาะกับท่านพวกนี้
 ครั้งแรกที่ผมเขียนหนังสือเล่นงานท่านปรีดีครั้งแรก ตอน
 นั้นคุณดิเรก ชัยนาม ยังอยู่ คุณดิเรกนี้รักผมเหมือนลูก
 หลานในไส้ ท่านชอบกับพ่อผมมาก ท่านเป็นมอขาวของ
 ท่านปรีดี เมื่อผมเขียนตอนนั้นผมเขียนวิจารณ์เรื่องเดอะ
 เดวิดดิสคัส ที่มาแปลเป็นไทยว่ากังจกรบีสาจ จำไม่ได้
 ว่าปีไหน ๒๕๐๘ หรือ ๒๕๐๙ คุณดิเรกโกรธผมมากเลย
 ถือว่าผมไม่ได้ให้ความเป็นธรรมกับท่านปรีดี

ผมก็ยอมรับว่าผมไม่ได้ถาม ท่านเหล่านั้นก็
 ความเชื่อเดิมมีอยู่แล้วว่าท่านมัวหมอง ผมเขียนประณาม
 ท่าน และเป็นเหตุให้ท่านต้องโกรธผม แต่ท่านก็ดี คน
 อย่างรุ่นท่านปรีดี รู้จักกับผมหลายต่อหลายคนรักกับผม
 ชอบกับผม แต่ท่านไม่เคยมาซักไซ้ผมเลย อย่างอาจารย์
ป๋วยนั้นะ จะไม่บอกว่าสัญลักษณ์นะท่านปรีดีท่านคืออย่างนี้
อย่าง อาจารย์ป๋วยท่านเพียงแต่บอกว่าท่านเชื่อว่าท่าน
ปรีดีบริสุทธิ์แล้วท่านพูดกับผมว่า คุณสัญลักษณ์จะคิดยังงี้ก็
แล้วแต่ แต่ผมเคารพความคิดคุณสัญลักษณ์ แล้วหลายต่อ
หลายคนก็บอก เขาเคารพในความคิดของผม ไม่เคยมา
บอกว่าสัญลักษณ์ผิดนะ ท่านปรีดีถุกนะอะไรอย่างนั้นอย่าง
ผมต้องให้เกียรติในความคิดคนพวกนี้

คุณรุ่น ๆ อาจารย์ปรีดีนี้ ไม่เคยมาชักนำให้ผม
 เปลี่ยน ที่ผมเปลี่ยนนี้ผมเปลี่ยนเอง เปลี่ยนโดยไม่มีใคร

มาชักจูงให้เปลี่ยน เปลี่ยนเพราะว่าได้รู้ได้เห็นมากขึ้น มีหลักฐานมากขึ้น รู้ฉ้อฉลกลโกงของชนชั้นปกครองมากขึ้น ก็โดนมาเอง ใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อให้เสียชื่อเสียง เวลานั้นนะ ๒๕๑๕ คนจำนวนไม่น้อยก็เชื่อว่าผมเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ว่าพวกคอมมิวนิสต์ก็หาว่าผมเป็น ซีไอเอ. ผมว่าอื้อเฟื่องรู้อยู่ ความฉ้อฉลของคนพวกนี้ เพราะฉะนั้น ผมก็ต้องตอบโต้อิทธิพลเหล่านั้น แต่ผมจะไม่ใช้วิธีฉ้อฉลตอบโต้ ซึ่งอันนั้นท่านปรีดีก็ไม่เคยใช้วิธีฉ้อฉลตอบโต้ท่าน ใช้สัจจะตอบโต้ทุกเรื่องท่านชนศาล ให้ศาลเป็นผู้ตัดสิน แล้วก็เป็นภาระหน้าที่ของผม ที่จะเขียนออกมาตีแผ่ให้ได้ ว่าผลสุดท้ายท่านเป็นผู้บริสุทธิ์

— แล้วอย่างเรื่องเค้า โคร่ง เศรษฐกิจ ของ ท่าน ปรีดี อาจารย์ได้ศึกษาหรือเปล่า

ก็ศึกษา เค้าโคร่งเศรษฐกิจนั้นคุณต้องมองย้อนกลับไปมันตั้งห้าสิบปีแล้ว แล้วเวลานั้นท่านอายุสามสิบกว่า คนอายุเท่านั้นคิดได้ขนาดนั้นผมว่าเป็นอัจฉริยะ ผมยอมรับว่าที่แรกอ่านผมไม่เห็นด้วยกับ ท่าน เพราะว่าเจตคติเราต่างกัน เพราะว่าผมไม่เคยสัมผัสกับความยากไร้อย่าง

— ตอบบทบาทของนักศึกษาปัญญาชนต่อกรณีแสดงออกมาเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

ผมว่านักศึกษาปัญญาชนก็ทำถูกต้องนะ คุณจะเห็นได้เลยธรรมชาติเค้าจะจัดงานตลอด ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน รวมค่าแรงเค้าก็จัดงานมาแล้ว แล้วเวลานั้นนักศึกษาทาง

๕ สถาบันรวมตัวกันเพื่อที่จะบอกให้รัฐบาลทำอะไร ถ้าไม่
 ทำเขาก็ต้องทำอะไรเอง นักศึกษาผมยังมีความหวังกับคน
 รุ่นใหม่นี้เขาต้องการความเป็นประชาธิปไตยทั้ง ๆ ที่ไม่รู้
 จักกันดีเท่าไร พวกเขาก็ดมมาทำนปรีดีไม่อยู่แล้วแต่พวก
 ยังได้เปรียบผม เพราะว่าเขาไม่ได้เติบโตมาในบรรยากาศ
 ที่ถูกรอบง้ออย่างผม เขาเกิดมาเมื่อสฤษดิ์ตกอำนาจไป
 แล้วด้วยซ้ำ ความจริงเริ่มปรากฏมาแล้วด้วย เด็กยังได้
 เปรียบข้อได้รู้จักทำนปรีดีในด้านที่ถูกต้อง แต่ที่น่าเจ็บใจ
 ก็คนรุ่นผมที่เป็นใหญ่อยู่ในบ้านในเมืองเวลานี้

— เปรียบเทียบกรณีกับอาจารย์ป่วย

อาจารย์ป่วยนั้นท่านเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม
 จริงอยู่ท่านไม่ได้บริหารประเทศระดับอาจารย์ปรีดี เพราะ
 ว่าโอกาสไม่ได้เปิดให้ท่านบริหารประเทศระดับนั้น ขณะ
 เดียวกันท่านก็ไม่มีเรื่องที่จะไปโจมตีท่านได้เลย อย่างน้อย
 อาจารย์ปรีดียังโจมตีได้เรื่องกรณีสวรรคตอะไรต่างๆ แต่
 นี้ไม่มีอะไรโจมตีท่านเลย แต่แม้กระนั้นกับกันกันหาว่าจะ
 เอาปรีดีมาเป็นประธานาธิบดีบ้างอะไรบ้าง มันเป็นเรื่อง
 โง่เขลาต่อแหล่ทั้งนั้น แล้วเรื่องโกหกต่อแหล่เหล่านั้นมันหมด
 ไปทุกที แต่คนที่โกหกต่อแหล่เหล่านั้นยังเป็นใหญ่อยู่ ท้าย
 ไปก็มพบพวกเป็นแก่งขบวนการ ขบวนการโกหกต่อแหล่
 หาว่าธรรมศาสตร์มีอุโมงค์มีอาวุธ หาว่าญวนเข้ามาอยู่ใน
 ธรรมศาสตร์ทั้ง ทกวันนก็ยอมรับแล้วว่าไม่เป็นความจริง
 แต่คนสร้างข่าวยังเห็นหน้าอยู่ติดต่อกับ อำนาจ ทหาร

เข้ามาคุมรัฐสภา เข้ามาอะไรต่างๆ เป็นที่ยอมรับในสังคม
มีเงิน

- จะมีการเคลื่อนไหวเรื่องอาจารย์ป่วยหรือเปล่า

ผมว่าเราควรเคลื่อนไหวเป็นประเด็น ๆ ตอนนั้น
เราควรเคลื่อนไหวเรื่องอาจารย์ปรีดี แล้วอีกอย่างตอนนั้นอา
จารย์ป่วยยังอยู่ที่เคลื่อนไหวลำบาก เป็นที่ลำบากใจ แล้ว
อีกอย่างเราไม่เชื่อเรื่องวีรบุรุษมหาบุรุษมาควรเรียกร้อง
เรื่องความเป็นธรรม อย่างกรณีอาจารย์ป่วยรู้สึกจะเป็นที่
ยอมรับกันทั่วไปแล้ว

- หมาเหิงว่าถ้าอาจารย์ป่วยจะกลับมาเมืองไทยก็ไม่
มีปัญหา

อ้อ!แน่นอนครับ ผิดกับท่านปรีดี อาจารย์ป่วย
กลับมาในรัฐบาลเค้าไม่ทำอะไรแน่ แต่ถ้าท่านปรีดีกลับมา
เค้าทำแน่

- อย่างเรื่องถอนสัญชาติอาจารย์ปรีดี

ถอนได้ยังไง ถอนไม่ได้ อย่างคุณเป็นคนไทย
ใครมาถอนสัญชาติคุณได้ พื้นฐานกฎหมายทุกฉบับ
ปฎิญาสาทุก สัทธินุษยชนไม่เคยมีการถอนสัญชาติ
ท่านปรีดี ก็มีรัฐธรรมนูญบ้าง ใจ ๆ ไอ้พวกปากหมาอะไร
พวกนี้ จะไม่ให้หนังสือเดินทางท่าน ท่านฟ้องก็ต้องให้
หนังสือเดินทางท่านจะไม่ให้บ้านาญท่าน ท่านก็ฟ้องเรียก
บ้านาญ ๒๑ ปีไม่ให้ท่าน ท่านเรียกคืนได้หมด แล้วก็
ต้องให้บ้านาญท่านตลอดเวลาทุกเดือนท่านต้องรับ บ้านาญ

ที่ปารีส แต่ก็ไม่มากอะไร อดีตผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
เดือนละ ๕,๐๐๐ บาท เดียวนครใหญ่โรงเรียนประชาบาล
ก็ได้ ๕,๐๐๐ บาท

— เรื่องเสรีไทยที่ชอ์กัจด์ พรางกูร ที่ถูกส่งไปเมือง
จีนแล้วอาจารย์เสนีย์ ปราโมชบอกไม่รู้จัก

เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่อาจารย์ปรีด
ส่งไปเมืองจีนจริง เรื่องมันซับซ้อนมาก ถ้ามาพูดตอน
นั้นจะไขว้เขวมีคนสงสัยว่าจีนจะแอบฆ่าอะไรต่าง ๆ แต่
อันนั้นก็พิสูจน์ไม่ได้ พูดกันไปก็ทะเลาะกันเปล่า ๆ แต่ที่
ท่านไปตายประเทศจีน ที่จริงเรื่องนี้พูดกันตรงไปตรงมา
แล้วเขาไม่มีเอกสารเปิดเผย แล้วคนนั้นเขายังอยู่ เป็น
ใหญ่เป็นโต เป็นหัวหน้าพรรคใหญ่เวลานั้น ท่านปรีดคิด
ต่อให้เขาไปคนแรก ที่เขาอ้างว่าเขารักชาติแต่เขาไม่ไป
ที่ให้เขาไปเพราะมันมีประโยชน์ เพราะหัวหน้าเสรีไทยใน
อเมริกาเป็นหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เขาอ้างว่ารัก
ชาติ แต่เขารักชาติโดยทำเฉพาะสิ่งที่เขาจะได้หน้า นั่น
เสี่ยงชีวิต คุณกัจด์แก่ไป แก่เป็นคนใจนักเลงมีวิชา
ความรู้ไม่น้อยกว่ากัจด์ แก่ก็เสียสละไปแล้วไปก็ไม่ใช่ว่า
ไปง่าย ไปส่งกันที่หนองคายข้ามไปเมืองลาว จากลาว
ข้ามไปไซ่ง่อน จากไซ่ง่อนถึงจะทะลุเข้าไปทางฮานอย
ต้องหาทางเข้าเมืองจีนเอง เรื่องมันมหัศจรรย์

— แล้วที่อาจารย์เสนีย์บอกว่าคุณกัจด์ไม่ได้เป็นเสรี
ไทย

คุณเสนีย์คุณไปเชื่อแก่ได้แก่ละอะ ๆ หลง ๆ คุณ
 เสนีย์นะคุณต้องเข้าใจวิธีทำงานของคุณเสนีย์นะล่าช้า คุณ
 เสนีย์แกก็ยอมรับแก่เสียใจมากที่คุณกำลังจะต้องไปตาย ถ้า
 คุณจำได้แก่เคยพูดปาฐกถา เมื่อแก่กลับจากอเมริกา ที่จุฬ
 ลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมเป็นคนเอามาพิมพ์เอง ตอนนั้น
 ผมเป็นเด็กนักเรียน ม. ๘ อาจารย์เสนีย์ยังยอมรับว่าคุณ
 กำลังเป็นคนสำคัญ และการตายของคุณกำลังจะต้องไม่
 ให้สูญเสียไป คือต้องรักเลือดเสรีไทยเอาไว้ เป็นความ
 ผิดของคุณเสนีย์ที่ทำงานช้า ถ้าเป็นน้องของแก่เองคง
 กระฉับกระเฉงมากกว่านี้ เห็นเป็นคนอื่น คุณกำลังก็
 เลยต้องตายไป คุณเสนีย์เป็นคนสำคัญของเสรีไทย แต่
 ทุนแก่สำคัญมากเกินไป แก่หลงตัวเกินไป พดอะไร
 ละอะ ๆ เทอะ ๆ อย่างแก่สัมภาษณ์ลงไทยแลนด์นี่ละอะที่
 เดียว เรื่องอาจารย์เสนีย์ที่คุณไปถามเสรีไทยรุ่นนั้น สมัย
 ที่คุณเสนีย์เบ้นทูตอยู่ ท่านไม่มีความเป็นผู้นำเลย คุณไป
 ถามใครก็ได้ในประชาธิปไตยสมัยที่เป็นหัวหน้าพรรค ไม่
 มีความเป็นผู้นำพรรคประชาธิปไตยแตกเป็นเสี่ยง ๆ เพราะ
 คุณเสนีย์ ไม่จึ้นคุณบุญเท่งไม่ไปอยู่กิจสังคม

— อาจารย์ปรีดีมีเอกสารใหม่ ๆ ส่งมาให้แสดงว่าอา
 จารย์ยังไม่หยุดงานกันควา

โอ้ยท่านยังกันควาอยู่ตลอดเวลา ท่านศึกษากัน
 คว้าเรื่องอดีตนี้ เรื่องรัชกาลที่ ๓ เรื่องกรุงศรีอยุธยา
 นครวัด นครธม เรื่องอะไรต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ท่าน

อ่านหมด หนังสือพิมพ์สยามใหม่ของคุณท่านก็อ่าน หนังสือ
 ผู้หญิงอะไรต่าง ๆ ท่านเป็นคนที่ดีตามข่าวตลอดเวลา
 ที่แปลก็ของท่านอายุ ๘๓ ไม่มีเลขานการส่วนตัว อ่านหนังสือ
 จากเมืองไทยนี้เดือนหนึ่งท่านเสียเงินประมาณ ๒,๐๐๐
 บาทเฉพาะหนังสือที่ส่งจากเมืองไทย ผมยังมองไม่เห็นว่
 รัฐบาลไหนทำอย่างนี้ในเมืองไทย พวกรัฐมนตรี
อ่านหนังสือชนกไหน หนังสืออะไรหนังสือที่ผมเขียนยังไม่
อ่านกันเลย

— งานเขียนของอาจารย์ปรีดีที่เป็นฉบับใหม่

มีครบตอนกำลังรวมนิพนธ์ของท่านอยู่
 เข้าใจว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์ งานฉลอง
 ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี ถ้าพิมพ์ไม่หมดโครงการปรีดีก็สังคม
 ไทยก็จะจัดพิมพ์เหลือ จัดเป็นหมวดเป็นหมงานบาง
 อย่างก็ล้าสมัยไปแล้ว บางอย่างก็เป็นประโยชน์มากทาง
 วิชาการ บางอย่างเป็นเครื่องเตือนสติ ให้คนรักชาติรัก
 ประชาธิปไตย ถือเป็นจุดยืนของท่านอย่างนี้

— ตอนที่อาจารย์ขอมาท่านปรีดี อาจารย์ไปที่ฝรั่งเศส
 เสด็จหรือเปล่า

ผมเขียนจดหมายไปขอมา ท่านก็อดเหมือนกัน
 ท่านก็เขียนจดหมายมาขอมาผมเหมือนกัน ท่านบอก
 ท่านก็ล่วงเกินผมมา ท่านก็ผิดเหมือนกัน ผมถึงว่าท่านเป็น
 คนยิ่งใหญ่มา เราเป็นเด็กกราวลูกครับ ลูกคนโตท่านยัง
 แก่กว่าผมเลย ท่านก็ยังเขียนจดหมายมาขอมา ท่านก็ยก
 ข้องผม ผมไปฝรั่งเศสก็ไปเยี่ยมท่านก็ไปคุยกัน ท่านก็

เสียงข้าวทุกวัน

— เขียนจดหมายไปนานหรือยัง

๓ บิมาณเอง

— อาจารย์จะฝากอะไรถึงคนรุ่นใหม่ เกี่ยวกับอาจารย์ปรีดี

ฝากก็ฝากถึงการสืบทอดเจตนารมณ์ของท่านรับใช้ชาติราษฎร เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย และต้องศึกษาท่านเป็นแบบอย่าง ไม่โกง ไม่กินสุจริตยติธรรม นึกถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนที่ยากไร้ การสร้างอนาสาวรีย์ก็ดี การจะทำอะไรเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่าน อย่างนี้ทำเพื่อท่าน แต่ว่าทำเพื่อเอาธรรมะมาชนะธรรม ถ้าทำอย่างนั้นได้ฝ่ายประชาธิปไตย ฝ่ายราษฎรจะได้มีชัยชนะเหนือฝ่ายเผด็จการ

— อยากให้อาจารย์พูดถึงเรื่องกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ตามที่อาจารย์ได้คุยกับอาจารย์ปรีดี

กรณีมันเรื่องใหญ่นะ คุณกล้าเขียนหรือ ตามที่จริงผมไปคุยกับท่านผมไปเล่นงานท่าน ผมถามว่าเรื่องนี้อาจารย์พลาดไหม้ย ท่านยอมรับว่าท่านพลาด พลาดตรงไหน เพราะว่า ไม่ว่าตาสี ตาสา ตามา ตาอิน มีวิสามันมฺมรณกรรมเกิดขึ้น หมายความว่าไม่ได้ตายตามปกติ เจ้าพนักงานของรัฐก็ต้องชันสูตรศพ แต่กรณีนี้ไม่มีการชันสูตรศพ นี่เป็นเพราะว่า ตำรวจไม่ได้รายงานให้ท่านทราบ

— หมายความว่าจริง ๆ แล้วอาจารย์ปรีดีก็อยากขึ้น
สูตรพระศุภไชใหม่

อธิบดีกรมตำรวจบอก ใครที่เป็นคนสั่งทำอย่าง
นี้ต้องจับขัง แล้วเอาให้ได้ทำไมถึงทำอย่างนั้น ให้แยก
ห้องขังทีละคน หลวงอดุล (พลตำรวจเอก อดุล อดุลเดช
จรัส) เสนออย่างนี้ หลวงอดุลตอนนั้นเป็นผู้บัญชาการ
ทหารบก รัฐมนตรีมหาดไทยเห็นอย่างนั้น อธิบดีกรมตำ
รวจเห็นอย่างนั้น แต่นายกฯบอกไม่ได้

ก็เลยออกมาเป็นแบบนี้

— อาจารย์ปรีดีได้พูดหรือไม่ว่ากรณีไม่ใช่เป็น เรื่อง
ที่ปลงพระชนม์เอง

ท่านไม่ได้พูด ท่านพูดแต่สิ่งที่เห็นแฟก มัน
เป็นได้ ๓ อย่างใช่ไหม หนึ่งลอบปลงพระชนม์ สอง
อุบัติเหตุ สามปลงพระชนม์เอง

— อย่างกรณีที่ท่านฟ้องพวก ที่กล่าวหาอาจารย์ปรีดี
นั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอะไร

ส่วนใหญ่ก็กลัวว่าลอบปลงพระชนม์ เป็น
 คนวางแผนให้มีการลอบปลงพระชนม์ ท่านฟ้องกษณะทุก
 ที่

— แล้วอาจารย์มีหลักฐานเกี่ยวกับสำเนาคำฟ้องไหม

อ้อ! มีเยอะแยะ ผมมีเยอะ แต่มันไม่ใช่เรื่อง
 อย่างเดียวกัน มันไม่ใช่เรื่องสำเนาฟ้องอย่างเดียวกัน ถ้าคุณ
 สนใจคุณต้องศึกษาว่าเมื่อคดีขึ้นศาลครั้งแรกอธิบดีกรมอัย
 การลาออกตั้งไม่รักคนเพราะไม่ยอมทำเรื่องนั้น เพราะมัน
 ผิดกระบวนการยุติธรรมการขึ้นศาล แล้วเมื่อขึ้นศาลไป
 มันมีผู้พิพากษาคณะหนึ่งตัดสินคดีแย้ง ตอนนั้นก็ยังมีชีวิตอยู่
 ขอหลวงอะไรก็ไม่รู้ คุณน่าจะไปสัมภาษณ์ท่าน ถามคุณ
 ทวดได้เลย แต่คำพิพากษานั้นไม่มีใครพิมพ์ จนเมื่อเร็ว ๆ
 นี้ลงมการพิมพ์กัน

— แยกเรื่องกรณีสวรรคตนี้หรือ

ใช่ ตัดสินไม่ควรประหารชีวิต สามคนนั้นถูก
ประหารชีวิต ทั้งสามคนเป็นกบฏ

— สามคนที่ถูกประหารนี้ อาจารย์พูดถึงหรือ
 เปล่า

พูดซิ ท่านว่าทั้งสามคนเป็นกบฏ

— หมายความว่าคดีนี้ยังมีอยู่ไหม

มันมีคดีสำหรับคนที่ต้องการใหม่ด มันสว่าง

สำหรับคนที่เห็นแสงสว่าง เพราะว่าคุณประสงก์ถูกจอม
 พลป. ฟีบูลสงคราม เขียนประวัติพ่อเขา เขาเขียนไว้ชัด

เลข ว่าพ่อเขามารู้อยู่ภายหลังว่าคนสามคนในบริษัท

— กรณีสวรรคต เป็นเรื่องที่ประชาชนยังติดใจ

สงสัยอยู่ อยากให้อาจารย์ พุดให้กระจ่าง

พุดกระจ่างไม่ได้ผมไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์

— หมายถึงว่าจากคำพุดของอาจารย์ปรีดี

พุดไม่ได้เพราะมันกระเทือนท่านปรีดี ไม่ได้พุด
ท่านเอาหลักฐานมาให้ผมดูปรากฏว่าลอร์ดหลุย เม้าแบท
แต่เนิ่นเต่อนว่า

ท่านปรีดีไม่เกี่ยวข้องกับกรณีนี้ จะได้โหล
ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บ้านเมืองจะได้เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน มิฉะนั้นแล้วนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามจะเอา
อันนั้นมาทำลายได้ นี่เป็นหลักฐานที่ลอร์ดหลุย เม้าแบทแต่
นพ และผมได้เห็นเอกสารนั้น เขาเปิดเผยกันแล้วที่
อังกฤษ ในเมืองไทยก็มี ไม่มีใครกล้าเอามาขึ้นกัน

— เรื่องเสรีไทย อาจารย์ปรีดีกับอาจารย์เสนาะมีบทบาทอย่างไร

คุณต้องเข้าใจนะว่าเสนียะเป็นประเด็นเล็กมาก
ในขบวนการเสรีไทยทั้งหมด วิธจะดูว่าคุณต้องถามทรรุ่น
นั้นดู อาจารย์เสนียะนั้นเกินกว่าแก่ใหญ่ตลอดเวลา ข้อเสีย
ของเสนียะ แก่สอบได้ ๑ เป็นนักเรียนอังกฤษ แก่เลขนี้
ว่าแก่หนึ่งตลอดเวลา ความจริงแก่เล็กมากในขบวนการ

เสรีไทย คุณอย่าเชื่อผมคุณไปถามนักเรียนอเมริกาเวลานั้นทั้งหมด ไม่มีใครเขาคารพนับถือชอบพอเสนีย์ คุณอ่านหนังสือที่พระพิศาลสุขุมวิทเขียน หลังสงครามแล้วไปติดต่อกับอเมริกาต่าง ๆ ก็ชัดเจนว่าไม่ได้ติดต่อด้านเสนีย์เลย ติดต่อกับอเมริกาโดยตรง เพราะฉะนั้นเสนีย์นั้นแก้มทบบาทไม่ใช่แก้ไม่มีบุญคุณ แก้มีแต่บทบบาทและบุญคุณแก่น้อยมาก แต่แก้ดีกว่าแก้ยิ่งใหญ่ คุณลองนึกดูว่าแก้ยิ่งใหญ่เท่าท่านปรีดีหรือไม่ ถ้าไม่มีอาจารย์ปรีดีทำสำเร็จได้หรือไม่ ทำไม่ได้ ท่านปรีดีเวลานั้นท่านเป็นผู้สำเร็จด้วย สำคัญเหลือเกิน ท่านติดต่อกับอังกฤษ อเมริกาโดยตรง เสนีย์เข้ามาเกยวน้อย แล้วถ้าเสนีย์ทำดี ๆ แล้วคุณกำจัดพรางกูรจะไม่ตายแต่คุณเสนีย์สนใจแต่ตัวเอง ลองไปถามนักเรียนไทยดู กระทั่งเอกสิทธิ์เรื่องเหล่านี้เรื่องอะไรแก้ยังไม่ยอมให้นักเรียนแก้เอาของแก้ไว้อย่าง แก่เป็นคนซึ่งแคบเป็นคนที่ไม่ กว้างเลย และเป็นคนที่ไม่มีเวลาให้กับคนอื่น

— ภาพที่ออกมาในขบวนการเสรีไทย อาจารย์เสนีย์จะเด่นมาก

อ้าว ธรรมดาที่คุณเรียนที่เค้าจะต้องยกย่องเสนีย์เรื่องเสรีไทย การเปลี่ยนแปลงนั้นก็ไปยกย่องเจ้าคุณพลพระยามโน เขาพยายามลบท่านออกจากประวัติศาสตร์เพราะอะไร เพราะประวัติศาสตร์ไทยเป็นประวัติศาสตร์ของธรรม หลวงประดิษฐไกรอยู่ฝ่ายธรรมะ ผมเองก็เติบโตมาด้วยการเกลียดหลวงประดิษฐ เพราะว่าประวัติ

ศาสตราจารย์ไทย มอมเมา ให้เห็นว่า ประชาธิปไตย เป็นของ เลว
 ราชาธิปไตย เป็นของ ดี หลวงประดิษฐ ท่านอยู่ฝ่าย ประชา
 ธิปไตย คุณเสนีย์ อยู่ฝ่าย ราชาธิปไตย เขา เป็น หม่อม
 ราชวงศ์ ประชาธิปัตย์ ก็อยู่ฝ่าย ราชาธิปไตย ไม่ได้ อยู่ฝ่าย
 ประชาธิปไตย แล้ว เวลา ทั้งหมด ไอ้ สัพพรคน ทหาร
 อะไร นี่ มี แนวโน้ม ที่จะ กลับ ไปหา ราชาธิปไตย

ดู วัฏจักร ของ โรงเรียน แม่ แต่ ระบบ หนังสือ สอพิมพ์ ก็
 ปกครอง ระบบ ราชาธิปไตย ทั้ง นั้น ข้าง บน ส่ง ลง มา มี พัง
 เสี่ยง ผุน ย่อย หรือ เปลา หลวง ประดิษฐ์ แก่ ต้องการ อีก อย่าง
 หนึ่ง ครั้น เพราะ ฉะนั้น เขาก็ ไม่ ยาก มี คน อย่าง แก่ ประเด็น
 มัน อยู่ ตรง นี้ คือ เขา ต้องการ จะ ลบ ออกจาก ประวัติศาสตร์
 อะไร ที่ เขา ปฏิเสธ ไม่ได้ ก็ บอก ว่า นิติ เดียว การ แก่ สันธิ สัญญา
 สิทธิ สภา นอก อาณา เขต ครึ่ง สุด ท้าย ท่าน เป็น คน ทำ แต่
 ไป ยก ย่อง ฟราส ชิส มบี้ แซ บี้ แซ ต่อ ด้าน ประเทศ ไทย อย่าง
 หนัก เลย ต่อ ด้าน ครึ่ง สุด ท้าย ไม่ ให้ มี ประชาธิปไตย เสนอ พระ
 ปกเกล้า แล้ว เรา ก็ เชอ ฟรัง แล้ว เมื่อ สมัย หลวง ประดิษฐ์ ที่
 ท่าน เล่า ให้ ฟัง ท่าน ร่าง กฎหมาย ขัด ผล ประโยชน์ อเมริกัน
 บี้ แซ ไว้ ได้ ใน ฐานะ ที่ ปรี กษา ระหว่ง ประเทศ แล้ว เรา ก็ ยก
 ย่อง มี ถิ่น นก กล้วยาณ ไมตรี บี้ แซ อยู่ ข้าง กระ ทรวง ต่าง ประ
 เทศ เรา ช่วย ยก ย่อง คน เหล่า นั้น เพราะ เขา เป็น ประโยชน์ กับ
 ชน ชน ปกครอง

— เรื่อง ที่ จีน ขอ เข้า มา ปลด อาวุธ ญู่ ปุ่น ใน เมือง ไทย

อัน นั้น จริง ที่ เดียว เพราะ งน ดึง ส่ง กำ จัด ไป เจริง
 เจริง ไค เซก ถึง ต้อง ติด ต่อ กับ อเมริกัน ที่ กำ จัด ถูก ขำ เพราะ

เหตุนี้ ถ้าจนเข้ามาเมืองไทยจะเป็นเกาหลีเหนือ เกาหลีใต้
ตอนนั้นก็ยังอยู่กองพล ๕๓ ก็ยังอยู่ ตอนแรกก็ไม่ยอมตอน
หลังก็รับออกมา นับเป็นบุญคุณสำคัญ แต่ก็พยายามไม่นึก
ถึงกัน ถ้าไม่มีท่านกรณาก็ไม่สำเร็จ

— อยากให้อาจารย์ พูดเรื่อง กรณีสวรรคต ให้ประชา
ชนเข้าใจอาจารย์ปรืดอย่างถูกต้อง

จะเข้าใจอาจารย์ปรืดง่ายนิดเดียว ความมัว
หมองในกรณีสวรรคตนี้ ในฐานะที่เคยถูกกล่าวหาว่าลอบ
ปลงพระชนม์หรือว่าเปิดสงคราม ไม่มีใครรับ มันเป็นไปได้
ไม่ได้ เพราะเรื่องนั้นมีใครกล่าวหาท่าน ท่านฟ้องมาทก
ศาลแล้ว ท่านชนะมาหมด ท่านมีหลักฐานยืนยัน
ชัดเจน ซึ่งศาลยอมไม่เข้าข้างท่านแน่ ๆ ถ้าท่านผิด แต่
ความผิดของท่าน ในกรณีสวรรคต นั้น เป็นเพราะ

— ท่านถูกขอร้องให้ปกป้องหรือ ?

ขอร้อง พระราชชนนีมาขอเองเลยมาขอว่าไม่มี
ใครจะช่วยให้ นอกจากท่านนายกรัฐมนตรี ตอนนั้นท่านปรื
ดกำลังจะคืนดีกับราชวงศ์เพราะคณะราษฎรหาว่า แย่งราช
สมบัติมาจากพวกเจ้า เชิญพระเจ้าอยู่หัวกลับมา เชิญเสด็จ
กรมขุนประจาราษฎร์ออกจากคุก ถวายพระยศกรมขุนคิน

กรมขุนพระราชธรรมาธิบดีเตรียมเป็นผู้สำเร็จราชการในหลวง
 จะเสด็จต่างประเทศอีก ๔ วันข้างหน้ามันเป็นเรื่องที่กำลัง
 จะเกิดขึ้นหมด แล้วมาเกิดเรื่องสวรรคตก็ต้องพยายามช่วย
 กัน ถ้าทำตามประมวลกฎหมายก็ต้องแตกกันอีก ฝ่ายหนึ่ง
 ใช้วิธีนิติศาสตร์ อีกฝ่ายหนึ่งใช้วิธีรัฐศาสตร์ แต่ฝ่ายรัฐ
 ศาสตร์ไปเพื่อจริยศาสตร์

ภาคผนวก

งานเขียนของ ปรีดี พนมยงค์

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ถึง
อัฐยกรรมที่ซานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสคุณูปการอัน
ยิ่งใหญ่ของท่าน ไม่เพียงทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลง
การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาสู่ประชา
ธิปไตย ทำให้ประเทศไทยเป็นเอกราชหลังสงครามโลก
ครั้งที่ ๒ แก้ไขกฎหมายที่ไทยเสียเปรียบต่างประเทศ ตั้ง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งธนาคารชาติ ฯลฯ

บนถนนหนังสือ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์เป็น
บรรณาธิการหนังสือนิติศาสตร์ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปก
ครองงานเขียนที่ตลอดที่สุดของ ฯพณฯ คือ แก้วไครง
เศรษฐกิจและประกาศคณะราษฎรที่แจกจ่ายให้ประชาชน
ทั่วไปเมื่อเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

งานเขียนของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ จัดลำดับ
ได้ดังนี้

บรรณานุกรมงานเขียนของนายปรีดี พนม
ยงค์ เรียงตามหมวด

๑. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕
๒. สงครามโลกครั้งที่สอง และขบวนการ
เสรีไทย
 ๓. ข้อคิดและข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหาสังคมไทย
 - ๓.๑ เรื่องรัฐธรรมนูญ
 - ๓.๒ เรื่องระบบประชาธิปไตย
 - ๓.๓ เรื่องอื่น ๆ
๔. ปรัชญา
๕. กฎหมาย
๖. พระเจ้าช้างเผือก
๗. สำเนาคำฟ้อง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

๑. แก้วไกรงเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ และ
พระบรมราชวินิจฉัย ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
อยู่หัว ถัดจากหนังสือโลกพระศรีอารีย์ของนายปรีดี พนม
ยงค์ โดย พี. ฟิสติเอ (แปลจาก Sous-Development
et Utopia au Siam) แปลโดยไมตรี เค่นอุดม(กรุงเทพฯ
กราฟ ฟิคอาร์ต, ๒๕๑๖) ๑๓๓ น.

๒. “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้ง คณะราษฎร และระบบประชาธิปไตย” จากหนังสือบันทึกนักปฏิวัติไทย รวบรวมโดยวิชัย บำรุงฤทธิ์ (กรุงเทพฯ เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๓) ๕๕ น.

๓. สุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ เรื่อง “คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน” เอกสารงานสัมมนา กิ่งศตวรรษประชาธิปไตย” ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๕, ๑๘ น.

๔. สัมภาษณ์พิเศษในโอกาสครบรอบ ๔๘ ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๓ ที่เมืองอองโตนี ชานกรุงปารีส โดยผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน (กรุงเทพฯ เกษมการพิมพ์, ๒๕๒๓) ๓๐ น.

สงครามโลกครั้งที่สองและขบวนการเสรีไทย

๑. ความเป็นไปบางประการ ในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในหนังสือบางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๑๕) ๓๑ น.

๒. ระลึกถึงคุณเญบ อัมพุนันท์ (กรุงเทพฯ พิมพ์ในงานศพ คุณเญบ อัมพุนันท์ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๓) ๒๕ น.

๓. คำสัมภาษณ์พิเศษของนายปรีดี พนมยงค์ ให้แก่สำนักข่าว เอ.เอฟ.พี. ที่กรุงปารีสเมื่อ ๒๘ กรกฎาคม

๒๕๑๔ ในหนังสือคำปราศรัยสุนทรพจน์บางเรื่องเกี่ยวกับ
ขบวนการเสรีไทย (กรุงเทพฯ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ ร.ท.อุ๊ต นิตยสุทธิ, ๒๕๑๓)

๔. หลักฐานสำคัญบางประการเกี่ยวกับสถานะ
ของประเทศไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ภาค ๑
(กรุงเทพฯ, อรรถการพิมพ์, ๒๕๒๑) ๒๕ น.

๕. จดหมายของนายปรีดี พนมยงค์ ถึงพระ
พิศาลสุขุมวิท เรื่องหนังสือจดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยว
กับปฏิบัติการในแคนดี้ นิวเดลีและสหรัฐอเมริกากับภาค
ผนวก เรื่องเสรีไทยอีกประการ (กรุงเทพฯ, อมรินทร์
การพิมพ์, ๒๕๒๒) ๑๔๔ น.

๖. “สุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ แสดง
ในสภาผู้แทนราษฎรเมื่อกรกฎาคม ๒๔๘๕” ในคำปราศรัย
สุนทรพจน์ บางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย (กรุง
เทพ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.อุ๊ต นิตย
สุทธิ, ๒๕๑๓) ๓ น.

๗. จดหมายจากปารีสได้นักบิด เบ็อน ประวัติ
ศาสตร์ ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๔ นิตยสาร วิเคราะห์
บท ๑ ฉบับที่ ๕ (๑๕-๒๕ ก.ค.) ๖ น.

๘. จดหมายจากปารีสถึงผู้จัดทำหิตถสาร ใน
คำปราศรัย สุนทรพจน์บางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย
(กรุงเทพฯ, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
ร.ท. อุ๊ต นิตยสุทธิ, ๒๕๑๓) ๕ น.

๙. “คำปราศรัยของนายปรีดี พนมยงค์ต่อธรรม

ศาสตรบัณฑิต เนติบัณฑิต นักสันติภาพ ที่ได้มาเยี่ยม ณ บ้านพักخانกรุงปารีส ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๔” ในหนังสือ คำปราศรัย สุนทรพจน์บางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย (กรุงเทพ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. อู๊ด นิตยสุทธิ, ๒๕๑๓) ๓ น.

ข้อคิด และข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหาสังคม

ไทย

รัฐธรรมนูญ

๑. คำแถลงการณ์ของนายปรีดี พนมยงค์และ คำเตือนผู้รักชาติ (กรุงเทพ. ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๖) ๓๒ น.

๒. ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญเบื้องต้นกับการร่างรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพ. โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๑๓) ๔๕ น.

๓. วิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญ ๒๕๑๓ (กรุงเทพ. คณะบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์มหา ราชจักรี, ๒๕๑๓) ๑๓๕ น.

เรื่องระบบประชาธิปไตย

๑. “จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยสันติวิธีหรือไม่” (ปรากฏในงานประชุมประจำปีของนักเรียนไทยใน สหพันธรัฐเยอรมัน ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๖)

วารสาร อมร. ฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม รวมปาฐ

กดา บทความและข้อสังเกตของนายปรีดี พนมยงค์
กรุงเทพ. เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๖)

๒. “จึงพิทักษ์เจตนารมณ์ ประชาธิปไตยสม
บูรณ์ของวีรชน ๑๕ ตุลาคม (กล่าวในงานสังสรรค์ชาว
ธรรมศาสตร์ในอังกฤษประจำปี ๒๕๑๖) วารสาร อมร.
ฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม รวมปาฐกถา บทความและข้อ
สังเกตของนายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพ. เจริญวิทย์การ
พิมพ์, ๒๕๑๖)

๓. ระบบสังคมนิยม และระบบคอมมิวนิสต์จะ
เหมาะสมแก่เมืองไทยหรือไม่ (คำปราศรัย) ในที่ประชุม
ตามัคคีสมาคม-นักเรียนไทยในอังกฤษ สก็อตแลนด์,
๒๔,๒๖, กรกฎาคม ๒๕๑๘) (กรุงเทพ. โรงพิมพ์ชนน,
๒๕๑๘) ๕๕ น.

๔. ท่านปรีดี^๕ แนวทางประชาธิปไตย(กรุงเทพ.
ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๗) ๓๐ น.

๕. บันทึกข้อสังเกตและตอบคำถามนิสิตนักศีก
ษาที่ประสงค์เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ เกี่ยวกับรัฐบาลบาง
สมัยของประเทศไทย ลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๘ (กรุงเทพ.
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๘) ๔๒ น.

๖. เราจะต่อต้านเผด็จการได้อย่างไร (อุทิศแด่
ผู้รักชาติ รักประชาธิปไตยทุกคน, เอกสารอัดสำเนา
(ม.ป.ท., ม.ป.ป.) ๓๒ น.

เรื่องอื่น ๆ

๑. ความเป็นมาของศัพท์ไทยปฎิวัติ รัฐประหาร

วิวัฒน์ อภิวัฒน์ (กรุงเทพ. สถาบันสยามเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม, ๒๕๑๓) ๓๖ น.

๒. อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไป ในรูปแบบใด (ปาฐกถาแสดงในการชุมนุมสนทนาที่สามัคคีสมาคม-สมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษ เสาร์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖ (กรุงเทพ. โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๑๖) ๒๕ น.

๓. อนาคตของเมืองไทย กับ สถานการณ์ ของประเทศเพื่อนบ้าน (ปาฐกถาในงานชุมนุมนักเรียนไทยที่เมืองบัวดีเออร์ ฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๘) (กรุงเทพ. สถาบันสยามเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม, ๒๕๑๘) ๔๕ น.

๔. ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับเอกภาพของชาติ และประชาธิปไตยสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม, ๒๕๑๖) ๖ น.

๕. ความเป็นมาของ “ประเทศสยาม” กับ “ประเทศไทย” (เรียบเรียงจากเค้าความบางตอนในต้นฉบับหนังสือเรื่อง Mavia Movement และปัญหาสงครามในยุคปรมาณู) (กรุงเทพ. ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๓) ๓๖ น.

๖. ความเป็นเอกภาพกับปัญหาสามจังหวัดภาคใต้ (กรุงเทพ. สหพันธ์นิสิตนักศึกษาชาวบักย์ใต้แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓)

๗. “คำนำ” หนังสือเศรษฐศาสตร์ ของ ทอง

เปลว ชลภูมิ (กรุงเทพ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรม
ศาสตร์และการเมือง, ๒๔๘๓) ๔ น.

๘. “คำอุทิศของนายปรีดี พนมยงค์ แด่ พล
ตำรวจตรี พัฒน์ นิลพัฒนานนท์” ในหนังสือ คำอธิบาย
กฎหมายปกครอง (พระนคร. พิมพ์ในโอกาสพิธีพระราช
ทานเพลิงศพ พลตำรวจตรี พัฒน์ นิลพัฒนานนท์,
๒๕๑๓) ๓ น.

๙. “ชาติคงมีอยู่” (บทความที่เกยดีพิมพ์ในนิตย
สาร “เพื่อไทย” ของสมาคมนักเรียนไทยในสหพันธรัฐ
เยอรมัน ฉบับกันยายน ๒๕๑๔) (กรุงเทพ. มงคลการ
พิมพ์, ๒๕๑๖) ๒๐ น.

๑๐. นโยบายของรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ (แถลง
ต่อสภา เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๘๕ และ ๑๓ มิถุนายน
๒๔๘๕) ๖ น.

๑๑. ปัญหาสงครามในยุคปรมาณู (นิวเคลียร์)
(กรุงเทพ. โรงพิมพ์นิติเวช ๒๕๑๓)

๑๒. “ผู้เกินกว่าราชา” (Ultra Royalist)
ในหนังสือลานโพธิ์ (ลอนดอน. หนังสือชุมนุมชาวธรรม
ศาสตร์ในสหราชอาณาจักร, ๒๕๑๓) ๑๓ น.

๑๓. รัฐบุรุษอาวุโสที่ทางรอดของไทย (กรุง
เทพ. สายส่งศึกษา, ๒๕๑๔) ๑๓๒ น.

๑๔. สำเนาจดหมายของนายปรีดี พนมยงค์ตอบ
บรรณาธิการสามัคคีสาร (วารสารของนักเรียนไทยใน
อังกฤษ) เรื่องขอทราบความเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ ๑๔-

๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ และ “สังคมสัญญา” วันศักดิ์สิทธิ์แห่งรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย (กรุงเทพ.โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๑๖) ๑๕ น.

๑๕. อนาคตของเมืองไทย ในสายตาของประเทศเพื่อนบ้าน (กรุงเทพ. สถาบันสยามเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม ๒๕๑๘)

๑๖. “คำนำ” (อุทิศแด่ท่านจำ ณ บึงเพชร) ของหนังสือคำอธิบายอาชญาวิทยา (ตอนที่ว่าด้วยทัณฑวิทยาทั่วไป) (พระนคร. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ๒๕๔๓) ๒ น.

๑๗. คำขวัญของนายปรีดี พนมยงค์ ให้แก่บัณฑิต ๒๓ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพ. ม.ป.ป., ๒๕๒๔) ๑๓ น.

๑๘. มหาราชและรัตนโกสินทร์ (เอกสารโรเนียว) (ม.ป.ท., ม.ป.ป., ๒๕๒๕) ๘ น.

๑๙. ที่เขาเรียกว่า “ลัทธิแก้” นั้น คืออย่างไร และความเป็นมาของลัทธิ “วิวัชนิยม” (กรุงเทพ. สมาคมเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓) ๓๕ น.

๒๐. ท่านปรีดี ให้สัมภาษณ์ตลอดเดี่ยว รอสส์ และจดหมายนักเรียนไทย ในอังกฤษแปลตามต้นฉบับภาษาอังกฤษบางกอกโพสต์ วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๓ (กรุงเทพ. ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๓) ๓๒ น.

๒๑. สัมภาษณ์ท่านปรีดี โดยเทห์ จงคดีกิจ (บรรณาธิการใหญ่ของบางกอกโพสต์) และประทีป นครชัย (ส.น.ท.ป. สาร) หรือคำสัมภาษณ์ท่านปรีดีเกี่ยวกับปัญหาของประเทศไทย, สัมภาษณ์ ระหว่างวันที่ ๕-๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๓ (กรุงเทพ. โรงพิมพ์ สุวรรณภูมิ, ๒๕๑๓) ๒๔ น.

๒๒. สัมภาษณ์ปรีดี พนมยงค์ โดยปีเตอร์ ลิมเกโก แปลโดย“เอี่ยมใจงาม”ในสามัคคีสาร(ส.น.ท.ป. สาร ธันวาคม ๒๕๒๑, ๖ น.

ปรัชญา

๑. ความเป็นอนิจจังของสังกม (พระนคร. ปาล พนมยงค์ จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงเพ็ญชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา ตุลาคม, ๒๕๐๐) ๑๑๐ น.

๒. “ปรัชญาคืออะไร” ถัดจากหนังสือ ปรัชญาแห่งสังกม (กรุงเทพ. โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๑๓) ๔๑ น.

กฎหมาย

๑. คำอธิบายกฎหมายปกครอง (พระนคร. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตำรวจตรีพัฒน์ นิลพัฒน์ นานนท์ ๒๔ มิถุนายน, ๒๕๑๓) ๑๕๕ น.

๒. คำบรรยายกฎหมายปกครอง (บรรยายร่วมกับพระสารสาสน์ประพันธ์ที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวง

ยุติธรรม) (ม.ป.ท.,ม.ป.ป., ๒๔๓๕) ๔๔ น.

๓. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วน บริษัท และสมาคม (พระนคร. โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๓๕) ๒๐๔ น.

๔. คำอธิบายกฎหมาย ระหว่าง ประเทศ แผนกคดีบุคคล (พระนคร. โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๓๕) ๒๕๒ น.

๕. ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายปกครอง (ข้อความทั่วไปในวิชากฎหมายปกครอง) (พระนคร. พิมพ์แจกในงานพระกฐินพระราชทานแก่จังหวัดพระนคร ณ วัดสังเวชวิศยาราม, ๒๔๓๕) ๒๕ น.

๖. ปาฐกถาเรื่องพระราชบัญญัติว่า ด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๓๖ (พระนคร. พิมพ์แจกในงานพระกฐินพระราชทานแก่สภาจังหวัดพระนคร ณ วัดสังเวชวิศยาราม, ๒๔๓๕) ๔๒ น.

๗. “การเรียนกฎหมาย ในประเทศฝรั่งเศสโดยย่อ ” บทบัญญัติ เล่ม ๔ ตอนที่ ๑๑ (มิถุนายน ๒๔๖๕) ๑๘ น.

๘. “คดีปกครองในประเทศฝรั่งเศส” บทบัญญัติ เล่ม ๖ ตอนที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๔๓๓) ๖ น.

๙. “เก็ดัดประมวลกฎหมายเรื่อง พระเจ้าโนโปเลออง (นโปเลียน) กับประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส” บทบัญญัติ เล่ม ๕ ตอนที่ ๕ (พฤศจิกายน, ๒๔๓๑) ๑๒ น.

๑๐. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่ง และ

พาณิชย์บรรพ ๒ (พระนคร. โรงพิมพ์นิติสาสน์, ๒๔๗๓)
๒๗๕ น.

พระเจ้าช้างเผือก (บทภาพยนตร์)

๑. The King of the White Elephant.
(Bangkok :— Thammasat University, 2484) 154 p.

สำเนาคำฟ้อง

๑. สำเนาคำฟ้องเรื่องละเมิดสิทธิมนุษยชนและ
หมิ่นประมาท โดยใส่ความทำให้โจทก์เสียหาย ความ
แพ่งระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ โดยนายวิชัย กันตมาระ
ผู้รับมอบอำนาจโจทก์ กับ บริษัทสยามรัฐจำกัด จำเลยที่ ๑
และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และคนอื่น ๆ รวบรวมโดย
นายเปื้อง ศิริภักดิ์ (พระนคร. โรงพิมพ์นิติเวช, ๒๕๑๔)
๔๓ น.

๒. สำเนาคำฟ้องนายรอง ศยามานนท์
๓. สำเนาคำฟ้องนายประยูร ภมรมนตรี
๔. สำเนาคำฟ้องนายชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์
(ทั้งหมดนี้รวบรวมโดย โครงการปรีดี พนมยงค์ กับสั
คมไทย)

ปัญญาคนเห็นทุกข์
ถึงคราวทุกข์ก็ถูกขำ
ปัญญาของแผ่นดินสีดำ
จอมจมจองจำจำเจ

คนดีก็คนต้องทนทุกข์
คนธรรมเสวยสุขสรวลเส
สับปลับสับสนปนเป
เจ้าเล่ห์เพทุบายร้ายกัมภีร์

เมล็ดข้าวไกลลานไกลบ้านเกิด
ประเสริฐสูงส่งศักดิ์ศรี
ลมหอบข้าวหอมพร้อมพล
ปรีดี พนมยงค์ ยงชน

รัฐบุรุษอาวุโส
แผ่นดินไทยไม่โตแต่เต็มตน
ข้าวงอกออกรวงรวงพน
ครันครนคุณูปการท่านปรีดี
เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์